

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**İMALAT SANAYİ BANKA KREDİLERİNİN TOPLAM
İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE
EKONOMİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ**

HALİL İBRAHİM YAVUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. ŞERİFE ÖZŞAHİN**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Halil İbrahim YAVUZ
	Numarası	168109011017
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat/İktisat
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Şerife ÖZŞAHİN
	Tezin Adı	İmalat Sanayi Banka Kredilerinin Toplam İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “İmalat Sanayi Banka Kredilerinin Toplam İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz” başlıklı bu çalışma 20/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Şerife ÖZŞAHİN	
2	Doç. Dr.	Esra KABAKLARLI	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa GÖMLEKSİZ	

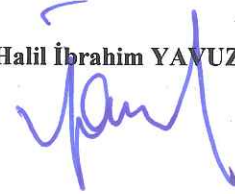
 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Halil İbrahim YAVUZ		
	Numarası	168109011017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat/İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İmalat Sanayi Banka Kredilerinin Toplam İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Halil İbrahim YAVUZ

	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Halil İbrahim YAVUZ		
	Numarası	168109011017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat/İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Şerife ÖZŞAHİN		
Tezin Adı	İmalat Sanayi Banka Kredilerinin Toplam İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz			

Sanayi sektörü gerek ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada sahip olduğu büyük önem, gerekse de iş imkanı yaratmasından dolayı istihdam kapasitesine yaptığı katkı nedeniyle kritik önem taşıyan bir faaliyet alanıdır. Sanayi sektörü içerisinde en büyük paya sahip alt sektör ise imalat sanayidir. Bu çalışmada bankacılık sektörü tarafından imalat sanayi sektörüne verilen kredilerin toplam istihdam hacmine etkisi, 2005:1-2017:4 dönemine ait üçer aylık veriler yardımıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Kredilerin istihdam hacmi üzerinde yarattığı etkinin kredinin vadesine göre farklılaşabileceği hususu dikkate alınarak beş farklı regresyon tahmin edilmiştir. Ayrıca modellerin tahmin gücünü artırmak amacıyla konuyla ilgili mevcut literatür çalışmalarından yararlanarak imalat sanayi üretim ve ciro endeksleri, asgari ücret, GSYH, kredi faiz oranı gibi bazı kontrol değişkenler regresyonlara eklenmiştir. Johansen Eşbütünleşme yöntemi ile ulaşılan bulgular, uzun dönemde imalat sanayi sektörüne verilen orta-uzun vadeli nakdi krediler ve toplam nakdi kredilerin istihdam hacmi üzerinde pozitif ve anlamlı etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Kısa vadeli nakdi kredilerin uzun dönemde istihdam hacmi üzerine etkisi ise negatif işarete sahip ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca imalat sanayi üretim endeksi, ciro endeksi ve GSYH ile istihdam hacmi arasında uzun dönemde pozitif yönlü ve anlamlı; asgari ücret ve faiz oranı ile istihdam hacmi arasında ise negatif yönlü ve anlamlı ilişkilerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İmalat sanayi, nakdi kredi, toplam istihdam, Johansen eşbütünleşme testi.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Halil İbrahim YAVUZ			
	Student Number	168109011017			
	Department	Economy/Economy			
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X		
		Doctoral Degree			
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Şerife ÖZŞAHİN			
Title of the Thesis/Dissertation	The Effects of Manufacturing Industry's Bank Credits on Total Employment: An Econometric Analysis on Turkish Economy				

The industrial sector is a critical field of activity, due to its great importance in achieving the economic growth and development goals and due to its contribution to employment capacity as well as providing job opportunities. The sub-sector with the largest share in the industrial sector is the manufacturing industry. In this study, the effect of given loans by the banking sector to the manufacturing industry sector on the total employment volume are tried to be determined with quarterly data of the period: 2005: 1-2017: 4. Considering that the effect of loans on the employment volume may differ according to maturity of the loan, five different regressions are estimated. Some control variables such as manufacturing industry production and turnover index, minimum wage, GDP, loan rate are added to the regressions by utilizing the available literature studies on this subject in order to increase the predictive power of models. The findings reached by Johansen Cointegration method have showed that medium-long-term cash loans and total cash loans to manufacturing industry sector in the long term have positive and significant effects on the volume of employment. The effect of short-term cash loans on long-term employment volume has a negative sign and is statistically significant. In addition, it has been concluded that there are long-term positive and significant relationships between manufacturing industry production index, turnover index and GDP and employment volume and there are negative and significant relationships between minimum wage and interest rate and employment volume.

Key words: Manufacturing industry, cash credit, total employment, Johansen cointegration test.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	i
Bilimsel Etik Sayfası	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİĞE DAİR KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İstihdam Kavramı.....	4
1.1.1. İstihdamın Türleri	4
1.1.2. İktisat Okullarının İstihdama Dair Görüşleri	5
1.1.2.1. Klasik ve Neo-klasik İstihdam Teorisi	5
1.1.2.2. Keynesyen Eksik İstihdam Teorisi	6
1.1.2.3. Post-Keynesyen İstihdam Teorisi.....	6
1.1.2.4. Marksist İstihdam Teorisi	7
1.1.2.5. Monetarist İstihdam Teorisi	8
1.1.2.6. Yeni Klasik İstihdam Teorisi.....	8
1.1.2.7. Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi	9
1.2. İşsizlik Kavramı	10
1.2.1. İşsizliğin Tanımı	10
1.2.2. İşsizlik Türleri.....	11
1.2.2.1. İstemli (İradi) İşsizlik	11
1.2.2.2. İstem Dışı (Gayri İradi) İşsizlik.....	12
1.2.3. İşsizliğin Maliyeti ve Çözüm Önerileri	15
1.3. Türkiye’de İstihdamın Genel Yapısı ve İşsizlik Sorunu	17
1.4. Türkiye’de İmalat Sanayinin İstihdam İçin Önemi.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

BANKA KREDİLERİ

2.1. Kredi Kavramı.....	31
-------------------------	----

2.2.	Kredinin Unsurları	32
2.3.	Kredinin Fonksiyonları	33
2.4.	Kredi Türleri.....	34
2.4.1.	Niteliklerine Göre Krediler	34
2.4.2.	Vadelerine Göre Krediler.....	35
2.4.3.	Teminat Açısından Krediler.....	35
2.4.4.	Kredi Kullanıcısına ve Kullanım Amacına Göre Krediler	36
2.5.	Kredi Riski ve Yönetimi	36
2.6.	Banka Kredilerinin Önemi ve Ekonomi Politikalarındaki Yeri.....	41
2.7.	Kredi Daralmasının Ekonomik Etkileri	42
2.8.	Kredilerin İstihdama Etkileri.....	43
2.9.	Türkiye’de Bankacılık Sektörü Kredileri.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İMALAT SANAYİ BANKA KREDİLERİNİN TOPLAM İSTİHDAMA ETKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ

3.1.	Literatür Taraması	52
3.2.	Veri Seti ve Yöntem.....	63
3.2.1.	Birim Kök Testleri	65
3.2.1.1.	Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi.....	66
3.2.1.2.	Phillips-Perron (PP) Testi.....	67
3.2.2.	Johansen Eşbütünleşme Testi	68
3.2.3.	Granger Nedensellik Testi	69
3.3.	Ampirik Analiz ve Bulgular	70
3.3.1.	Birim Kök Testi Sonuçları	71
3.3.2.	Model-1 İçin Ampirik Bulgular	72
3.3.3.	Model 2 İçin Ampirik Bulgular	77
3.3.4.	Model-3 İçin Ampirik Bulgular	81
3.3.5.	Model-4 İçin Ampirik Bulgular	84
3.3.6.	Model-5 İçin Ampirik Bulgular	88
	SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	93
	KAYNAKLAR	96
	Özgeçmiş	104

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Temel işgücü göstergeleri.	18
Tablo 1.2. İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam oranları (%).	19
Tablo 1.3. Eğitim durumuna göre işgücü göstergeleri.	21
Tablo 1.4. Cinsiyete göre işgücü durumu.	22
Tablo 1.5. Farklı ülke gruplarında istihdam ve işsizlik oranları.	23
Tablo 1.6. Bazı sektörlerin GSYH içindeki payları (%) (2009 bazlı).	25
Tablo 1.7. Farklı ülkelerde imalat sanayi sektörünün GSYH içindeki payı (%).	26
Tablo 1.8. Türkiye’de toplam ihracat ve imalat sanayiinin payı.	27
Tablo 1.9. Farklı ülkelerde imalat sanayii istihdamının toplam istihdam içindeki payı (%)	28
Tablo 1.10. 2011 yılı sabit fiyatlarıyla işgücü verimliliği (usd).	29
Tablo 1.11. Bazı ülkelerde ar-ge harcamalarının GSYH’ya oranı (%).	29
Tablo 2.1. Türkiye ve dünyada özel sektöre verilen banka kredilerinin GSYH’ya oranı.	45
Tablo 2.2. Türkiye ve dünyada tüm finansal kuruluşlar tarafından özel sektöre sağlanan kredilerin GSYH’ya oranı (%).	46
Tablo 2.3. Türkiye’de bankacılık sektörü seçilmiş bilanço büyüklükleri ve GSYH.	47
Tablo 2.4. Türkiye’de seçilmiş kredi büyüklükleri.	48
Tablo 2.5. Türkiye’de tüketici kredileri.	48
Tablo 2.6. Sektör bazlı nakdi kredi büyüklükleri.	50
Tablo 3.1. Literatür özeti.	59
Tablo 3.2. Ekonometrik analizde kullanılacak değişkenlere ait tanımlar, kısaltmalar ve veri kaynakları.	64
Tablo 3.3. ADF ve PP birim kök testleri sonuçları.	71
Tablo 3.4. Model-1 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.	72
Tablo 3.5. Model-1 için otokorelasyon LM testi sonuçları.	74
Tablo 3.6. Model-1 için White değişen varyans testi.	74
Tablo 3.7. Model-1’e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.	75
Tablo 3.8. Model-1’e ilişkin normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.	75
Tablo 3.9. Model-1 için VECM’ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.	76
Tablo 3.10. Model-2 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.	77
Tablo 3.11. Model-2 için otokorelasyon LM testi sonuçları.	78
Tablo 3.12. Model-2 için White değişen varyans testi.	78
Tablo 3.13. Model-2’ye ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.	79
Tablo 3.14. Model-2 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.	79
Tablo 3.15. Model-2 için VECM’ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.	80
Tablo 3.16. Model-3 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.	81
Tablo 3.17. Model-3 için otokorelasyon LM testi sonuçları.	82
Tablo 3.18. Model-3 için White değişen varyans testi sonuçları.	82
Tablo 3.19. Model-3’e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.	83
Tablo 3.20. Model-3 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.	83
Tablo 3.21. Model-3 için VECM’ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.	84
Tablo 3.22. Model-4 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.	85
Tablo 3.23. Model-4 için otokorelasyon LM testi sonuçları.	86
Tablo 3.24. Model-4 için White değişen varyans testi sonuçları.	86

Tablo 3.25. Model-4'e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.....	87
Tablo 3.26. Model-4 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.	87
Tablo 3.27. Model-4 için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.....	88
Tablo 3.28. Model-5 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.	89
Tablo 3.29. Model-5 için Otokorelasyon LM testi sonuçları.....	90
Tablo 3.30. Model-5 için White değişen varyans testi sonuçları.....	90
Tablo 3.31. Model-5'e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.....	90
Tablo 3.32. Model-5 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.	91
Tablo 3.33. Model-5 için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.....	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Türkiye’de banka kredileri ve GSYH rakamlarının zaman içindeki seyri.	44
Şekil 2.2. Sektörlerin toplam kredi içerisindeki payı.	51
Şekil 3.1. Değişkenlerin zaman içindeki seyirleri.	65
Şekil 3.2. Model-1 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.	73
Şekil 3.3. Model-2 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.	78
Şekil 3.4. Model-3 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.	82
Şekil 3.5. Model-4 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.	86
Şekil 3.6. Model-5 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.	89

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Bank of International Settlement (Uluslararası Ödemeler Bankası)
BRICS	Brezilya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Kalkınma Bankası
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
EKK	En Küçük Kareler
EFT	Elektronik Fon Transferi
EVDS	TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ILO	International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
KGF	Kredi Garanti Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
NAIRU	Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment (Enflasyonu Artırmayan İşsizlik Oranı)
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	Vektör Otoregresif
VECM	Vektör Hata Düzeltme Modeli

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konu seçiminden analizine kadar her aşamasında kıymetli bilgileri ile yol gösteren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım sayın Doç. Dr. Şerife ÖZŞAHİN'e, çalışma sürecince gösterdikleri sabır ve özveriden dolayı sevgili eşim Ayşe YAVUZ ve her iki oğluma çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Sanayileşme kavramı çoğu kez kalkınma ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Sanayi sektörü hem büyüme ve ihracat dinamiklerinde hem de istihdam yaratmada önemli bir rol üstlenmektedir. Sanayi sektörü içerisinde en büyük paya sahip alt faaliyet dalı ise imalat sanayi sektörüdür.

Uzun vadede istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanmasında, ihracat ve istihdam yaratılmasında imalat sanayi kilit rol oynamaktadır. Özellikle petrol, doğalgaz gibi doğal kaynak rezervlerinden yoksun, turizm açısından yeterince gelişmemiş, tarımsal üretimi ancak kendine yetebilen ülkelerde imalat sanayi sektörünün önemi daha da artmaktadır.

Her ne kadar sanayileşme kavramı kalkınma ile eş anlamlı kullanılıyor olsa da tek başına bir kalkınma göstergesi değildir. Kalkınmanın diğer önemli göstergelerinden birisi de istihdam ve işsizliktir. Üretim faktörlerinden emeğin üretim faaliyetlerinde bulunabileceği istihdam imkanlarının fazlalığı ülkenin ekonomik performansı açısından iyi bir gösterge iken, yüksek işsizlik oranları ekonomik sorunların başında gelmektedir. Bu nedenle son yıllarda ülkemizde istihdam politikalarına ilişkin çok sayıda araştırma yapılmaktadır.

Bir ülkede istihdamı artırabilmek ve işsizliği azaltmak için yeni istihdam alanları oluşturacak yatırımların yapılması gerekmektedir. Bu yatırımların temel makroekonomik hedeflere uygun biçimde verimli alanlara yönelmesi şarttır. Ülkemizde uzun yıllardır ihracata dayalı büyüme politikaları izlenmekte olduğundan, bu yatırımların ihracatla ilişkili sektörlerle yapılması doğru bir tercih gibi gözükmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin ihracat potansiyeline en yüksek katkı sağlayan faaliyet dalı imalat sanayi olduğu için bu sektöre yapılacak yeni yatırımlar hem istihdam hem de ihracat artışına sebep olarak ülke ekonomisine pozitif katkılar sağlayacaktır.

Ancak yatırım faaliyetine girişen firmalar bu yatırımların finansmanı için kendi özkaynaklarının yanı sıra çoğu zaman nakit ihtiyacını para ve sermaye piyasalarından karşılamaktadır. Ülkemizde sermaye piyasalarının yeterince

gelişmemesi ve banka kredisine ulaşmanın çok daha kolay olması nedeni ile firmalar nakit ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunu bankalardan karşılamaktadır. Firmalar ve ticari hayat içerisinde yer alan diğer kişilerin aldıkları kredileri işletme amaçları doğrultusunda kullanmaları halinde, bu kredilerin büyüme ve istihdamda önemli rol oynayacağı aşikârdır.

Bu çalışmada üretim ve ihracat potansiyeli nedeniyle yüksek düzeyde öneme sahip olan imalat sanayi sektörü üzerinde durulmakta ve bu sektöre kullanılan banka kredilerinin toplam istihdam üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çalışmanın literatürde yer alan diğer çalışmalardan farkı ise imalat sanayi sektörüne verilen kısa ve orta-uzun vadeli nakdi kredilerin toplam istihdama etkisinin beş farklı model ile test edilmeye çalışılmasıdır.

Çalışma üç ana bölüm üzerine kurgulanmıştır. İlk bölümde istihdam ve işsizliğe ilişkin kavramsal çerçeve üzerinde durularak, iktisat okullarının istihdama yönelik görüşlerine yer verilecektir. Türkiye ekonomisinde istihdamın yapısı ve işsizlik sorunu üzerine yapılan açıklamaların ardından imalat sanayi sektörünün mevcut durumu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile kıyaslanması ve istihdam açısından önemine değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde banka kredileri ele alınacaktır. Kredi kavramının tanımlanması ve kredi türlerinin açıklanmasının ardından kredi riskinin yönetimi ve banka kredilerinin ekonomi politikalarındaki yeri konusuna değinilecektir. Ayrıca bu bölümde kredilerin istihdam başta olmak üzere makroekonomik etkilerinin açıklanmasının ardından Türkiye’de banka kredilerinin analiz dönemi boyunca seyri, kredi piyasasında yapılan düzenlemelerin kredi rakamlarına etkileri yer incelenecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise bankacılık sektörü tarafından imalat sanayi sektörüne kullanılan kredilerin toplam istihdama etkisi ekonometrik yöntemlerle tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmada bankacılık sektörüne ilişkin kesintisiz verilerin elde edildiği 2005:1-2017:4 dönemi analize tabi tutulmuştur. Ampirik analizde toplam nakdi kredilerin yanı sıra, kısa ve orta-uzun vadeli krediler ile istihdamın diğer açıklayıcı değişkenlerinden olan; asgari ücret, imalat sanayi üretim

ve ciro endeksleri, GSYH ve faiz değişkenlerini kullanılmıştır. Değişkenlerin durağanlık mertebeleri dikkate alınarak uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin tespiti için Johansen eşbütünleşme analizinden yararlanılmıştır. Ayrıca hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile değişkenler arasında nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Kredilerin istihdama etkisinin kredinin vadesine göre farklılaşabileceği hususu dikkate alınarak beş farklı model tahmin edilmiştir. Yapılan ampirik analizler sonucunda orta-uzun vadeli krediler ve toplam nakdi kredilerin istihdamı pozitif, kısa vadeli nakdi kredilerin ise negatif etkilediğine yönelik bulgulara ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİĞE DAİR KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İstihdam Kavramı

Bir ülkenin refah seviyesinin göstergelerinden biri olan istihdam, aynı zamanda ülke kaynaklarının etkin kullanımının da temel ölçütlerinden biridir. İstihdam kavramı literatürde genellikle geniş ve dar anlamlı istihdam olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda istihdam, üretim faktörlerinin tamamının üretim faaliyetlerinde kullanılması iken; dar anlamda istihdam, üretim faktörlerinden yalnızca emeğin üretim faaliyetlerinde yer almasını ifade eder (Çoban, 2012: 334).

TÜİK tarafından yapılan tanıma göre istihdam; referans döneminde bir saat bile olsa maaşlı, kendi hesabına, işveren veya aile işçisi olarak çalışanlar ile referans döneminde farklı nedenlerden dolayı işinin başında olamayan ancak işi ile bağlantısı devam eden kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustur (TÜİK, 2011).

ILO ise istihdam kavramına daha farklı yaklaşmaktadır. ILO'ya göre çalışanlar ücretli çalışanlar ile serbest çalışanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir ücret karşılığında çalışanlar işçi (employee), kendi namına serbest çalışanlar ise işveren (employer) olarak nitelendirilmektedir (ILO, 1993: 2). İstihdam ise işçi veya işveren tanımına uygun olarak referans dönemi içerisinde ister bir saat isterse bir hafta çalışmış olan belli bir yaşın üzerindeki insanlardır (OECD, 2017).

Önemli ekonomik göstergelerden birisi olan istihdam oranı ise çalışma çağındaki kurumsal olmayan nüfusun yüzde kaçının istihdam edildiğini gösterir. Bu doğrultuda istihdam oranı; istihdam edilen kişi sayısının 15 yaşın üstündeki kurumsal olmayan nüfusa oranlanması ile hesaplanmaktadır.

1.1.1. İstihdamın Türleri

Ekonomi literatüründe genel olarak üç tür istihdamdan söz edilmektedir. Bunlar; tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdamdır.

Tam istihdam, bir ekonomideki üretim faktörlerinin tamamının üretim sürecinde yer alması anlamında kullanılmaktadır. Teoride mümkün ancak

uygulamada imkânsız olan bu durum klasik iktisat teorisinin temel varsayımlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoban, 2012: 335). Tam istihdam arzu edilen bir durum gibi görünse de aslında bir takım olumsuz sonuçları da vardır. Ekonomide herkesin istihdam edildiği bir noktada yeni iş alanları yaratmak ve bu alanlarda çalıştıracak insan bulmak neredeyse imkânsızdır (Unay, 1993: 244).

Eksik istihdam, bir ekonomide çalışma gücü ve isteği olan kişilerin, cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamaması durumudur (Dinler, 2001: 454). Başka bir tanıma göre bir çalışanın daha uzun süreler çalışabilecek güce sahip olmasına karşın daha az sürelerle çalışması veya başka bir işte kendisinden daha fazla verim alınabilecek iken mevcut işinde daha düşük verim ile çalışmasıdır (Kutal, 1992: 276).

Aşırı istihdam, ekonomide üretim faktörlerinin tamamının istihdamı söz konusu iken toplam arzın toplam talebi karşılayamadığı durum olarak ifade edilmektedir. Böyle bir durumda olan ekonomide enflasyonist baskılar artacak, artan talebi karşılamak ve işgücü açığını kapatmak için farklı ülkelerden işgücü transferleri yapılacaktır (Pekin, 2014: 6).

1.1.2. İktisat Okullarının İstihdama Dair Görüşleri

İktisat okullarının istihdam hakkında görüşleri sırasıyla klasik-neoklasik, keynesyen, post keynesyen, Marksist, monetarist, yeni klasik ve yeni keynesyen okul başlıkları altında açıklanacaktır.

1.1.2.1. Klasik ve Neo-klasik İstihdam Teorisi

İktisat tarihinde Klasik İktisat Dönemi, 1776 yılında Adam Smith ile başlayan ve 1936 yılında sona eren dönem olarak ifade edilmektedir. Klasik İktisadı savunan ekonomistler, devletin ekonomiye müdahalesini lüzumsuz olarak görürler ve bu durumu istemezler. Ekonomide varlığına inanılan görünmez bir elin, ekonomiyi sürekli olarak tam istihdam düzeyinde dengede tutacağı ve bu dengenin kararlı bir denge olacağı görüşü hakimdir. Eğer ekonomi dışsal bir şok ile dengeden sapsa piyasa mekanizması sayesinde yeniden tam istihdam seviyesinde dengeye gelecektir. Klasik görüşe göre ekonomide kendi isteği ile çalışmayanlar dışında işsizlik ortaya

çıkmayacaktır. İşçilerin ne kadar çalışacağına ve işverenlerin ne kadar işçi çalıştıracıklarına ise işgücü piyasasındaki tam esnek reel ücretler yön verecektir (Bocutoğlu, 2013: 3-5).

Neo-klasik iktisadi görüşü savunan ekonomistlerin istihdam konusuna yaklaşımları klasik iktisatçıların yaklaşımları ile örtüşmektedir. Bu ekonomistlerin analizleri de tam istihdam üzerine yoğunlaşmaktadır. Ekonomide çalışmak isteyen herkesin iş bulabileceği, gönüllü işsizlerin dışında işsizliğin olmayacağı savunulmaktadır. Bu iktisatçılara göre de işçilerin emek arzları ile işverenlerin emek talepleri reel ücretler tarafından belirlenmektedir (Pehlivan, 2011: 96).

1.1.2.2. Keynesyen Eksik İstihdam Teorisi

İngiliz ekonomist John Maynard Keynes 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” isimli kitabında klasik iktisatçıların “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” görüşlerine karşı çıkmıştır. Keynes; klasik görüşün tersine, kısa dönemli analizler ve çözümlenmeler ile ilgilenmiştir. Klasik iktisatçıların savunduğu görünmeyen el kavramı ve ekonominin her zaman kararlı bir şekilde tam istihdam düzeyinde dengeye geldiği fikirlerini kabul etmemektedir (Snowdon ve Vane, 2005: 55).

Keynes’e göre ekonomi kararsız bir tam istihdam dengesindedir ve bu denge bozulduğunda eksik istihdam dengesi ortaya çıkmaktadır. Eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine de görünmeyen el sayesinde geçilemeyeceğini, bu durumda devletin ekonomiye müdahale ederek genişletici maliye politikaları uygulaması gerektiğini savunmaktadır. Klasik ekonomistlerin aksine Keynes, ücretlerin işçi ve işverenin birlikte yaptıkları toplu sözleşmelerle belirlendiği ve nominal ücretlerin aşağı yönde katı olduğunu vurgulamaktadır. İstihdam miktarının belirlenmesinde işgücü talebinin etkili olduğu işgücü arzının pasif bir rol üstlendiğini ifade etmektedir (Bocutoğlu, 2013: 61-63).

1.1.2.3. Post-Keynesyen İstihdam Teorisi

Post-Keynesyen iktisatçılar, Neo-Klasik iktisatçıların teorilerine karşı çıkmak ve Keynes’in 1936’da yayımlanan kısaca Genel Teori isimli eserinin bu karşı duruşu

iyi yansıttığını düşündükleri için bu eseri yeniden yorumlamış ve farklı bir akım oluşturmuşlardır (Yavuz ve Tokucu, 2006: 250). Hem Keynesyen iktisatçılar hem de Post Keynesyen iktisatçılar, kapasite artırımı ve gelir yaratma etkisi nedeni ile yatırıma büyük önem vermişlerdir (Fisunoğlu ve Köksel Tan, 2009: 52).

Post Keynesyen iktisatçılar emek piyasasını mal piyasasından ayrı tutmaktadırlar. Onlara göre emek insan gücünden kaynaklandığı için özeldir. Bu nedenle insanı etkileyen gelenekler, kurallar ve alışkanlıklar emek piyasasında ücretlerin oluşumunu da etkilemektedir (Pehlivan, 2011: 79).

Post Keynesyen iktisatçılara göre; emek talebi, ücretlerden çok efektif talep ve üretim düzeyi ile ilişkilidir. Ücretlerde yaşanacak bir düşüş emek talebini artırsa bile toplam mal ve hizmet talebinde azalışa neden olacağı için işsizliği azaltıcı bir etki yaratmayacaktır. Bu nedenle istikrarı sağlamada sabit ücret sistemi faydalı bir araç olacaktır (Küçükkalay, 2011: 440).

1.1.2.4. Marksist İstihdam Teorisi

Marx'ın analizinin temel noktasını mal kavramı oluşturmaktadır. Mal, insan ihtiyaçlarını karşılayan ve kâr amacı ile üretilen nesnelere dir. Eğer bir malın faydası olmazsa değeri de olmaz. Marx'a göre bir malın değerini belirleyen şey, o malın üretiminde kullanılan sosyal olarak gerekli emek-zamandır. Bir malın fiyatı ise o maldaki ortalama emek maliyetine göre belirlenmektedir. Bu durumda farklı iki mal üretilirken kullanılan emek-zaman birbirine eşit ise malların fiyatları da birbirine eşit olmaktadır (Bocutoğlu, 2013: 134-135).

Marx'a göre emek, insanlık tarihini şekillendiren ve bundan sonraki süreçte de insanlık tarihine yön verecek olan kutsal bir faktördür. Bu nedenle emeğin ezilmesi ve sömürülmesine karşı kapitalizm yerine sosyalizmi savunmaktadır. Kapitalizm ile orta sınıf yok edilecek, işçinin fazla değeri kâr olarak kapitalistler tarafından sömürülecek ve nihayetinde bir sosyal ihtilal meydana gelecektir. Marx'a göre üretim araçlarının ortak olması ve çalışanların birbirinden üstün olmadığı bir dünyada sınıf mücadelesi ortadan kalkacaktır. Marx'ın modelindeki yedek sanayi ordusu diye tanımladığı işsizler ise, teknolojik gelişmeyle birlikte üretimde kullanılan emek-sermaye bileşimindeki değişimin neticesinde, asgari ücretin de

altında bir ücret ile çalışmak zorunda kalan ancak bu ücret karşılığında çalışmak yerine çalışmak istemeyen kişilerin oluşturduğu kesimdir (Emsen, 1999: 168-170).

1.1.2.5. Monetarist İstihdam Teorisi

1929 Buhranından sonraki süreçte en popüler yaklaşım olan Keynesyen görüş 1970'li yıllarda yaşanan enflasyon ve işsizlik sorununu çözme konusunda başarısız olunca 1950'li yıllarda Milton Friedman tarafından temeli atılan ve Keynesçi iktisada en yoğun eleştirileri getiren Monetarist (Paracı) iktisadi yaklaşım yükselmeye başlamıştır. Bu iktisatçılar 1920'lerden sonra unutulmuş para kavramına tekrar dikkat çekmişlerdir. Ekonomik sorunların temelinde para arzındaki dalgalanmaların olduğu, devletin piyasaya müdahale etmemesi gerektiği ve özel sektörün güçlü olmasının piyasayı dengeye getirici etkiye sahip olduğunu savunmuşlardır (Yay, 2001: 2-3).

Enflasyon ve işsizlik arasındaki negatif ilişkiyi gösteren Phillips Eğrisi'ni Monetarist iktisatçılar eksik bulmaktadırlar. Çünkü işgücü piyasasında işverenler ve işçiler parasal ücretlerden çok reel ücretleri dikkate almaktadırlar. Yapılan sözleşme dönemlerindeki reel ücreti belirleyen faktör ise beklenen enflasyon oranıdır. Friedman ve arkadaşları Phillips Eğrisi'ne beklenen enflasyon oranını da ekleyerek Uyumcu Beklentili Phillips Eğrisi'ni oluşturmuşlardır. Bu analize göre kısa dönemde para politikası işsizliği azaltıcı bir etkiye sahipmiş gibi görünse de uzun dönemde işsizlik üzerine bir etkisi yoktur (Bocutoğlu, 2013: 185-189).

1.1.2.6. Yeni Klasik İstihdam Teorisi

1970'lerde ortaya çıkan ve öncülüğünü Robert Lucas, Thomas Sargent ve Robert Barro gibi iktisatçıların yaptığı Yeni Klasik İktisat, Friedman'ın görüşleri gibi piyasaların sürekli temizlendiği varsayımı üzerine kurulmuştur. Ancak monetarist teorideki uyumcu bekleyişlerin yerini yeni klasik teoride rasyonel bekleyişler almıştır. Rasyonel bekleyişler teorisine göre iktisadi karar birimleri sistematik hata yapmamaktadırlar (Ünsal, 2005: 36).

Yeni Klasik iktisatçılara göre piyasalar kısa ve uzun dönemde sürekli dengededir. Bu dengeye işgücü piyasası da dahildir. Yeni klasik iktisatçılara göre işsizlik keyfi bir olgudur. Reel ücret seviyesinde çalışmak isteyen herkes iş

bulabilmekte, çalışmak istemeyenler ise boş zamanı çalışmaya tercih eden gönüllü işsizler olarak nitelendirilmektedirler (Bocutoğlu, 2016: 311).

Yeni Klasik iktisatçıların geliştirdiği “politika etkisizliği” hipotezine göre merkez bankalarının uygulayacağı politikaların önceden duyurulup duyurulmaması ekonomide farklı etkilere neden olmaktadır. Buna göre merkez bankası uygulayacağı para politikasını önceden ilan ederse, iktisadi karar birimleri kendilerini yeni duruma göre ayarlayacaklarından bu politika istihdam ve üretim gibi reel değişkenler üzerinde herhangi bir etki yaratmayacaktır (Bocutoğlu, 2013: 243-245). Merkez bankasının ilan etmeden uygulayacağı bir para politikası ise iktisadi karar birimlerinin beklentilerinde bir değişiklik olmadığı için kısa dönemde reel değişkenler üzerinde etkili olacaktır. Ancak rasyonel beklentiler çerçevesinde iktisadi karar birimleri beklentilerini yeniden ayarlayacakları için fiyat düzeyini değiştirmek dışında uzun dönemde bu politikanın da reel bir etkisi olmayacaktır (Yıldırım ve Karaman, 2003: 293).

Gerçek ekonomik hayatta ekonomik aktörlerin fiyat bilgilerine erişmesi çok hızlı ve kolay olmamaktadır. Bu nedenle Robert Lucas’ın ekonomik olayların seyrinin eksik bilgilenmeden kaynaklı olarak dalgalandığını varsayan bu hipotezi, çok sayıda eleştiri almıştır. Bu duruma karşı Finn Kydland ve Edward Prescott “reel konjonktür teorisi” adlı yeni bir teori geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre para arzı ve fiyat düzeyi gibi nominal değişiklikler istihdam ve GSMH gibi reel değişkenleri etkilememektedir. Reel değişkenlerdeki dalgalanmalar maliye politikası ve üretim teknolojisindeki değişimler yardımıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Konjonktürel dalgalanmalarda üçte iki oranında emek girdisi, üçte bir oranında teknolojik değişimler etkili olmaktadır (Parasız, 1998: 242).

1.1.2.7. Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi

Yeni Keynesyen Teori 1970’li yıllarda Robert Lucas’ın Ortodoks Keynesyen teoriye yaptığı eleştiriler üzerine ortaya çıkmıştır. Lucas, Keynesyen teoriyi temelde üç nedenden dolayı eleştirmiştir. Bunlar; Keynesyen teorinin mikro ekonomik temellerinin zayıf olması, uyumcu beklentiler hipotezini esas almaları ve sadece toplam talebe odaklanıp toplam arzı ihmal etmeleridir (Bocutoğlu, 2013: 327).

Yeni Keynesyen iktisatçılar Yeni Klasik İktisadın rasyonel beklentiler, doğal işsizlik oranı, doğal gelir düzeyi gibi çoğu görüşünü kabul etmektedirler. Bu görüşlere ilave olarak da nominal ve reel rijitliklerin varlığı ve dolayısı ile arz ve talep şoklarının reel değişkenleri etkilediğini savunmaktadırlar (Eren, 2006: 229).

Yeni Keynesyen iktisatçılar ile Keynesçi iktisatçılar arasındaki temel fark ise Yeni Keynesçilerin piyasadaki makro sorunlara neden olan mikro nedenleri araştırmalarıdır. Kısacası Yeni Keynesyenler mikro yaklaşımları temel alarak makro modeller geliştiren iktisatçılardır (Pehlivan, 2011: 135).

Yeni Keynesyen iktisat teorisinde işgücü piyasalarında toplu sözleşmeler nedeni ile ücretler katıdır. Ücretlerdeki katılığın sebebi işçi sendikaları ve “etkin ücret” uygulamasıdır. Sendikaların yaptığı toplu sözleşmeler, parasal ücretlerin yükselmesine ve işsizleri sistemin dışında bırakarak ücretlerin düşmemesine sebep olmaktadır. Etkin ücret ise, çalışanlara denge reel ücret seviyesinin üzerinde ücret ödemesi yapmak olarak tanımlanmaktadır. Denge reel ücretin üzerinde gelir elde eden bir çalışan, çalıştığı işyerinde daha verimli olacaktır. Etkin ücret teorisine göre firmalar, yüksek verimli çalışanları kendilerine çekmek için onlara cari reel ücretten daha yüksek bir ödeme yapmaktadırlar. Bu durum emek piyasasında işgücü arzının talebi aşmasına sebep olmakta ve böylece işçiler cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olsalar bile etkin ücretler nedeni ile iş bulamamaktadırlar (Bocutoğlu, 2016: 332).

1.2. İşsizlik Kavramı

Ekonomide kaynakların üretim sürecine dahil edilmesi olarak ifade edilen istihdam kavramının aksine işsizlik kavramı kaynakların üretim sürecine dahil edilmemesi olarak tanımlanmaktadır. İstihdam oranının yüksekliği bir ülke için başarı kıstası iken işsizlik oranının yüksekliği ise geri kalmışlığın bir göstergesi olabilmektedir. Bu bölümde işsizlik kavramı ve türleri ele alınarak işsizliğin beraberinde getirdiği sorunlar üzerinde durulacaktır.

1.2.1. İşsizliğin Tanımı

Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretim sürecine dahil edilememesi eksik istihdam kavramı ile açıklanmaktadır. Üretim faktörlerinden

emeğin tam olarak istihdam edilememesi ise işsizlik kavramı ile açıklanmaktadır. Buradan hareketle bir ekonomide çalışma gücü olan, çalışmak isteyen ve piyasadaki ücret düzeyini kabul eden ancak iş bulamayan kimselere işsiz denilmektedir (Çoban, 2012: 338).

Adam Smith'e göre işsiz, sahip olduğu işgücünü sürekli olarak satmak isteyen ancak her zaman alıcı bulamayan işçilerdir. Klasik iktisatçılara göre ekonomi her zaman tam istihdam düzeyinde dengede olduğu için istem dışı bir işsizlik bulunmamakta, yalnızca iradi işsizlikten söz edilebilmektedir. Bu nedenle bu iktisatçılar gayri iradi işsizlik üzerinde durmamışlardır. Ancak klasiklerin görüşlerini reddeden Keynes istem dışı işsizlik üzerine yoğunlaşmıştır (Karakayalı, 2002: 306).

TÜİK ise işsizliği şu şekilde tanımlamaktadır: “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler” (TÜİK, 2011).

1.2.2. İşsizlik Türleri

Ekonomi literatüründe işsizlik, istemli (iradi) işsizlik ve istem dışı (gayri iradi) işsizlik olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır.

1.2.2.1. İstemli (İradi) İşsizlik

Bir işçinin marjinal verimliliğine veya marjinal ürününe eşit düzeyde ücret ödenmek istenmesine karşın kişinin çalışmamayı tercih ettiği duruma iradi işsizlik adı verilmektedir. Bu duruma yasal zorunluluklar, sosyal uygulamalar, pazarlıklar veya psikolojik sorunlar neden olabilmektedir (Yıldırım ve Karaman, 2003: 315).

İstemli işsizlik yalnızca liberal toplumlara özgü bir işsizlik türü olup, genellikle düşük oranlıdır. Bazı insanlar tembel yaradılışlı olduğundan, boş oturmayı çalışmaya tercih etmektedirler. Bazıları da ücret düzeyini düşük buldukları için çalışmak istememektedirler. İradi işsizliğin bir başka nedeni ise kişinin bir günlük kazancının birkaç günlük ihtiyacını karşılaması nedeni ile diğer günlerde çalışmamayı tercih etmesinden kaynaklanır (Karakayalı, 2002: 308).

1.2.2.2. İstem Dışı (Gayri İradi) İşsizlik

Gayri iradi işsizlik, kişinin cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamaması durumudur. Az gelişmiş ülkelerde yaşanan gizli işsizlik, devrevi bunalımlardan kaynaklanan mevsimsel ve konjonktürel işsizlik, teknolojik gelişmelerin neden olduğu teknolojik işsizlik gayri iradi işsizlik türleri arasında gösterilmektedir. Gayri iradi işsizlik talep yetersizliği veya hem talep hem sermaye yetersizliğinden kaynaklanabilmektedir. Bu sorunun çözümünde ise yalnızca işçilerin birtakım fedakârlıklarda bulunması, daha düşük ücretle çalışmaya razı olması yetersiz kalmaktadır. Ekonominin bütünü ele alınarak çözüm yolları aranmalıdır (Aren, 2008: 37)

a) Geçici (Arızı, Friksiyonel) İşsizlik

Her dönemde işgücüne yeni katılanlar, yeni mezun olanlar ve çalıştığı işten memnun olmayarak ayrılan kişiler vardır. Bu kişilerin nitelikleri ve çalışmak için talep ettikleri ücret düzeyleri boş işlerin ücret düzeyi ve çalışmak için gerektirdiği niteliklerden farklıdır. Bu nedenle bu kişilerin yeni bir iş bulabilmeleri zaman almaktadır. Dolayısı ile bu kişiler yeni bir işe yerleşene kadar işsiz sayılmaktadır. İş bulmanın zaman almasından veya emek piyasasının iş arayanı hemen uygun bir işe yönlendirecek şekilde çalışmamasından kaynaklanan bu tür işsizliğe geçici işsizlik denir (Ünsal, 2005: 91).

Geçici işsizlik adından da anlaşılacağı üzere geçici bir durumdur. Aslında tam anlamıyla istem dışı veya istemli bir işsizlik türü değildir. Genellikle iş ve yer değişiklikleri gibi kalıcı olmayan nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu işsizlik türüne ekonomideki talep yetersizliği, yapısal değişimler veya üretim araçlarının kıtlığı sebep olmaktadır. İşgücü piyasasındaki kısa süreli dengesizlikler ve bu piyasanın bilgi eksiklikleri nedeni ile tam anlamıyla organize olamaması da geçici işsizliğin bir başka nedenidir (Karakayalı, 2002: 309-310).

b) Mevsimsel İşsizlik

Eğitim, turizm, tarım ve inşaat gibi sektörler yapısı itibarıyla mevsimsel değişimlerden etkilenmektedir. Örneğin don olaylarının görüldüğü bölgelerde çalışan inşaat işçileri havalar ısınmaya kadar işsiz kalmaktadırlar. Mevsimsel etkiler

nedeni ile ortaya çıkan bu tür işsizliğe mevsimlik işsizlik adı verilmektedir (Çoban, 2012: 343).

Bu tür işsizlik az gelişmiş ülkeler için daha önemli bir sorundur. Mevsimlik olarak işlerinden uzak kalan işgücünün başka faaliyet kollarına yönlendirilerek istihdam edilmesi, mevsimsel işsizliğin olumsuz sonuçlarını azaltacaktır (Yıldırım ve Karaman, 2003: 317).

c) Konjonktürel (Dönemsel-Devrevi) İşsizlik

Üretim ve tüketim kararlarının çok sayıda üretici ve tüketici tarafından belirlendiği kapitalist piyasa ekonomilerinde zaman zaman dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu dalgalanmalar sonucunda duraklama ve bunalım dönemlerinde ortaya çıkan işsizlik türüne devrevi işsizlik adı verilmektedir. Bu işsizlik türü Keynes'in de ifade ettiği gibi mal piyasalarındaki talep yetersizliğinin işgücü piyasasına yansımından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ekonomide mal ve emek piyasasında arz fazlası ve irade dışı işsizlik bulunmaktadır. Girişimciler cari fiyat ve ücret düzeyinde üretimini artırmak istese de talep yetersizliği nedeni ile bu isteklerini yerine getirememektedirler (Karakayalı, 2002: 311). Bir başka ifade ile bu işsizlik türü GSYH'daki yıllık değişimlerden kaynaklanmaktadır. Yani konjonktürel işsizlik türü, reel GSYH'nın potansiyel GSYH'dan düşük olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Ünsal, 2005: 93).

İşgücü piyasasında; yapısal, geçici ve mevsimsel işsizlik toplam çıktı düzeyinden bağımsız olarak daima var olmasına rağmen, devrevi işsizlik yalnızca durgunluk dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Bir ekonomide gerçek toplam işsizlik; yapısal, geçici ve mevsimsel işsizliğin toplamından oluşan doğal işsizlik oranı ile devrevi işsizliğin toplamıdır. Her ne kadar pratikte işsizlik türleri arasında net bir ayırım yapmak çok kolay olmasa da makroekonominin odaklandığı işsizlik kavramı devrevi işsizliktir (D'Souza, 2008: 215).

d) Yapısal (Bünyevi-Strüktürel) İşsizlik

Sanayileşmeyle birlikte toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı giderek azalmaktadır. Benzer şekilde bazı sektörlerin önemi gittikçe arttığından dolayı bu sektörlerde istihdam artarken gözden düşen bazı sektörlerde ise işsizlik

yükselmektedir. İnsanların tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler sonucunda terzilik, nalbantlık, kalaycılık, yemenicilik gibi geleneksel iş kollarındaki çalışanlar işsiz kalmaktadırlar. Bu bağlamda ekonominin yapısındaki değişikliklerden kaynaklanan işsizlik türüne yapısal işsizlik adı verilmektedir (Çoban, 2012: 343).

Yapısal işsizlik, çalışanların değişen coğrafi ve niteliksel koşullara anında uyum sağlayamaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu özelliğinden dolayı uyumsuzluk işsizliği olarak da ifade edilmektedir. Yapısal işsizlerin yeni bir iş bulması ise geçici işsizliğe göre daha uzun süreler almaktadır (Ünsal, 2005: 92).

e) Teknolojik İşsizlik

Teknolojik işsizlik ayrı bir başlık altında incelense de aslında yapısal işsizliğin bir türüdür. Geleneksel olarak önceleri bol emek kullanan sektörlerde zamanla makineleşmenin artması ile daha az emek istihdam edilmesi söz konusu olmaktadır. Yani üretimde sermaye yoğunluğunun neden olduğu işsizlik türü teknolojik işsizliktir. Ancak teknolojik gelişme engellenemeyeceği için bu türden yaşanacak işsizliği, işgücünü farklı sektörlerle kaydırmak suretiyle gidermek gerekmektedir. Nitekim tarımda yaşanan teknolojik gelişmeler işgücünü sanayi sektörüne kaydırmış, sanayi sektöründe yaşanan teknolojik gelişmeler de hizmet sektörünün gelişmesine neden olmuştur (Yıldırım ve Karaman, 2003: 316).

f) Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, genel olarak üretim yöntemlerinde herhangi bir değişiklik yapmaksızın bir ekonomik alandan bir miktar işgücünün çıkarılması ile üretim düzeyinde herhangi bir azalmaya sebebiyet vermeyen işsizlik türü olarak tanımlanmaktadır. Emek faktörü çalışıyormuş gibi görünse de marjinal verimliliği sıfır olmakta ve üretimde herhangi bir değişikliğe neden olmamaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 401).

Gizli işsizlik genellikle sermaye yapısının yeterince gelişmediği az gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Bu kişilerin çalışmasına ihtiyaç duyulsa bile çalışabilecekleri makine ve diğer donanımlar yeterli düzeyde olmadığı için onların emek gücünden istifade edilememektedir. Gizli işsizliğin en fazla görüldüğü alan ise başta tarım sektörü olmak üzere az gelişmiş ülkelerdeki kamu kuruluşlarıdır. Bu

kesimlerde aslında daha az emek ile işler yürüyebilecek iken daha fazla emek istihdam edilmektedir. Gizli işsizlik yalnızca az gelişmiş ülkeler açısından değil gelişmiş ülkeler açısından da önemli bir sorundur. Çünkü bu ülkelerde artan nüfusa iş olanaklarının sağlanması ve bu kişileri sürekli olarak çalışmaya itmek için tamamlayıcı kaynakların artırılması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle bir ekonomide gizli işsizliğin nedeni emek artış oranının sermaye artış oranından daha yüksek olmasıdır (Karakayalı, 2002: 315-317).

g) Doğal İşsizlik

Doğal işsizlik geçici ve yapısal işsizliğin toplamıdır. Doğal işsizlik oranı ortadan kaldırılması mümkün olmayan minimum işsizlik oranıdır. Ekonomi tam istihdam düzeyinde dengede iken işsizlik oranı doğal işsizlik oranına eşittir. Dolayısıyla bu işsizlik türü tam istihdam işsizlik oranı olarak da nitelendirilmektedir. Eğer ekonomideki işsizlik oranı doğal işsizlik oranından düşük olursa ücretler ve fiyatlar yükselirken, birbirine eşit olmaları halinde fiyatlarda ve ücret düzeylerinde bir değişiklik yaşanmayacaktır. Bir diğer ifade ile doğal işsizlik oranı işten ayrılan kişiler ile işe başlayan kişilerin sayısının eşit olduğu işsizlik oranıdır. Dolayısıyla işten ayrılmaya veya yeni iş bulmaya dönük her politika değişimi doğal işsizlik oranını etkilemektedir (Ünsal, 2005: 92-93).

Doğal işsizlik oranı monetarist ekonomistler tarafından enflasyona yol açmayan işsizlik oranı olarak adlandırılmaktadır. Ancak çoğu Keynesyen ekonomist “enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı” anlamında Yeni Keynesyen bir kavram olan NAIRU’yu tercih etmektedir. NAIRU ile doğal işsizlik oranı arasındaki temel fark mikro düzeyli bir farktır. NAIRU eksik rekabet piyasaları için, doğal işsizlik oranı tam rekabet piyasaları için tanımlanmış kavramlardır. Adına ister NAIRU, ister doğal işsizlik oranı denilsin; enflasyona sebep olmayan işsizlik oranı gelişmiş ülkeler için %3, gelişmekte olan ülkeler için %6 olarak kabul edilmektedir (Bocutoğlu, 2013: 343).

1.2.3. İşsizliğin Maliyeti ve Çözüm Önerileri

İşsizlik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğu için işsizliğin çözümü geniş kapsamlı politikaların hayata geçmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle 1990’lı

yıllarla beraber artan liberalleşme ile birlikte uluslararası arenada rekabet imkânı kalmayan sektörlerde çalışan bireyler işsiz kalmaktadır. İşgücü maliyetlerinden dolayı birçok firma üretimini işgücü maliyetlerinin düşük olduğu bölgelere kaydırmakta, bu da daha önce faaliyet gösterilen bölgelerde işsizliğe neden olmaktadır. Ancak sosyal devlet anlayışı gereği işsiz insanlar için yeni iş alanlarının sağlanması gerekmektedir (Çoban, 2012: 345).

İşsizlik, işsiz kalan kişinin yalnızca gelir kaybı yaşamasına ve bundan dolayı yaşam standardının düşmesine neden olmamaktadır. İşsizliğin biraz uzun sürmesi ilk olarak kişinin özgüven kaybı yaşamasına, kendini değersiz hissetmesine neden olmaktadır. Aile gelirinin azalması, aile bireyleri arasındaki ilişkilere de zarar vermektedir. Ayrıca işsizlik, bireylerin ruh sağlığına zarar vermesinden dolayı, toplumun ahlaki değerlerinde bozulmalara yol açmaktadır (Karaman ve Yıldırım, 2003: 321-322). İşsiz insanlar hayatlarını idame ettirmek için fuhuş, hırsızlık gibi yasadışı yollara başvurabilmekte ve toplumda suç oranlarının artmasına neden olmaktadır.

İşsizliğin sosyal maliyetinin dışında bir de iktisadi maliyeti bulunmaktadır. İşsizliğin iktisadi maliyeti, işsiz olan insanların çalışması halinde yapacakları üretimi yapmamaları nedeni ile reel GSYH'nın potansiyel GSYH'dan düşük gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan "GSYH açığı" kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Potansiyel GSYH ile reel GSYH arasındaki pozitif fark (GSYH açığı) işsizliğin yol açtığı üretim kaybının göstergesidir (Ünsal, 2005: 94). Diğer taraftan büyüme ve işsizlik arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koymaya çalışan Arthur Okun, bu ilişkiyi Okun Kanunu'nda açıklamıştır. Okun Kanunu'na göre bir ekonomide işsizlik düzeyinin sabit tutulması için, reel GSYH'nın potansiyel GSYH'ya yakın bir oranda artması gerekmektedir. İşsizlik oranının azaltılmak istendiği durumda ise reel GSYH'nın potansiyel GSYH'dan daha fazla artması gerekmektedir. Okuna göre işsizlik oranında %1'lik düşüş için reel GSYH'nın potansiyel GSYH'dan %2 daha fazla büyümesi zorunludur (Mankiw ve Taylor, 2014: 680).

İşgücü bir tür kıt kaynaktır ve bu kaynağın kullanılmayışı kaynak israfıdır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kıt kaynakların daha etkin kullanılması gerektiğinden, işsizlik sorununun çözümü bu ülkeler için daha önemli

bir hal almaktadır. İşsizlikle mücadele politikalarının diğer makroekonomik politikalarla uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle insan hedefli sosyal politikalara öncelik verilmeli, uygulanacak kısa-orta-uzun vadeli politikalar bölgesel ve sektörel bağlantılar içermelidir. Ayrıca işgücü piyasalarının geliştirilmesi, işsizliğin sosyal maliyetinin azaltılması için işsizlik sigortası gibi uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Çoban, 2012: 345-346).

1.3. Türkiye’de İstihdamın Genel Yapısı ve İşsizlik Sorunu

1980’li yıllara kadar Türkiye’de devletin hem yatırımcı hem de üretici olarak sanayileşme süreci içerisinde yer aldığı ithal ikameci sanayileşme politikaları uygulanmıştır. Bu dönemde ayrıca dış ticaret, finans ve mal piyasalarında devletin yoğun kontrolü söz konusudur (Mangır, 2006: 462). 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile Türkiye ekonomisi yoğun sermaye giriş ve çıkışına maruz kalmıştır. Yükselen nominal ücretler, artan uluslararası rekabet ve emeğin yüksek oranda vergilendirilmesi sonucu özel sektör yatırımlarında emek yoğun sektörlerden sermaye yoğunluğu fazla olan alanlara kaymalar yaşanmıştır (Günçavdı vd., 2003: 328).

1996 yılında Gümrük Birliği anlaşması ile birlikte ihracat ve ithalat hacminde artış gözlenmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin istihdama etkisi kısa dönemde olumlu iken uzun dönemde bu etki sürdürülememiştir (Polat ve Uslu, 2010: 499).

Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizlerin finansal sektörün yanısıra reel sektörü de etkilemesi sonucu ülkede işsizlik rakamları yükselmiştir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile hayata geçirilen reformlar neticesinde finansal sektör yeniden yapılanmıştır. Programın başarı ile uygulanması sonucunda büyüme oranları, enflasyon oranı, bütçe gelir ve giderlerinde istikrar sağlansa da işsizlik konusunda başarı sağlandığını belirtmek yanlış olacaktır (Sungur, 2015: 264-265).

2001 yılından sonra Türkiye ekonomisinde istihdam ve işsizlik yapısal bir dönüşüme uğramıştır. Türkiye ekonomisi Schumpeter’in de belirttiği gibi bir yaratıcı yıkıma sahne olmuş; üretim, tüketim ve organizasyon yapıları değişmiştir. Schumpeter’e göre bir ekonomide yeni icatların ve yeni üretim yöntemlerinin ortaya çıkabilmesi için eski firma ve üretim şekillerinin bir yıkıma uğrayarak yenileri ile

değiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisi 2001 yılından önce daha çok tarıma dayalı iken 2001 yılından sonra ekonomide tarımın ağırlığı giderek azalmış, sanayi ve hizmetler sektörünün ekonomi içerisindeki payı artmıştır. Bununla birlikte istikrara dayalı ekonomi politikaları, enflasyon hedeflemesi, uluslararası rekabet gibi faktörler sonucu teknoloji, verimlilik ve inovasyonun önemi daha da artmıştır. İşsizliğin yüksek seyretmesinin nedeni de bu değişim ve yeniliğe uyum sağlayamayan pek çok faaliyet alanının bulunmasıdır (Umut, 2012: 117-124).

Tablo 1.1. Temel işgücü göstergeleri.

Yıllar	İşgücü (Bin Kişi)	İşgücüne Katılma Oranı %	İstihdam (Bin Kişi)	İstihdam Oranı %	İşsiz (Bin Kişi)	İşsizlik Oranı %
1989	18.216	55,9	16.556	50,8	1.660	9,1
1990	18.417	54,5	16.845	49,8	1.573	8,5
1991	19.203	54,8	17.525	50,0	1.678	8,7
1992	19.435	53,9	17.680	49,0	1.755	9,0
1993	18.547	50,1	16.808	45,4	1.739	9,4
1994	19.995	52,6	18.177	47,8	1.817	9,1
1995	20.347	52,0	18.704	47,8	1.643	8,1
1996	20.722	51,6	19.257	48,0	1.466	7,1
1997	20.775	50,5	19.266	46,8	1.509	7,3
1998	21.374	50,8	19.787	47,0	1.586	7,4
1999	21.824	50,7	20.033	46,5	1.792	8,2
2000	21.093	48,0	19.608	44,7	1.485	7,0
2001	21.471	47,9	19.557	43,7	1.914	8,9
2002	21.746	47,6	19.402	42,5	2.344	10,8
2003	21.583	46,4	19.214	41,4	2.369	11,0
2004	22.016	46,3	19.632	41,3	2.385	10,8
2005	22.455	46,4	20.067	41,5	2.388	10,6
2006	22.751	46,3	20.423	41,5	2.328	10,2
2007	23.114	46,2	20.738	41,5	2.376	10,3
2008	23.805	46,9	21.194	43,5	2.611	11,0
2009	24.748	47,9	21.277	42,1	3.471	14,0
2010	25.641	48,8	22.594	43,0	3.046	11,9
2011	26.725	49,9	24.110	45,0	2.615	9,8
2012	27.399	50,0	24.821	45,4	2.518	9,2
2013	28.271	50,8	25.524	45,9	2.747	9,7
2014	28.786	50,5	25.933	45,5	2.853	9,9
2015	29.678	51,3	26.621	46,0	3.057	10,3
2016	30.535	52,0	27.205	46,3	3.300	10,9
2017	31.643	52,8	28.189	47,1	3.454	10,9

Kaynak: TÜİK İşgücü Verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.1.'de yer alan verilere göre 1989 yılından 2007 yılına kadar işgücüne katılma ve istihdam oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1989 yılında %55,9 olan işgücüne katılma oranı 2008 yılında %46,9'a, istihdam oranı ise %50,8'den %43,5'e gerilemiştir. Bu gerilemenin arkasında yatan temel neden tarım sektörünün istihdam içerisindeki payının azalması ve ücretsiz aile işçisi niteliğindeki kadın çalışanların istihdam dışı bırakılmasıdır (Erdoğan, 2013: 148). 1989-2001 yılları arasında ortalama %8,3 olan işsizlik oranı, 2002-2017 yılları arasında ortalama %10,7 olarak gerçekleşmiştir. 2001 krizinden sonra ekonomide yaşanan daralmalar işsizliğin artmasında etkili olmuştur. İzlenen dönemler içerisinde en yüksek işsizlik oranına ise 2008 küresel finans krizinin neden olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca 2008 yılından itibaren önceki dönemlere göre işgücü sayısında yaşanan hızlı artış, işsizlik oranının artmasındaki bir diğer neden olarak göze çarpmaktadır. Ülkemizde eğitim düzeyinin düşük olması ve kadınların iş hayatına daha düşük düzeylerde katılımı, işgücüne katılma oranının sanayileşmiş ülkelerin oldukça gerisinde kalmasına sebep olmaktadır.

Tablo 1.2. İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam oranları (%).

Yıllar	Tarım	Sanayi			İnşaat	Hizmetler
		Maadencilik	İmalat Sanayii	Enerji		
1989	47,41	1,01	14,46	0,15	5,17	36,96
1990	46,94	1,08	14,59	0,14	4,96	38,21
1991	47,71	0,98	14,17	0,14	5,05	37,00
1992	44,85	0,82	15,17	0,14	5,40	39,03
1993	42,67	0,73	14,69	0,15	6,72	41,77
1994	44,05	0,90	15,06	0,51	6,04	39,49
1995	44,11	0,75	14,70	0,55	6,01	39,89
1996	43,68	0,77	15,27	0,41	6,12	39,87
1997	41,67	0,75	16,25	0,52	6,22	40,81
1998	41,50	0,68	15,90	0,51	6,08	41,28
1999	40,17	0,61	16,12	0,43	6,19	42,68
2000	36,00	0,38	16,86	0,42	6,32	46,34
2001	37,58	0,46	16,64	0,44	5,16	44,88
2002	34,93	0,56	17,47	0,48	4,49	46,56
2003	33,88	0,39	17,33	0,47	4,56	47,93
2004	29,10	0,49	19,06	0,41	4,92	50,93
2005	25,68	0,55	19,90	0,37	5,52	53,50
2006	24,03	0,58	19,91	0,42	5,86	55,07
2007	23,47	0,62	19,71	0,47	5,94	55,73
2008	23,67	0,54	19,98	0,43	5,86	55,38
2009	24,69	0,48	18,56	0,37	5,87	55,90
2010	25,15	0,51	18,66	0,73	6,33	54,96
2011	25,48	0,52	18,11	0,88	6,95	55,01

2012	24,56	0,46	17,81	0,88	6,89	56,30
2013	23,57	0,41	18,15	0,85	6,98	57,02
2014	21,09	0,52	19,03	0,94	7,37	51,03
2015	20,60	0,44	18,62	0,97	7,19	52,18
2016	19,50	0,46	18,07	0,94	7,30	53,73
2017	19,38	0,49	17,63	0,98	7,43	54,09

Kaynak: TÜİK İşgücü Verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.2.'de Türkiye'de istihdam oranının incelenen yıllar itibariyle sektörel dağılımı yer almaktadır. İncelenen dönemde tarım sektöründe istihdam oranı azalırken, imalat sanayii, inşaat ve hizmetler sektörlerinde artmıştır. Bu durumun temel nedenleri arasında tarım sektöründe makineleşmeye bağlı olarak azalan işgücü talebi, kırsal kesimde artan nüfus ve parçalanmış tarım arazileri nedeni ile kentlere göç ve sanayi ve hizmetler sektöründe yaşanan istihdam ihtiyacı yer almaktadır (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012: 32). İncelenen dönemler itibariyle inşaat sektörü istihdam oranlarında değişen talep ve finansman koşulları nedeni ile dalgalanmalar gözlenmektedir. Artan genç nüfus ve özellikle 2010 yılından sonra azalan faizler; konut talebini artırmış, bu da inşaat sektöründe istihdam artışına sebep olmuştur. Ayrıca inşaat sektörü, diğer alt sektörleri harekete geçirme özelliği nedeni ile istihdam politikalarında özel öneme sahip faaliyet dallarından biri olarak görülmektedir (UIS, 2016: 140). İncelenen dönemde istihdam oranında en fazla artış hizmetler sektöründe yaşanmıştır. Bu durumun nedenleri arasında, hizmetler sektörünün ekonomik faaliyetler içerisindeki payının giderek artması, tarım sektöründe azalan istihdamın hizmetler sektörüne kayması, hizmetler sektörünün emek yoğun bir sektör oluşu ve teknolojik gelişmelere çok açık olmayışı, hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm faaliyetlerinde yaşanan gelişmeler gösterilmektedir (Özsağır ve Akın, 2012: 321-322, 328). 1980'lerden sonra izlenmeye başlanan ihracata dayalı büyüme politikası neticesinde imalat sanayi sektörü barındırdığı potansiyel nedeni ile özel bir öneme sahiptir. İmalat sanayi istihdam oranı 2008 yılına kadar genel bir artış trendi göstermiş, daha sonraki yıllarda düşüşe geçmiştir. İmalat sanayi sektöründe üretim ve ihracatın artmasına rağmen istihdam oranında artış yaşanmayışının nedeni ise işgücü verimliliği artışı ve bu sektörde yaşanan teknolojik gelişmelerdir (Polat, 2011: 35).

Tablo 1.3. Eğitim durumuna göre işgücü göstergeleri.

Yıllar	İşgücü Göstergeleri	Toplam	Okuryazar Olmayanlar	Lise Altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Meslek	Yüksek Okul ve Fakülte
1990	İşgücüne Katılma Oranı	56,6	38,8	59,6	65,6	87,4
	İstihdam Oranı	52,1	37,1	55,1	54,9	81,4
	İşsizlik Oranı	8,0	4,4	7,6	16,4	6,9
2000	İşgücüne Katılma Oranı	49,9	31,5	50	55,3	78,2
	İstihdam Oranı	46,7	30,4	47,2	49,4	72,8
	İşsizlik Oranı	6,5	3,4	5,7	10,6	7,0
2001	İşgücüne Katılma Oranı	49,8	30,3	49,9	56,0	79,2
	İstihdam Oranı	45,6	29,4	46,0	49,6	73,1
	İşsizlik Oranı	8,4	3,1	7,8	13,3	7,8
2002	İşgücüne Katılma Oranı	49,6	28,8	49,2	55,2	79,6
	İstihdam Oranı	44,4	27,5	44,5	47,0	70,1
	İşsizlik Oranı	10,3	4,6	9,6	14,7	11,1
2003	İşgücüne Katılma Oranı	48,3	28,2	47,5	53,3	77,7
	İstihdam Oranı	43,2	26,2	42,7	45,4	69,1
	İşsizlik Oranı	10,5	7,0	10,2	12,8	11,1
2004	İşgücüne Katılma Oranı	46,3	21,6	45,4	54,8	78,9
	İstihdam Oranı	41,3	20,7	41,0	46,5	69,2
	İşsizlik Oranı	10,8	4,3	9,7	15,2	12,2
2005	İşgücüne Katılma Oranı	46,4	19,9	45,3	55,4	77,9
	İstihdam Oranı	41,5	18,9	40,7	47,8	70,1
	İşsizlik Oranı	10,6	4,9	10,1	13,8	10,0
2006	İşgücüne Katılma Oranı	46,3	18,7	45,0	55,4	77,2
	İstihdam Oranı	41,5	17,8	40,6	48,2	69,8
	İşsizlik Oranı	10,7	4,8	9,8	13,0	9,6
2007	İşgücüne Katılma Oranı	46,2	18,1	44,6	55,2	77,3
	İstihdam Oranı	41,5	17,1	40,2	48,0	69,8
	İşsizlik Oranı	10,3	5,2	9,8	13,0	9,7
2008	İşgücüne Katılma Oranı	46,9	18,1	44,9	56,1	77,6
	İstihdam Oranı	41,7	17,0	40,1	48,8	69,6
	İşsizlik Oranı	11,0	6,3	10,7	12,9	10,3
2009	İşgücüne Katılma Oranı	47,9	18,8	45,8	57,6	78,0
	İstihdam Oranı	41,2	17,3	39,4	47,9	68,5
	İşsizlik Oranı	14,0	8,0	13,9	16,9	12,1
2010	İşgücüne Katılma Oranı	48,8	19,8	46,8	57,4	78,8
	İstihdam Oranı	43,0	18,6	41,4	49,0	70,2
	İşsizlik Oranı	11,9	6,0	11,6	14,6	11,0
2011	İşgücüne Katılma Oranı	49,9	20,5	47,8	52,1	79,3
	İstihdam Oranı	45,0	19,6	43,3	45,5	71,0
	İşsizlik Oranı	9,8	4,6	9,3	12,6	10,4
2012	İşgücüne Katılma Oranı	50,0	19,7	47,6	51,9	79,1
	İstihdam Oranı	45,4	18,9	43,5	45,8	71,1
	İşsizlik Oranı	9,2	3,9	8,7	11,8	10,1
2013	İşgücüne Katılma Oranı	50,8	20,1	48,0	53,1	80,1
	İstihdam Oranı	45,9	19,2	43,6	46,7	71,9
	İşsizlik Oranı	9,7	4,9	9,3	12,0	10,3
2014	İşgücüne Katılma Oranı	50,5	19,1	47,8	53,5	79,2
	İstihdam Oranı	45,5	17,9	43,3	47,1	70,7
	İşsizlik Oranı	9,9	6,3	9,4	11,9	10,6
2015	İşgücüne Katılma Oranı	51,3	18,6	48,1	54,1	79,8
	İstihdam Oranı	46,0	17,6	43,3	47,3	71,0
	İşsizlik Oranı	10,3	5,3	10,0	12,4	11,0
2016	İşgücüne Katılma Oranı	52,0	17,8	48,4	54,4	79,7
	İstihdam Oranı	46,3	16,8	43,5	47,2	70,1

	İşsizlik Oranı	10,9	5,7	10,2	13,4	12,0
	İşgücüne Katılma Oranı	52,8	18,8	48,9	54,8	80,2
2017	İstihdam Oranı	47,1	17,7	44,1	47,6	70,1
	İşsizlik Oranı	10,9	5,8	9,8	13,3	12,7

Kaynak: TÜİK İşgücü verilerinden derlenmiştir.

Eğitim durumuna göre işgücü dinamiklerinin yer aldığı Tablo 1.3.'te görüldüğü üzere yüksekökol ve fakülte mezunları en yüksek işgücüne katılma oranına sahip kesimi oluşturmaktadır. Bu nedenle en yüksek istihdam oranı da yine yüksekökol ve fakülte mezunlarına aittir. Ancak yüksek işgücüne katılım ve istihdam oranlarına rağmen üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranı 2008 krizinden sonra çift haneli rakamlara yükselmiş ve 2012 yılından bu yana da artışı devam etmektedir. Üniversite mezunları arasında yüksek işsizliğin nedeni üniversite ve üniversite mezunu sayısında yaşanan artıştır. Okuryazar olmayanların işgücüne katılımı ve istihdam oranı toplam işgücü içinde en düşük paya sahiptir ve bu pay gittikçe azalmıştır. Buna paralel olarak en düşük işsizlik oranı da okuryazar olmayanlara aittir. Lise altı eğitime sahip kişilerdeki işgücüne katılma oranı incelenen dönemler itibariyle ortalama %48 düzeyinde iken, istihdam oranı %43, işsizlik oranı %9,6 düzeyindedir. İncelenen dönemler itibariyle en yüksek işsizlik oranını lise mezunları oluşturmaktadır. Lise mezunlarının ortalama işsizlik oranı %13,4 seviyesindedir.

Tablo 1.4. Cinsiyete göre işgücü durumu (%).

Yıllar	Erkek			Kadın		
	İşgücüne katılma oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı	İşgücüne katılma oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı
1989	80,6	74	8,2	36,1	32,7	9,5
1990	79,7	73,5	7,8	34,1	31,2	8,5
1991	80,2	73,3	8,7	34,1	31,7	7,1
1992	79,6	72,6	8,8	32,7	30,2	7,7
1993	78	71,2	8,8	26,8	24,3	9,3
1994	78,5	71,6	8,8	31,3	28,8	8
1995	77,8	71,7	7,8	30,9	28,7	7,3
1996	77,3	72	6,9	30,6	28,7	5,9
1997	76,7	71,8	6,5	28,8	26,6	7,7
1998	76,7	71,4	6,9	29,3	27,3	6,8
1999	75,8	70	7,7	30	27,7	7,6
2000	73,7	68,9	6,6	26,6	24,9	6,3
2001	72,9	66,5	8,7	27,1	25,1	7,5
2002	71,6	63,9	10,7	27,9	25,3	9,4
2003	70,4	62,9	10,7	26,6	23,9	10,1
2004	70,3	62,7	10,8	23,3	20,8	11
2005	70,6	63,2	10,5	23,3	20,7	11,2
2006	69,9	62,9	9,9	23,6	21	11,1
2007	69,8	62,7	10	23,6	21	11

2008	70,1	62,6	10,7	24,5	21,6	11,6
2009	70,5	60,7	13,9	26	22,3	14,3
2010	70,8	62,7	11,4	27,6	24	13
2011	71,7	65,1	9,2	28,8	25,6	11,3
2012	71	65	8,5	29,5	26,3	10,8
2013	71,5	65,2	8,7	30,8	27,1	11,9
2014	71,3	64,8	9	30,3	26,7	11,9
2015	71,6	65	9,2	31,5	27,5	12,6
2016	72	65,1	9,6	32,5	28	13,7
2017	72,5	65,6	9,4	33,6	28,9	14,1

Kaynak: TÜİK İşgücü verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.4. incelendiğinde ülkemizde cinsiyet ayrımcılığının boyutu göze çarpmaktadır. İncelenen yıllar itibariyle kadınların işgücüne katılma oranı ortalama %29 seviyesindedir. Yani her üç kadından yalnızca biri işgücüne katılmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma oranı 2007 yılına kadar azalış trendi içinde iken, 2008 yılından itibaren artışa geçmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere kadınların işgücüne katılmasındaki en büyük olumsuz etken, tarım sektörü istihdamında yaşanan daralmalardır. 2001 krizinden önce nispeten ılımlı görünen kadın işsizlik oranı 2001 krizinden sonra yükselmeye başlamış, 2008 krizinin etkisi ile 2009'da %14,3 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Kısaca özetlersek ülkemizdeki her 10 çalışanın 7'si erkek, 3'ü kadındır. Kadınlar en çok hizmetler ve tarım sektörlerinde istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilen kadınların yaklaşık %96'sı herhangi bir sosyal güvenceye sahip değildir. Kadınlar annelik ve eş rolleri nedeni ile iş hayatında yer almakta zorluklar yaşamaktadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen ülkemizde son yıllarda üst ve orta derece yöneticilik pozisyonlarında kadınların daha çok istihdam edildiği görülmektedir. Hatta bu konuda çoğu gelişmiş ve batılı ülkenin önüne geçilmiş durumdadır (Deniz ve Hobikoğlu, 2012: 129).

Tablo 1.5. Farklı ülke gruplarında istihdam ve işsizlik oranları.

Yıllar	OECD		ASEAN		BRICS		AB		G20		Türkiye	
	UR	ER	UR	ER	UR	ER	UR	ER	UR	ER	UR	ER
1991	6.7	69.1	2.4	67.1	3.1	67.8	8.6	52.8	3.8	58.2	8.2	51.8
1992	7.2	68.4	2.3	67.5	3.1	67.7	9.2	52	4	58.2	8.5	50.7
1993	7.7	67.6	2.6	67.3	3.4	67.3	10.7	50.8	4.3	58.2	9	46.9
1994	7.8	67.3	2.7	67.2	3.6	67	11.3	50.3	4.5	58.2	8.6	49.4
1995	7.5	67.2	2.8	67.2	3.8	66.7	10.8	50.3	4.6	58.2	7.6	49.4
1996	7.4	67.3	2.9	67.1	3.9	66.3	10.7	50.2	4.7	58.2	6.6	49.5
1997	7.1	67.5	3.2	67	4.1	65.8	10.4	50.4	4.8	58.1	6.8	48.2
1998	6.9	67.4	3.8	66.8	4.3	65.4	9.9	50.7	4.9	58.1	6.9	48.3

1999	6.7	67.3	4.2	66.7	4.4	65.3	9.7	51	5	58.1	7.7	47.7
2000	6.3	67.4	3.9	66.6	4.3	65.1	9.3	51.3	4.8	58.1	6.5	45.6
2001	6.3	66.9	4	66.3	4.5	64.6	8.6	51.5	5	58.1	8.4	44.5
2002	6.9	66.1	4	65.7	4.8	64.2	9	51.2	5.3	58.1	10.4	43.3
2003	7.1	65.7	4	65.4	5	63.6	9	51.3	5.5	58.9	10.5	42
2004	7.0	65.7	4.2	65.3	4.8	63.5	9.2	51.3	5.4	58.8	10.8	41
2005	6.6	66.0	4.4	64.7	4.8	63.3	8.9	51.7	5.3	58.7	10.6	41.1
2006	6.1	66.3	4.3	64.7	4.6	62.8	8.2	52.3	5	58.6	8.7	41.1
2007	5.6	66.5	4.4	65.5	4.3	62.5	7.1	53	4.8	58.5	8.9	41.1
2008	5.9	66.2	4.2	65.7	4.4	61.9	7	53.3	4.9	58.4	9.7	41.3
2009	8.1	63.8	3.7	66	4.7	61.2	8.9	52.2	5.5	58.3	12.6	40.8
2010	8.3	63.4	3.3	66.4	4.5	60.7	9.5	51.8	5.3	58.2	10.7	42.6
2011	7.9	63.6	3	66.9	4.4	60.2	9.6	51.7	5.1	58.1	8.8	44.5
2012	7.9	63.6	2.8	67.2	4.5	59.7	10.4	51.4	5.1	58.0	8.2	44.8
2013	7.9	63.5	2.7	66.8	4.5	59.6	10.8	51.2	5	58.1	8.7	45.3
2014	7.4	63.8	2.6	66.8	4.5	59.4	10.2	51.6	4.9	58.2	9.9	45.2
2015	6.8	64.1	2.9	66.4	4.6	59.2	9.4	52	4.9	58.3	10.2	45.8
2016	6.3	64.5	2.8	65.9	4.8	58.8	8.5	52.6	5	58.4	10.8	46.2
2017	5.8	64.9	2.8	65.7	4.8	58.6	7.6	53.2	4.8	58.5	10.8	46.9
2018	5.3	65.0	2.8	65.6	4.7	58.3	6.8	53.5	4.8	58.3	10.9	46.8

Kaynak: ILO işgücü istatistikleri. UR: İşsizlik Oranını, ER: İstihdam Oranını göstermektedir.

Tablo 1.5.'te yer alan ülke grupları ile kıyaslandığında incelenen dönem içerisinde en düşük istihdam oranına sahip ülke Türkiye'dir. Yukarıda değinildiği üzere kadınların iş hayatından gittikçe uzaklaşması ve artan işgücü sayısı nedeni ile ülkemiz istihdam oranında 2009 yılına kadar sürekli azalış yaşanmıştır. İstihdam oranında 2010 yılından itibaren bir artış trendi yakalanmış olsa da gelişmiş ülkelerin oldukça uzağındadır. BRICS ülkelerinde de ülkemizdeki duruma benzer biçimde istihdam oranı sürekli azalış trendindedir. ASEAN, OECD, AB ve G20 gruplarında ise zaman zaman dalgalanmalar yaşansa da nispeten daha stabil bir istihdam oranı göze çarpmaktadır. İşsizlik oranlarına bakıldığında en yüksek işsizlik oranı AB grubu ve Türkiye'ye aittir. AB işsizlik oranı 2013 yılından itibaren azalış trendinde olmasına rağmen ülkemizde artış eğilimindedir. ASEAN, BRICS ve G20 ülkelerinde ise ortalama işsizlik oranları doğal işsizlik oranı sayılabilecek düzeyde seyretmektedir.

1.4. Türkiye'de İmalat Sanayinin İstihdam İçin Önemi

Gelişmiş ülke ve sanayileşmiş ülke kavramları neredeyse aynı anlamda kullanılmaktadır. Sanayi sektörünün içerisinde yarattığı katma değer ile öne çıkan en önemli alt faaliyet dalı imalat sanayi sektörüdür.

2000’li yıllardan itibaren uygulanan yapısal reformlar sonucunda önemli oranda sanayileşmeye imza atılmıştır. Bu sürecin içerisinde en önemli paya sahip olan imalat sanayi sektörüdür. Sektörün nihai talep ve katma değer içerisindeki payı bu sektörün stratejik önemini artırmaktadır. Yapılan bir çalışmaya göre ülkemizde en büyük stratejik öneme sahip imalat sanayii alt sektörleri sırasıyla tekstil sanayii, gıda ve içecek imalatı sanayii ile makine sanayi sektörleri olmuştur (Ayaş, 2011: 528-533).

Tablo 1.6.’da ana faaliyet kollarının ve sanayiinin alt sektörlerinin GSYH içindeki payları verilmektedir. Tablo incelendiğinde imalat sanayiinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Tablo 1.6. Bazı sektörlerin GSYH içindeki payları (%) (2009 bazlı).

Yıllar	Tarım	Sanayi			İnşaat	Toptan ve Perakende Tic.	Ulaştırma ve Depolama	Kamu Yönetimi
		Madencilik	İmalat	Elektrik, Gaz, Buhar				
1998	12,5	0,9	22,3	1,3	6,1	13,4	8,0	4,7
1999	10,5	0,8	20,1	1,4	5,6	11,6	8,3	5,6
2000	10,1	0,9	18,8	1,3	5,3	12,1	8,8	5,2
2001	8,9	0,9	17,8	1,6	4,6	11,5	9,5	5,5
2002	10,3	0,8	16,9	1,6	4,5	11,9	10,2	5,4
2003	9,9	0,9	17,1	1,4	4,6	12,1	9,9	5,4
2004	9,4	0,9	16,9	1,2	5,3	12,5	9,7	5,3
2005	9,3	1,0	16,9	1,1	5,6	12,2	9,5	4,7
2006	8,2	1,0	17,1	1,1	6,3	12,4	9,5	4,6
2007	7,5	1,0	16,8	1,2	6,8	12,1	9,5	4,6
2008	7,5	1,1	16,3	1,3	6,8	12,2	9,6	4,5
2009	8,1	1,1	15,2	1,4	5,6	10,7	8,8	5,0
2010	9,0	1,1	15,1	1,5	6,1	11,1	7,9	4,8
2011	8,2	1,1	16,5	1,3	7,2	11,6	7,4	4,5
2012	7,8	1,1	15,9	1,3	7,5	11,2	8,1	4,7
2013	6,7	1,1	16,2	1,4	8,1	11,2	7,9	4,5
2014	6,6	0,9	16,8	1,4	8,1	11,5	7,9	4,5
2015	6,9	0,8	16,7	1,3	8,2	11,5	7,9	4,3
2016	6,2	0,8	16,6	1,3	8,6	11,4	7,6	4,6
2017	6,1	0,9	17,6	1,2	8,6	11,9	7,7	4,3

Kaynak: TÜİK yıllık hesaplar.

Tablo 1.6.’ya göre değişen ekonomik ve sosyal yapı nedeni ile tarım sektörünün GSYH içindeki payı azalmaya devam etmektedir. İnşaat sektörünün payı ise yıllar itibariyle artan nüfus ve konut talebi nedeni ile artışını sürdürmektedir. Sanayi sektörü, Tablo 1.6’ya göre GSYH bileşenleri içerisinde en yüksek paya sahip sektördür. Sanayi sektörü alt dalları içerisinde ise en önemli pay imalat sanayi sektörüne aittir. 2008 krizi ile birlikte imalat sanayi sektörünün payında bir miktar

gerileme yaşanmış olsa da son yıllarda GSYH içindeki payı artmaya devam etmektedir.

Tablo 1.7. Farklı ülkelerde imalat sanayi sektörünün GSYH içindeki payı (%).

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ABD	12,91	12,92	12,71	12,23	11,82	12,08	12,15	12,12	12,03	11,96	11,92	11,60	
Almanya	20,31	20,93	21,09	20,25	17,88	19,97	20,57	20,42	20,18	20,59	20,76	20,64	20,66
AB	15,13	15,08	15,04	14,53	13,31	13,86	14,07	13,85	13,81	13,95	14,32	14,32	14,14
Avustralya	10,35	9,89	9,29	9,21	8,45	8,00	7,36	7,04	6,61	6,37	6,31	6,07	5,75
Birleşik Krallık	9,97	9,53	9,06	9,09	8,72	8,93	8,92	8,81	9,05	8,86	8,97	9,02	9,20
Çin	32,09	32,45	32,37	32,09	31,55	31,54	31,98	31,42	30,55	30,38	29,38	28,82	29,34
Euro Bölgesi	15,83	15,81	15,85	15,26	13,81	14,45	14,69	14,49	14,40	14,55	15,03	14,98	14,72
Fransa	12,25	11,73	11,63	11,10	10,59	10,33	10,40	10,36	10,35	10,28	10,43	10,31	10,14
Hindistan	16,61	17,39	17,28	17,10	16,75	16,21	16,14	15,82	15,25	15,07	15,37	15,27	15,09
İspanya	14,10	13,85	13,48	13,33	12,28	12,16	12,37	12,12	12,25	12,50	12,90	12,88	13,06
İtalya	15,54	15,60	15,95	15,43	13,71	14,23	14,18	13,81	13,84	13,91	14,39	14,65	14,69
Japonya	21,64	21,61	22,08	21,43	19,15	20,83	19,67	19,73	19,44	19,73	20,72	21,05	
Güney Kore	25,52	25,08	25,46	25,80	26,05	27,80	28,48	28,17	28,24	27,49	27,09	26,78	27,57
Meksika	15,73	16,66	15,92	15,84	15,10	15,56	15,35	16,35	15,83	15,90	17,14	16,91	17,24
Norveç	8,16	8,30	8,28	7,74	7,34	7,19	6,75	6,61	6,61	6,79	6,86	6,74	6,56
Rusya	15,68	15,29	15,11	14,93	12,90	12,82	11,58	11,80	11,32	11,60	12,65	11,97	11,92
Suudi Arabistan	9,54	9,60	9,94	8,98	10,85	11,01	10,01	9,79	9,93	10,80	12,68	12,91	12,87
Türkiye	16,91	17,07	16,82	16,29	15,16	15,10	16,48	15,88	16,24	16,79	16,71	16,60	17,56
OECD	15,31	15,29	15,13	14,63	13,65	14,18	14,16	14,08	13,96	14,01	14,43	14,34	
Dünya	17,17	17,12	16,89	16,47	15,60	15,94	15,86	15,73	15,52	15,55	15,82	15,67	

Kaynak: Dünya Bankası Verilerinden derlenmiştir. <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS> Erişim tarihi: 01.02.2019

Tablo 1.7.'de bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Dünya Bankası verilerinden elde edilmiş, gayrisafi yurtiçi hasılası içerisinde imalat sanayi sektörünün paylarına ilişkin değerleri verilmiştir. Gelişmekte olan ülkelere Çin ve Güney Kore'nin imalat sanayi sektörüne bağlı büyüdüğü görülmektedir. Türkiye'de ise imalat sanayiinin GSYH içindeki payı Avrupa Birliği, OECD ve dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Listelenen ülkeler içerisinde Avrupa'da en fazla üretimi gerçekleştiren ülke Almanya olarak görünmektedir. Ancak incelenen dönemlere göre dünyanın refah seviyesi en yüksek ülkelerinden birisi olan Norveç'te imalat sanayiinin GSYH içindeki payı %7,22 ortalama ile en düşük düzeydedir. Bu durumdan Norveç ekonomisinin imalat sanayi dışında başka kaynaklara bağlı olarak (petrol ve balıkçılık) geliştiği anlaşılmaktadır.

Ülkelerin uluslararası sistemde rekabet güçleri ürettikleri ürünlerin uluslararası pazarlarda talep görmesine bağlıdır. Bunun sonucunda da ülke içinde refahın artması beklenmektedir (Manavgat ve Kaya, 2016: 3). Bu bağlamda 2000’li yıllarda sıklıkla ihracata dayalı büyüme modelleri üzerinde durulmuş ve imalat sanayi sektöründeki firmaların dışa açılması teşvik edilmiştir.

Tablo 1.8. Türkiye’de toplam ihracat ve imalat sanayiinin payı.

Yıllar	Toplam İhracat (Bin USD)	İmalat San.İhracatı (Bin USD)	İmalat San.İhracatı/Toplam İhracat (%)	İhracat/GSYH (%)
1996	23.224.465	20.525.761	88,38	21,54
1997	26.261.072	23.312.800	88,77	24,58
1998	26.973.952	24.064.586	89,21	20,57
1999	26.587.225	23.957.813	90,11	18,58
2000	27.774.906	25.517.540	91,87	19,45
2001	31.334.216	28.826.014	92,00	26,58
2002	36.059.089	33.701.646	93,46	24,46
2003	47.252.836	44.378.429	93,92	22,24
2004	63.167.153	59.579.116	94,32	22,75
2005	73.476.408	68.813.408	93,65	21,02
2006	85.534.676	80.246.109	93,82	21,65
2007	107.271.750	101.081.873	94,23	21,22
2008	132.027.196	125.187.659	94,82	22,83
2009	102.142.613	95.449.246	93,45	22,57
2010	113.883.219	105.466.686	92,61	20,45
2011	134.906.869	125.962.537	93,37	22,26
2012	152.461.737	143.193.911	93,92	23,67
2013	151.802.637	141.358.199	93,12	22,27
2014	157.610.158	147.059.418	93,31	23,76
2015	143.838.871	134.389.890	93,43	23,35
2016	142.529.584	133.595.801	93,73	21,97
2017	156.992.940	147.138.203	93,72	24,80

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret ve Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir.

İhracata dayalı büyüme politikasının hayata geçirilebilmesinde imalat sanayi sektörünün önemi Tablo 1.8.’de görülebilmektedir. İncelenen dönemler itibariyle Türkiye’de gerçekleştirilen ihracatın %90’ından fazlası imalat sanayi sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye ihracatının GSYH içindeki payına bakıldığında ise yıllar içinde uygulanan ihracata dayalı büyüme politikalarının aslında pek fayda etmediği görülmektedir.

1980’li yıllarda Türk imalat sanayiine adapte edilmeye çalışılan ihracata dayalı sanayileşme modelinin 2000’li yıllara gelindiğinde bile tam anlamıyla yerleşemediği, seçici politikalardan ziyade genel küresel eğilime göre yön değiştiren kısa süreli hedeflere dayalı politikalar izlendiği görülmektedir. Sanayi üretimi emek

yoğun alanlarda yoğunlaşmasına karşın bu emek gücünün eğitilerek daha yüksek katma değerli ürünlerin üretilmediği ve ar-ge için ayrılan kaynakların yetersiz kaldığı ortadadır. Üstelik bu yıllarda daha da artan ara malı ithalatı cari açığı zorlayıcı boyutlara ulaşmıştır (Baştav, 2011: 1).

İmalat sanayi sektörü büyüme ve ihracat açısından önemli olduğu kadar istihdam açısından da son derece önemlidir. Türkiye’de olduğu gibi, Almanya, İtalya, Japonya, Çin, Güney Kore ve Meksika gibi diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayi sektörü toplam istihdamda yüksek paya sahiptir.

Tablo 1.9. Farklı ülkelerde imalat sanayii istihdamının toplam istihdam içindeki payı (%).

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ABD	11,7	11,6	11,4	11,2	10,4	10,4	10,5	10,5	10,6	10,5	10,5	10,4	10,5
Almanya	22,1	21,9	22,1	21	20,4	20	19,8	19,7	19,4	19,6	19,3	19,2	19
AB Ortalaması	18,4	18,2	18,1	17,1	16,1	15,7	15,7	15,6	15,4	15,5	15,4	15,5	15,4
Avustralya	10,4	10,5	10,4	10,3	9,3	8,9	8,5	8,4	8,1	8	7,6	7,5	7,3
Birleşik Krallık	13,2	12,9	12,8	11,4	9,7	9,9	9,8	9,9	9,8	9,9	9,7	9,5	9,5
Çin	23,6	23,6	23,1	22,8	22,3	21,9	21,4	20,6	19,7	18,6	17,6	17,2	16,9
Fransa	16,1	15,9	15,5	14,5	13,8	13,2	13,2	12,9	12,6	12,3	12,4	12,3	12,4
Hindistan	11,8	12,1	12	11,6	11,4	11,1	11,9	12,5	12	11,8	11,8	11,5	11,4
İspanya	16,4	15,7	15,1	14,6	13,3	12,9	12,8	12,6	12,4	12,4	12,5	12,5	12,3
İtalya	21,4	21	21	19,9	19,3	18,6	18,7	18,3	18,3	18,6	18,4	18,2	18,5
Japonya	18,2	18,5	18,9	18,2	17,3	17	16,8	17,1	17,1	16,6	16,9	16,8	16,9
Kanada	13,7	12,8	12,1	11,3	10,4	10,1	10	10	9,7	9,6	9,5	9,6	9,9
Güney Kore	18,5	18	17,6	17,3	16,3	16,9	16,9	16,6	16,7	16,9	17,3	17,1	16,9
Meksika	16,9	16,7	16,6	16,5	15	15,1	15,6	15,2	15,6	16	16,1	16,3	16,3
Norveç	11,6	11,5	11,5	10,7	9,9	9,5	9,4	9,3	8,8	8,7	8,6	8,3	8,3
Rusya	18,4	18,1	17,5	16,4	15,2	15,2	15	15	14,8	14,5	14,3	14,4	14,4
Türkiye	19,9	19,9	19,7	20	18,2	18,7	18,1	17,8	18,2	19	18,7	18,1	18,1
Yeni Zelanda	13,8	13,2	12,9	12,8	11,8	11,6	11,5	11,4	11,3	11	11,3	9,9	9,9
G20 Ortalaması	17,7	17,7	17,5	17	16,5	16,3	16,2	16,1	15,5	15,1	14,6	14,3	14,2
Dünya Ortalaması	15,7	15,6	15,5	15,1	14,7	14,5	14,4	14,4	14	13,7	13,4	13,2	13,1

Kaynak: ILO Verilerinden Faydalanılarak Oluşturulmuştur. http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?_adf.ctrl-state=s90e9c0bh_45&_afLoop=212657326001290#!

Tablo 1.9.’da bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içerisindeki payları verilmiştir. Tablo 1.7.’de yer alan imalat sanayi sektörünün gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki payına benzer bir oran, istihdam payında da karşımıza çıkmaktadır. İmalat sanayi sektörünün GSYH içinde yüksek paya sahip olduğu ülkelerde imalat sanayi istihdamının toplam istihdam

Arjantin	0,42	0,45	0,46	0,47	0,59	0,56	0,57	0,64	0,62	0,59	0,63	0,53	
Çin	1,31	1,37	1,37	1,44	1,66	1,71	1,78	1,91	1,99	2,02	2,07	2,11	2,13
Fransa	2,04	2,05	2,02	2,06	2,21	2,18	2,19	2,23	2,24	2,28	2,27	2,25	2,19
İsrail	4,05	4,14	4,43	4,35	4,13	3,94	4,01	4,16	4,15	4,20	4,27	4,25	4,54
İtalya	1,05	1,09	1,13	1,16	1,22	1,22	1,21	1,27	1,31	1,34	1,34	1,37	1,35
Japonya	3,18	3,28	3,34	3,34	3,23	3,14	3,24	3,21	3,31	3,40	3,28	3,14	3,20
Güney Kore	2,63	2,83	3,00	3,12	3,29	3,47	3,74	4,03	4,15	4,29	4,22	4,24	4,55
Rusya	0,99	1,00	1,04	0,97	1,16	1,05	1,01	1,03	1,03	1,07	1,10	1,10	1,11
Tayvan	2,32	2,43	2,47	2,68	2,84	2,80	2,90	2,95	3,00	3,00	3,05	3,16	3,31
Yunanistan	0,58	0,56	0,58	0,66	0,63	0,60	0,67	0,70	0,81	0,83	0,97	0,99	1,13
OECD	2,14	2,17	2,21	2,28	2,33	2,29	2,32	2,31	2,34	2,36	2,36	2,35	2,37

Kaynak: OECD Teknoloji istatistiklerinden derlenmiştir.

Teknolojik gelişme göstergesi olan ve firmaların yeni üretim, yönetim ve teknolojik yöntemlere uyum sağlayabilmesi için yapmış olduğu ar-ge harcamaları, Türkiye ekonomisi açısından önemi henüz tam anlamıyla anlaşılammış bir kavramdır. Tablo 1.11.'e göre incelenen ülke ve dönemler itibariyle en düşük ar-ge/GSYH oranına sahip ülke Arjantin olup, ikinci sırada Türkiye yer almaktadır. Gelişmiş sanayi tesislerine sahip Japonya, İsrail, Güney Kore, Tayvan, Almanya ve ABD gibi ülkelerde ar-ge harcamalarının GSYH'ya oranı 2017 yılı itibariyle %3'ün üzerindedir.

12 AB üyesi ve Türkiye'nin 1996-2015 dönemine ait verileri kullanılarak yapılan bir araştırmaya göre ar-ge harcamalarında %1'lik artış yüksek teknoloji ihracatında %3,5 ve GSYH'da %1,38 oranında artışa neden olmaktadır. Ar-ge harcamaları ve yüksek teknoloji ihracatında yol açacağı etkiler ile birlikte değerlendirildiğinde, GSYH artışında ortaya çıkacak etkinin daha büyük boyutta olacağı (ar-ge harcamalarının etkisi %15,45, yüksek teknoloji ihracatının etkisi %8,35) tespit edilmiştir (Özkan ve Yılmaz, 2017: 10-11).

içindeki payı da yüksek seyretmektedir. Dünya üretiminin lideri olan Çin’de 2005’te imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı %23,6’dan 2017 yılında %16,9’a gerilemiştir. İmalat sanayi istihdam oranının en yüksek olduğu Almanya’da ise nispeten daha stabil bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Türkiye 2017 yılında incelenen ülkeler içerisinde en yüksek imalat sanayi istihdam oranına sahip üçüncü ülke konumundadır. 2017 yılında imalat sanayi sektörünün istihdamının toplam istihdama oranı hem G20 hem de AB ve dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

İmalat sanayi katma değerinin yüksek olduğu birçok ülkede imalat sanayi sektörünün GSYH içindeki payında kayda değer bir gerileme yaşanmazken son yıllarda imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payında gerilemeler söz konusudur. Yukarıda istihdam konusunda da değinildiği üzere bu durumun temel nedenleri arasında işgücü verimindeki artış ve teknolojik gelişmeler yer almaktadır.

Tablo 1.10. 2011 yılı sabit fiyatlarıyla işgücü verimliliği (usd).

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	55534	58430	60408	59547	56545	57654	60229	61543	64676	66879	68629	68675	72513
ASEAN	15180	15781	16539	16923	16927	17806	18251	19020	19756	20348	21278	21924	22794
BRICS	12310	13411	14767	15788	16507	17970	19195	20265	21301	22345	23294	24374	25672
AB	75894	77249	78319	78033	75964	77846	79145	79008	79420	80081	81129	81668	83127
G20	28794	29948	31218	31954	31805	33433	34636	35604	36529	37506	38527	39450	40749
Dünya	26754	27738	28804	29354	29069	30297	31120	31788	32401	33071	33753	34413	35354

Kaynak: ILO İşgücü Verimlilik İstatistiği http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jsp?MBI_ID=49&_adf.ctrl-state=f2y3ya2me_45&_afLoop=422323104687816&_afWindowMode=0&_afWindowId=f2y3ya2me_42#

Tablo 1.10.’a göre ülkemiz işgücü verimliliğinde özellikle 2011 yılından bu yana gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu artış sonucunda ise daha fazla kişiyi istihdam etmek yerine daha az kişiyi, eğiterek ve onlara teknolojik destek sağlayarak üretimde daha verimli kullanma yolu tercih edilmiştir. Bunun sonucunda yeterince istihdam artışı sağlanamamıştır. Tabloda yer alan verilerden AB üyesi ülkeler dışında en yüksek işgücü verimliliğinin Türkiye’ye ait olduğu görülmektedir.

Tablo 1.11. Bazı ülkelerde ar-ge harcamalarının GSYH’ya oranı (%).

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	0,57	0,56	0,69	0,69	0,81	0,8	0,8	0,83	0,82	0,86	0,88	0,94	0,96
AB	1,66	1,68	1,69	1,76	1,84	1,84	1,88	1,91	1,92	1,95	1,96	1,94	1,96
ABD	2,51	2,55	2,63	2,77	2,82	2,74	2,77	2,69	2,72	2,73	2,74	2,74	2,79
Almanya	2,42	2,46	2,45	2,60	2,73	2,71	2,80	2,87	2,82	2,87	2,92	2,94	3,02

İKİNCİ BÖLÜM

BANKA KREDİLERİ

Bu bölümde kredi kavramı, kredilerin ekonomik hayat açısından önemi ve Türkiye’de bankacılık sektörü ile banka kredilerinin gelişimi konularına değinilecektir.

2.1. Kredi Kavramı

Kredi kelimesi Antik Latince kökenli “credere” sözcüğünden türemiş olup; emanet etme, inanma, güvenme anlamlarına gelmektedir. Aradan geçen yıllara rağmen terimin anlamı orijinal anlamına yakın kalmaya devam etmektedir. Kredi verenler veya alacaklılar anlaşılan koşullara uymak şartıyla borçlunun borcunu faizi ile birlikte geri ödeyeceği inancına bağlı olarak kredi miktarını artırabilmektedir. Burada kredi verenin güveni iki temel prensibe dayanmaktadır: borçlu borcunun tamamını geri ödemeye isteklidir ve istekli olmaya devam edecektir; borçlunun bütün borcu ödeyecek kapasitesi vardır ve var olmaya devam edecektir (Golin ve Delhaise, 2013: 1).

Kredi kavramına ilişkin bir başka tanım ise belirli bir parasal büyüklüğün belirli bir süre için hukuken tanımlanmış bir başka kişinin emrine verilmesi veya lehine bir hizmet garantisi verilmesidir (Ünal, 1995: 2).

Bankacılık açısından daha genel bir tanım ise bankaların yapacağı istihbarat sonucunda uygun bulduğu gerçek veya tüzel kişilere, kaynaklarını dikkate alarak, yasaların ve kendi politikalarının izin verdiği ölçüde teminatlı veya teminatsız nakit para, kefalet veya teminat vermek şeklinde tanınmış limitlerdir (Parasız, 2000: 199).

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 48. maddesinde bankaların hangi işlemlerinin kredi sayılacağı belirlenmiştir. Buna göre;

“Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli

satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır. Birinci fıkrada belirtilenlere ilâve olarak, kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaiin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.”

2.2. Kredinin Unsurları

Genel kabul görmüş şekliyle kredinin 4 unsuru bulunmaktadır. Bunlar risk, zaman, güven ve gelirdir (Baltacı, 2012: 4).

➤ Kredi kullananların krediden doğan yükümlülüklerini zamanında ve tam olarak yerine getirememesi ihtimali olarak tanımlanan risk unsuru aslında bankacılık dilinde kullanılmış kredi miktarına karşılık gelen bir terimdir. Nitekim verilen her kredi içerisinde muhakkak az ya da çok bir risk barındırmaktadır. Bu riskler bazen krediyi kullanan kişi veya firmadan kaynaklanabileceği gibi bazen de piyasa, çevre, ekonomik konjonktür gibi kredi dışı etkenlerden kaynaklanabilmektedir. Bankacılık faaliyetlerinde kredilerden kaynaklanan risklerin en aza indirgenmesi için erken uyarı sistemleri, risk izleme birimleri ve oluşan sorunlu kredileri tahsil için özel tasfiye ve takip birimleri oluşturulmuştur.

➤ Kredi kullandırılması esnasında kredinin ödeneceği taksitlerin tarihi, taksitli bir kredi değil ise de kredinin vade tarihi net olmalıdır. Burada önemli olan nokta ise vadesi gelen bir kredinin başka bir kredi ile kapatılmamasıdır. Bu duruma düşen bir kredi muhtemelen yakın gelecekte sorunlu bir krediye dönüşecektir.

➤ Kredinin kelime anlamı güvenmek, inanmak demektir. Bu durumda kredinin içerisinde güven unsurunun yer alması yadsınamaz bir durumdur. Kredi ilişkisi karşılıklı güvene dayanan bir ilişkidir. Kredi veren kuruluşun borçlunun yükümlülüğünü zamanında yerine getireceğine olan inancının tam olması gerekmektedir.

➤ Kredide katlanılan bir risk unsuru bulunduğu için karşılığında da bir getirinin yer alması gerekmektedir. Krediler karşılığında faiz ve komisyon geliri elde edilmesine rağmen, bankalar kredili müşterilerinin diğer bankacılık işlemlerinden de yeterince pay almaya çalışmaktadırlar. Bankalar kendilerinin yalnızca kredi ürününü kullanıp cari işlemlerini başka bankalarda yürüten müşterilere çok sıcak bakmamaktadır. Özellikle yüksek miktartlı ve uzun vadeli yatırım kredilerinde bankalar müşterileri ile özel protokoller yaparak personel maaş ödemesi, vergi-SGK ödemesi, takas çeki, havale-EFT, dış ticaret işlemlerine aracılık, otomatik ödeme talimatları gibi ürünlerin de kendi bankalarına transferini istemektedirler.

2.3. Kredinin Fonksiyonları

Bankaların finansal aracılık, kaydi para yaratma, müşterileri için hizmet ağları oluşturma gibi temel fonksiyonlarının içerisinde kredilendirme fonksiyonu en önemlisidir (Yıldırım, 2007: 5). Kredinin fonksiyonları ise üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar ekonomik, kaldıraç ve tüketim fonksiyonlarıdır (Aydın, 2006: 128).

Ekonomide atıl fonlar bankalar tarafından toplanarak kredi sistemi içerisinde yeniden ekonomiye kazandırılmaktadır. Bu sayede fon sahipleri gelir elde ederken, kanalize edilen kredi sayesinde piyasadaki arz ve talep genişlemekte, ülke ekonomisi canlanmaktadır (Aras, 1996: 5). Mali piyasaların yeterince gelişmediği ve derinleşmediği gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların temelini bankalar oluşturmaktadır. Ekonomide para politikasının etkili olabilmesi ve ülkenin dünya ile bütünleşebilmesi için iyi işleyen bir kredi ve bankacılık sisteminin varlığı gereklidir (Arslan ve Yapraklı, 2008: 1).

Kaldıraç işlevi ise firmaların fon kullanımları ile ilgilidir. Firmalar karlılığını artırmak ve büyümek için eğer yeterli düzeyde sermayesi yoksa fon ihtiyacı duymaktadır. Bu durumda bankalardan işletme sermayesi finansmanı ya da

yatırımları için fon kullanmak zorunda kalmaktadır. Kullanılan fonların verimli alanlarda kullanılması halinde ise finansal kaldıraç etkisi ile birlikte firmanın karı borçlanma maliyetlerinin üzerinde olmaktadır. Ancak firmaların finansal riskleri bankalar tarafından takip edilmekte ve yönetilemeyecek düzeyde risk artışı olan firmaların limitlerine sınırlamalar getirilmektedir (Yılmaz, 2010: 5-6).

Tüketim işlevi ise kredilerin gerçek kişilerin ticari amaç dışında mal ve hizmet alımlarına yönelik kullanılmasına ilişkindir. Krediler, tüketicilerin elde ettikleri gelirleri ile alamayacakları ürün ve hizmetlerin alınmasına imkân sağlayarak tüketicilerin refahının artırılmasında olumlu etki yaratabilmektedir. Ancak tüketici kredileri kısa dönemde harcamalar üzerinde bir dengesizliğe neden olabileceğinden dolayı istikrarı olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durumda yasal otorite tarafından kredileri sınırlayıcı birtakım önlemler alınması ve dolaylı olarak para arzının daraltılması gerekmektedir (İnağ, 1990: 3).

2.4. Kredi Türleri

Günümüzde finansal piyasaların gelişmesine paralel olarak ödeme sistemleri de gelişmekte ve kredi çeşitliliği artmaktadır. Kredi sınıflandırmasında ana ayırım kuşkusuz kredinin niteliğine göre yapılan nakit kredi- gayri nakit kredidir.

Krediler günümüzde vadelerine, kullanıcıya, sektörüne, teminatlı olup olmayışına göre çeşitli sınıflandırmalar altında incelenmektedir (Aras, 1996: 8).

2.4.1. Niteliklerine Göre Krediler

Kredilerin tasnifinde öncelikle kredileri niteliklerine göre sınıflandırmak gerekmektedir. Krediler nakit ve gayri nakit (nakit olmayan) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Nakit krediler, bankaların müşterilerine belirli bir vade sonunda veya belirli bir ödeme planına bağlı kalarak geri ödemek üzere faiz ve komisyon karşılığında kullandığı nakit paradan oluşmaktadır. Kullanılan amaca, kitleye göre farklı isimler alabilen bu kredilere borçlu cari hesap, avans, iskonto, tüketici, iştirah vb. gibi krediler örnek verilebilmektedir (Babuşcu ve Hazar, 2017: 136). Gayri nakit krediler ise bankaların itibarını kullandığı kefalet, garanti, aval gibi nakit

olmayan yükümlülüklerini ifade etmektedir. Bu tür kredilere teminat mektubu, akreditif, harici garanti gibi ürünler örnek verilebilmektedir (Şakar, 2015: 52).

2.4.2. Vadelerine Göre Krediler

Vadelerine göre krediler hem nakit hem gayri nakit krediler için geçerli bir ayırım olsa da daha çok nakit krediler için önem arz etmektedir. Türk bankacılık sisteminde ve muhasebe standartları gereği vadesi 1 yıla kadar olan krediler kısa vadeli, vadesi 1 yıldan 5 yıla kadar olan krediler orta vadeli, 5 yıldan uzun süreli olanlar ise uzun vadeli krediler sınıfında yer almaktadır. Kısa vadeli kredilere, genellikle işletmenin kısa vadeli işletme sermayesinin finansmanı için kullanılan açık krediler, iskonto kredileri, cari hesap kredileri, senet karşılığı krediler örnek verilebilir. Orta vadeli krediler ise işletmelerin yeniden yapılanma, yeni yatırımlar yapma ve modernizasyon için meydana gelen sermaye ihtiyacını karşılamak üzere donanım, yatırım ve işletme kredileri olarak kullanılmaktadır. Uzun vadeli krediler ise daha uzun dönemde kendini amorti etmesi beklenen ve görece büyük yatırımların finansmanında kullanılan kredilerdir. Orta vadeli kredi kullanım amaçları ile benzerlik göstermektedir (Hazar ve Babuşcu, 2017: 154).

2.4.3. Teminat Açısından Krediler

Teminatlarına göre krediler, teminatsız (açık) krediler ve teminatlı krediler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Teminatsız krediler müşterinin itibarına güvenilerek karşılığında herhangi bir teminatın tesis edilmediği kredilerdir. Bu tür krediler genellikle kredibilitesi çok yüksek olan büyük gruplara tanınan limitleri ifade etmektedir. Ancak günümüzde küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki etkileşim her geçen gün artmakta, bir ülkedeki risk diğer ülkeye kolayca sıçrayabilmektedir. Ayrıca bankacılık sisteminin olabilecek en az risk ile devamının sağlanması için bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan ve genel bir geçerliliği bulunan Basel Kriterleri çerçevesinde teminatsız krediler çok arzu edilmeyen bir kredi türüdür. Nedeni ise teminatsız kredilerin bankaların uymak zorunda olduğu Sermaye Yeterlilik Rasyosu (Asgari %8, Türkiye'deki uygulama %12)'nu olumsuz etkilemesidir. Teminatlı krediler ise kredi karşılığında maddi veya şahsi teminatların alındığı kredi türüdür. Maddi teminatlı krediler maddi değerlerin

rehini karşılığında açılan bir kredi türüdür. Temlik karşılığı krediler, emtia rehini, taşınmaz ipoteği, ticari işletme rehni bu tür kredilere örnektir. Şahsi teminatlı krediler ise kredi müşterisinin imzasından başka bir veya daha fazla tüzel veya gerçek kişinin kefalet imzası karşılığı verilen kredilerdir (Şakar, 2015: 53-54).

2.4.4. Kredi Kullanıcısına ve Kullanım Amacına Göre Krediler

Kullanıcısına göre krediler özünde bireysel krediler ve kurumsal krediler olmak üzere ikiye ayrılmasına karşın bankaların müşterilerine çeşitli hizmetleri sunmak istemesinden dolayı farklı ayrımlara gittiklerini görmek de mümkündür. Bireysel krediler gerçek kişilere daha çok aylık gelirlerini baz alarak kullanılan ve kurumsal kredilere göre daha düşük limitlere sahip kredi ve kredi kartlarıdır. Bireysel krediler kendi içinde tüketici (ihtiyaç), konut, taşıt kredisi gibi kullanım amacına göre sınıflandırılmaktadır. Kurumsal krediler ise ticari faaliyetlerin finansmanı için kullanılan ve muhatabının esnaf, küçük işletme, büyük işletme gibi ticari kuruluşların olduğu kredi türüdür. Bankalar işletme kredileri, yatırım kredileri, ihracat kredileri, döviz kredileri, tarım kredileri, sanayi kredileri gibi ayrımlara gitmektedirler (Kaya, 2015: 283-284).

2.5. Kredi Riski ve Yönetimi

Kredi riski; kredi kullanan müşterinin veya kefilin aldığı krediyi vadesinde geri ödeyememesi, eksik ödemesi veya sözleşme hükümlerine aykırı hareket etmesi olarak da tanımlanmaktadır (Ocakcı, 2009: 27). Bu doğrultuda kredi risk yönetimi, bankaların maruz kalabileceği risklerin belirlenmesini ve bankaların maruz kaldığı bu riskler karşılığında bankalara maksimum kar sağlamayı amaçlamaktadır. Bankalar risk yönetimi uygulamalarını tüm kredi ve kredi dışı işlemleri için yürürlüğe koymak durumundadır. Ayrıca kredi riski ile karşılaşılacak diğer risklerin ilişkisinin de dikkate alınarak kapsamlı bir risk yönetim mekanizması oluşturulmalıdır (TBB, 1999: 2).

Ticari bankaların en çok maruz kaldığı risk, kredi riskidir. Bu nedenle bankaların kredi riskini uygun şekilde yönetmeksizin faaliyetlerini sürdürmesine olanak yoktur. Kredi riski; borçlunun kredisini geri ödeyememesi veya zamanında ödeyememesi anlamına gelen temel kredi riski, krediye ilişkin teminatların nakde

dönüştürülmesinden veya garantörün ödemesini geciktirmesinden kaynaklı kalıntı risk, yine bir yükümlülüğün henüz vadesi gelmemesine rağmen yerine getirilme imkânını ortadan kaldıran piyasa riski ve son olarak bir gruba, bankanın faaliyetlerini tehdit edebilecek büyüklükte kredi açılmasından doğan kredi yoğunlaşma riski olmak üzere 4 ayrı riskin bileşimidir (Kavcıoğlu, 2011: 11-12).

Sorunlu kredilerin artması borçluların ödeme güçlüğü içinde olduklarının bir göstergesidir. Bu durum bankacılık sektörünün ciddi kayıplarla karşı karşıya gelme ihtimalini artırmaktadır. Şüpheli kredi oranında yaşanacak artış; sistemik bir riske dönüşebileceğinden denetim otoriteleri, bu kredi oranlarının belirli sınırlar içerisinde kalması için bankaları yakından takip etmektedir. Bankaların şüpheli kredi oranlarını en aza indirmesi yasal sınırlamalara uyulması kadar, kredi portföylerinin modern risk yönetim tekniklerinden faydalanılarak etkin bir şekilde yönetilmesini de zorunlu kılmaktadır (Akhisar ve Tunay, 2017: 2).

Artan küreselleşme ile birlikte bir finansal piyasada meydana gelen krizin başka bir finansal piyasayı etkilemesi daha muhtemel hale gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak risk yönetimi konusunda uluslararası standartlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 1930 yılında kurulan Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) nezdinde bankacılık sistemindeki aksaklıkları belirlemek, düzenleme ve denetimlere yönelik uygulamalar geliştirmek üzere 1974 yılında Basel Komitesi kurulmuştur (Demir, 2013: 51-52).

Basel Sermaye Uzlaşısı olarak da bilinen Basel komitesi kararları 1988 yılında Basel 1, 2004 yılında Basel 2 ve 2010 yılında Basel 3 olmak üzere yayınlanmış ve uygulamaya konulmuştur (Shakdwipee ve Mehta, 2017: 67).

1988 yılında yapılan Basel 1 Uzlaşısı bankacılık riskleri açısından o zamana kadar yapılan en büyük uluslararası düzenlemedir. Basel Komitesi o dönemde sektörün temel riski olan kredi riskine odaklanmıştır. Bu bağlamda sermayeyi varlıkların risk düzeyine bağlayan basit bir ağırlıklandırma şeması önermiştir. 1980'lerde türev ürünlerin çoğalması ve buna paralel olarak finansal piyasalarda oynaklığın daha da artması ile birlikte sektörde, piyasa riskinin de dikkate alınması gereken ciddi bir tehdit olduğu anlaşıldı. Basel 1 Uzlaşısında 1996 yılında yapılan bir

düzenleme ile sermaye yeterliliği faiz, döviz, emtia ve hisse senedi riskini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Balthazar, 2006: 209-210). Basel 1 Uzlaşısında sermaye, çekirdek sermaye ve ek sermaye şeklinde tanımlanmıştır. Bunun yanında riskli varlıklar da sıfır risk, düşük risk, orta risk ve yüksek risk şeklinde kategorize edilmiştir. Sermaye yeterliliği ise risk düzeyleri hesaplanmış varlıkların karşısında tutulması gereken minimum sermaye miktarını ifade etmektedir. Bu oran hesaplama yöntemine göre değişebilmesine rağmen toplam sermaye için %8 olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte risk düzeylerine göre ağırlıklandırılmış varlıklara karşılık minimum çekirdek sermaye %4 olarak tanımlanmaktadır (Shakdwipee ve Mehta, 2017: 67).

Basel 1 kriterleri; bankacılık risklerini tam anlamıyla ölçememesi, finansal piyasalarda oluşan dalgalanmaları göz ardı etmesi, bankaların kredi ve müşteri portföyü yaratma davranışındaki farklılıkları dikkate almaması gibi nedenlerden dolayı yetersiz kalmıştır. Bu da yeni bir yapılanmayı zorunlu kılmış ve 2004 yılında G10 ülkeleri ve Avrupa Merkez Bankası tarafından Basel 2 kriterleri deklare edilmiştir (Şendoğdu, 2010: 5).

Basel 2 uzlaşısı 3 temel blok üzerine kurulmuştur. Bunlar (Shakdwipee ve Mehta, 2017: 68):

- Bankaların kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk şeklinde ağırlıklandıracağı varlıklarının karşılığında tutulması gereken minimum özkaynağı temsil eden sermaye yeterlilik rasyosu %8 olmalıdır.
- Bankaların kendi iç performans denetimi ve yasal otorite tarafından dış denetimin sağlanması, denetleyici otorite ile banka arasında diyalogun geliştirilmesi ve sermaye kayıplarına karşı hızlı bir şekilde önlemlerin alınması gereklidir.
- Merkez bankası ve kamu tarafından bankaların mülkiyet yapısı, maruz kaldıkları riskler, risk profiline göre sermaye yeterliliği gibi konuları içeren daha detaylı raporlamaların gerektiği piyasa disiplininin oluşturulması ve bu raporların düzenli bir şekilde kamuya duyurulması gerekmektedir.

Basel 2 Uzlaşısı etkin risk yönetimini esas almaktadır. Basel 2'ye göre kredi talepleri firmaların finansal verilerinin yanı sıra firma faaliyetlerinin ve firma yönetiminin bütün bilgilerinin birlikte değerlendirilmesi sonucu oluşan firma derece notuna göre karşılanmaktadır. Bankanın üstlendiği risk ise firma derece notu ile birlikte kredinin teminatı, para birimi, vadesi gibi faktörler tarafından belirlenmektedir. Bankalar üstlenecekleri riskin düzeyine göre kredi fiyatlamasına gitmektedir. Ayrıca riski yüksek firmalar bankaların risk yapısını olumsuz etkileyeceği ve bankaların daha fazla sermaye bulundurmasına sebep olacağı için bankalar bu firmalar ile çalışmak istemeyecektir. Dolayısı ile Basel 2 kuralları yalnızca bankalar açısından bir etki doğurmakla kalmamakta, aynı zamanda firmaların da bankalar nezdindeki kredibilitelerini devam ettirmeleri için zorlayıcı bir güç olmaktadır (Aras, 2007: 7-8).

Nihayetinde Basel 2 Uzlaşısı 2008 yılında yaşanan krize engel olamamıştır. Basel 2 uzlaşısının 2008 krizindeki başlıca yan etkileri şu şekilde sıralanabilir (Shakdwipee ve Mehta, 2017: 68-69):

- Basel 2 kriterlerine ilişkin aşırı güven ve bu kriterlere uyumun krizi önlemek için yeterli olacağına ilişkin yanılsama,
- Derecelendirme kuruluşlarının kriz öncesinde bazı yenilikçi finansal varlıkların değerini saptamakta yetersiz kalmasına rağmen değerlendirme kuruluşlarına duyulan güven,
- Bankalar Basel 2'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek için piyasanın iyi zamanlarında artan varlık değerlerine karşı sermayelerini kolayca artırmalarına karşın piyasanın kötü gittiği dönemde sermaye artırmak yerine varlıklarında bir kısma gitmesidir.

Basel 2 kriterlerinin, 2008 yılında Amerika'da Lehman Brothers isimli bankanın batması ile başlayan ve daha sonra Avrupa ve dünyaya yayılan küresel finans krizini öngörememesi ve krize giden yolda çok da başarılı olmadığına anlaşılması, otoriteleri yeni düzenlemeler yapmaya zorlamıştır. Bunun sonucunda 2010 yılında Basel 3 uzlaşısı deklare edilmiştir.

Basel 3 uzlaşısı ile; kaynağının herhangi bir önemi olmaksızın bankaların karşılaşılabileceği finansal ve ekonomik şoklara karşı direncinin artırılması, risk yönetimi ve kurumsal yönetim çalışmalarının artırılması, bankaların daha şeffaf olmaları ve kamuya karşı daha aydınlatıcı bilgi vermelerinin sağlanması, mikro bazda yapılacak düzenlemelerle bankaların, makro bazda yapılacak düzenlemeler ile bankacılık sisteminin şoklara karşı dayanıklılığının artırılması amaçlanmıştır (Cangürel vd., 2010:1).

Basel 3 uzlaşısı sermayenin tutarlılığını, şeffaflığını ve kalitesini artırmak için tasarlanmış yeni ve daha katı bir sermaye tanımı ve küresel bir likidite standardını içeren yeni kurallar getirmektedir. Bankaların yüksek kaliteli likit varlıklar oluşturması ve istikrarlı bir şekilde fon edinmesine katkı sağlamak için bankaların risk yönetimi prensipleri ile uyumlu iki yeni likidite oranı (uzun vadeli fonlama oranı ve kısa vadeli likidite karşılama oranı) yürürlüğe konmaktadır. Ayrıca Basel 3 menkul kıymet finansmanı faaliyetleri, geri alım anlaşmaları ve türevlerden kaynaklanan karşı taraf kredi riski için de sermaye gereksinimlerini artırmaktadır (Shakdwipee ve Mehta, 2017: 69).

Basel 3 uzlaşısı sermaye yeterliliği açısından Türk bankaları üzerinde çok fazla negatif etki yaratmamıştır. Türk bankaları 2001'de yaşanan krizin etkisi ile yeniden yapılandırılmış ve Basel kriterlerinde %8 olarak belirlenen sermaye yeterlilik rasyosu Türk bankacılık sisteminde %12 olarak uygulanmıştır. Türk bankacılık sektörü, yeniden yapılandırma sayesinde 2008 krizinde OECD ülkeleri içerisinde kamunun sermayesine ihtiyaç duymayan tek bankacılık sektörü olmuştur (Gödeş, 2016: 56). Türk bankacılık sisteminde %12 sermaye yeterlilik rasyosu günümüzde de devam eden bir uygulama olup, Türkiye Bankalar Birliği'nin Eylül 2018 verilerine göre en düşük sermaye yeterliliğine sahip bankanın bile sermaye yeterlilik rasyosu %13'ün üzerindedir ([https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Banka_Bilgileri_\(Secilmis_Tablolar,_Konsolide\(\(Konsolidasyona_tabi_finasal_kuruluslar_dahil\)\)/3749](https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Banka_Bilgileri_(Secilmis_Tablolar,_Konsolide((Konsolidasyona_tabi_finasal_kuruluslar_dahil))/3749)).

2.6. Banka Kredilerinin Önemi ve Ekonomi Politikalarındaki Yeri

Bankaların mali ajanlık görevleri sayesinde ekonomiye çekilen fonlar ödünç verilebilir fon arz ve talebini artırmakta ve bu fonların verimli alanlarda kullanılması sayesinde milli gelir ve istihdam artmaktadır. Ayrıca bankacılık sisteminin gelişmesi; para politikasının etkinliğini artması, ülkenin dünya ülkeleri ile bütünleşmesi ve dış ekonomik ilişkiler açısından da önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sistemi dışındaki finansal araçların ve sermaye piyasalarının gelişmemiş olması, bankacılık sisteminin önemini daha da artırmaktadır (Arslan ve Yapraklı, 2008: 89).

Türkiye’de bankacılık dışı finansal sistem gelişmediği için, finansal sistem neredeyse bütünüyle bankalardan oluşmaktadır. Türkiye’de yaşanan finansal krizler finansal istikrarın önemini bir kez daha göstermiş, merkez bankasının fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrara yönelik politikaları da hayata geçirmesine neden olmuştur. Uygulanacak para politikasının etkinliğinin ve bankacılık sistemi üzerindeki etkilerinin bilinmesi de finansal istikrar açısından son derece önemli bir hal almıştır (Sözer, 2013: 1).

Merkez bankası eskiden piyasadaki fazla parayı çekmek veya piyasanın para talebini karşılamak için açık piyasa işlemleri yaparak emisyon hacmini kontrol altında tutmaktaydı. Ancak bankaların yarattığı kaydi para miktarının artması ile birlikte merkez bankası kaydi para miktarını da ayarlamaya yönelik ilave önlemler almaya başlamıştır. Bu önlemlerden ilki fonlama faizleri, diğeri ise munzam karşılık oranlarıdır. Merkez bankası fonlama faizini artırarak bankaların kendisinden daha az miktarlarda borçlanmasını; munzam karşılık oranlarını artırarak daha az miktarda kredi vermelerini ve dolayısıyla piyasadaki para miktarını azaltmayı hedeflemektedir (<http://www.mahfiegilmez.com/2015/03/parasal-buyuklukler-ve-aralarndaki.html>).

Son yıllarda bireyler tarafından da sıklıkla kullanılan kredi ve kredi kartları, finansal sektör risklerini tabana yaymak sureti ile riskleri azaltmaktadır. Ayrıca piyasadaki kayıtdışı faaliyetlerin azaltılmasına ve dolayısı ile vergi gelirlerinin artmasına sebep olmaktadır. Ancak bireysel krediler ve kredi kartlarının olumlu etkilerinin yanında birtakım olumsuz etkileri de söz konusudur. Bireysel krediler ve

kredi kartları özellikle lüks ithal mala olan talebi artırmakta, bu da dış ticaret dengesinin bozulmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bireysel krediler ekonomideki toplam talebi artırdığı için enflasyon oranının da yükselmesine yol açabilmektedir (Kılıç ve Torun, 2018: 19).

Merkez bankası büyüme, enflasyon ve ödemeler dengesi hedeflerini gözeterek ekonomik ajanlara ve hükümete açılacak kredi miktarlarını ayarlamaktadır. Merkez bankasının bankalara kredi tavanı politikası uygulayarak yaptığı bu ayarlama, tek bir sektörü teşvik edici veya engelleyici olmayıp bütün sektörleri etkilemektedir. Ancak bir diğer politika aracı olan selektif kredi kontrolü ise ekonomide öncelikli desteklenmesi gereken sektörler için kredi sağlamayı amaçlamaktadır (Önder, 2005: 62).

2.7. Kredi Daralmasının Ekonomik Etkileri

Kredi daralması, kredi arzının ani şekilde azalması şeklinde tanımlanmaktadır. Kredi daralması arz yanlı faktörlerden kaynaklanabileceği gibi talep yanlı faktörlerden de kaynaklanabilmektedir. Arz yanlı faktörler; kredi veren bankanın sermaye yapısının bozulması, başarısız kurumların TMSF'ye devri, bankaları denetleyici otoritenin katı uygulamaları, bankacıların yeni kredi standartları ve para otoritesinin getirdiği yükler olarak sıralanmaktadır. Kredi veren kuruluş kredi miktarını azaltmak istediğinde faiz oranlarını artırarak riskini karşı tarafa yüklemektedir. Talep yanlı faktörler ise kredi talep eden kişilerin ve kuruluşların kredibilitesindeki bozulmalar, teminat yapısı, teknolojik gelişmelerden dolayı kredi arz edenlerin bu kişi ve kuruluşlara kredi vermeye isteksiz olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır (İşcan, 2003: 33-36, 49-54).

Bankaların ve diğer kredi kuruluşlarının ekonomik işlevlerini yerine getirecek banka ve finansal birimlerin bulunmaması, ekonomik faaliyetlerde aksamalara neden olabilecektir. Panik esnasında bankaların kredi akışının kesilmesi hem toplam harcamaları hem de toplam arzı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca banka kredisine bağlı firmaların kredi kanallarının kapanması bu firmaları başka kaynaklardan kredi bulmaya itmekte ve nihayetinde yüksek maliyetlerle borçlanılmaktadır. Bunun sonucunda banka kredisine bağlı firmalar yatırımlarını ya ertelemekte ya da iptal

etmektedirler. Aynı şekilde tüketiciler ve hane halkları da krediye ulaşamadıkları için tüketimlerinden vazgeçmektedirler (Bernanke,1993: 56-60).

Kredi daralması bir nevi sermaye daralması olarak görüldüğünden kredi talep edenleri doğrudan etkilerken makroekonomiyi dolaylı yoldan etkilemektedir. Özellikle ekonomik gelişmişliğin düşük olduğu ülkelerde banka kredilerinde daralma, borçluları alternatif finansman arayışına itecek, yüksek borçlanma maliyeti ise ekonomik akışı sekteye uğratacaktır. Nasıl ki para politikasının etkinliği için gelişmiş bir kredi sistemi gerekiyorsa, kredi daralması hem parasal büyüklükleri azaltacağından hem de faizleri aşağı çekeceğinden para politikasının etkisizliğine sebep olacaktır (İşcan, 2003: 61-62).

2.8. Kredilerin İstihdama Etkileri

Yapılan bankacılık düzenlemeleri sonucunda krediye erişimin kolaylaşması istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda kredi artışının istihdamı yatırım artışı, girişimci artışı ve firmaların sermaye ihtiyacının giderilmesi şeklinde üç farklı kanaldan etkilediği tespit edilmiştir (Boustanifar, 2014: 351).

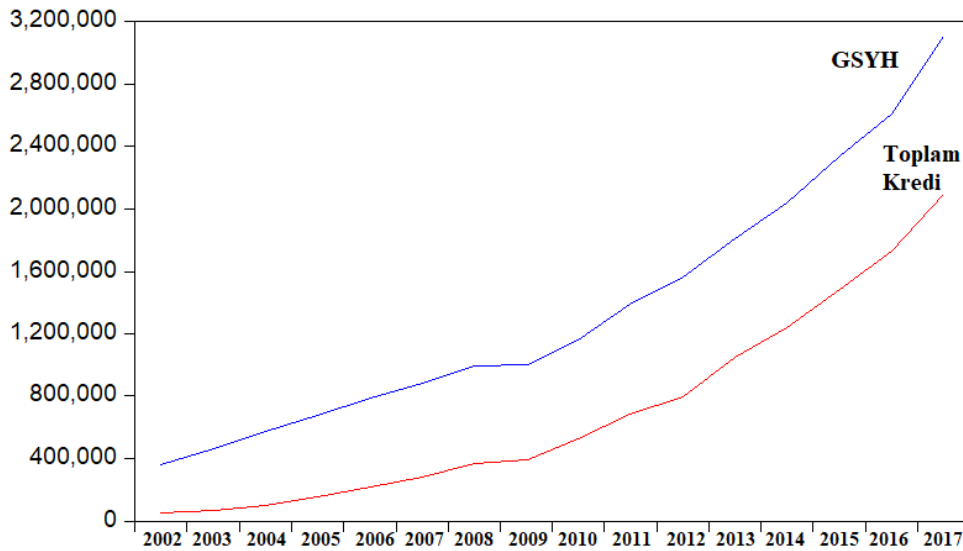
Kredilere erişim kolaylığının istihdam üzerindeki birinci etkisi, dolaylı bir etki olan yatırım etkisidir. Artan kredi imkânlarının firmaları emek yerine sermaye yatırımı yapmaya yöneltici bir etkisi olmasına rağmen yeni alanlara yatırım yapmaya teşvik edici bir yönü de vardır. Emek ve sermayenin birbirini tamamlayıcı yönü dikkate alındığında artan yatırımlar istihdam artışını da beraberinde getirecektir (Boustanifar, 2014: 351).

Kredilerin istihdam yaratmadaki ikinci etkisi girişimcilik boyutudur. Yapılan araştırmalar mevcut ve potansiyel girişimcilerin yeni bir işletme kurma veya mevcut bir işletmeyi büyütme yolundaki en büyük engellerinin sermayeye ulaşmadaki zorluk olduğunu göstermiştir. Girişimciler, yaratıcı yıkım sürecinde ve dolayısı ile ekonomik büyümede oynadıkları önemli rol nedeni ile politika yapıcılar için bütün dünyada önemli bir hedef olarak seçilmişlerdir. Girişimciler için mali yardımlar AB ve OECD üye ülkelerinin de gündeminde önemli bir yer edinmektedir (Kerr ve Nanda, 2009: 1).

Kredi artışının istihdama son etkisi ise; firmaların nakit akışı yaratmaya başlamadan önce bile işgücü arayışı ve işgücünün eğitiminden kaynaklanan masraflar ile çalışanlarının ücretlerini ödemek zorunda olduğu için sermaye ihtiyacının olmasına yöneliktir. Krediyeye erişim kolaylıkları firmaların kısa vadeli nakit ihtiyacına çözüm olacağı için istihdamın devamlılığı için önemli olmaktadır (Boustanifar, 2014: 352).

2.9. Türkiye’de Bankacılık Sektörü Kredileri

Ekonomi literatüründe finansal derinlik ile GSYH arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu bakımdan finansal kaynakların etkin şekilde kullanılması açısından bankacılık sektörü önemli bir işleve sahiptir. Türkiye’de 2001 krizinden sonra uygulamaya konulan yapısal reformlar bankacılık sistemini daha sağlam temellere oturtmuştur. Aradan geçen yıllarda bankalar ekonomik şoklara karşı dirençli ve ekonomik büyümeyi finanse edebilecek sağlamlık ve güce ulaşmışlardır. Ancak yurtiçi tasarrufların yetersiz oluşu, değişken faiz oranları ve tahsili geciken alacakların varlığı bankaların mevduatları krediyeye dönüştürmesi yolunda bir engel teşkil etmekte, bankaların kredi arzını ve dolayısıyla kredi hacmini olumsuz etkilemektedir (Işıl vd., 2016: 30).

Şekil 2.1. Türkiye’de banka kredileri ve GSYH rakamlarının zaman içindeki seyri.
Kaynak: BDDK bankacılık verileri ve TÜİK yıllık hesaplarından derlenerek oluşturulmuştur.

Şekil 2.1.'de Türkiye'de 15 yıllık süreçte bankacılık sektörü toplam kredi hacminin GSYH artışına paralel olarak muazzam bir şekilde geliştiği görülmektedir. 2002 yılında 48,9 milyar TL olan toplam kredi hacmi 2017 yılında 2,1 trilyon TL'ye yaklaşmıştır. Ancak kredi hacminde genişleme tek başına finansal gelişmişlik göstergesi değildir. Bu nedenle kredilerin GSYH'ya oranına bakmak gerekmektedir.

Tablo 2.1. Türkiye ve dünyada özel sektöre verilen banka kredilerinin GSYH'ya oranı (%).

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
AB	101,6	106,4	111,9	115,4	117,2	114,4	110,9	108,8	104,6	99,8	97,3	96,1	94,8
ABD	55,0	57,0	59,4	59,8	53,1	51,7	49,8	49,5	49,2	50,1	51,6	53,0	
Almanya	104,9	101,7	96,6	96,4	98,2	88,0	84,6	83,4	81,7	79,2	77,7	77,1	77,2
Avustralya Birleşik Krallık	108,9	114,0	120,9	122,1	122,8	125,7	122,5	121,5	125,0	128,7	136,6	142,5	140,9
Brezilya	143,9	154,2	170,9	192,7	194,4	187,7	173,2	163,3	152,0	137,4	132,7	134,1	135,9
Çin	31,8	35,4	40,7	45,8	47,5	52,8	58,1	62,5	64,2	66,0	66,8	62,3	59,7
Fransa	111,8	109,1	105,7	101,9	124,2	126,3	122,7	128,5	133,8	140,1	152,5	156,8	155,8
Hindistan	80,1	84,2	88,8	92,5	95,0	95,9	96,8	96,5	96,0	94,1	95,1	96,9	99,8
İspanya	40,6	44,6	46,2	50,1	48,8	51,1	51,3	51,9	52,4	51,9	51,9	49,5	49,7
İsviçre	135,5	156,1	167,1	170,2	172,4	170,7	166,7	156,8	145,7	129,9	119,0	111,0	105,0
İtalya	149,8	153,9	157,1	149,3	158,8	157,9	159,9	166,7	168,3	169,2	170,4	175,3	
Japonya	70,7	75,7	81,8	83,8	87,6	93,3	94,6	94,2	91,2	88,8	87,3	85,3	80,8
Güney Kore	93,6	94,4	94,0	97,3	102,3	99,7	100,0	101,4	104,0	103,6	101,9	103,6	106,7
Kore	114,8	127,2	134,9	148,3	144,5	135,9	138,1	136,7	134,9	138,4	140,1	143,0	144,8
Malezya	106,3	103,5	101,4	96,6	111,4	107,0	108,4	114,1	119,8	120,5	125,0	123,8	118,7
Meksika	13,9	16,4	17,8	16,9	18,0	18,3	19,4	19,9	22,2	21,9	23,9	25,9	27,1
Norveç	98,9	89,4	99,4	102,3	109,0	110,0	107,8	105,6	106,9	110,0	117,9	122,8	124,1
Rusya	25,9	30,9	37,8	41,6	45,3	42,8	41,6	43,9	47,9	53,5	56,4	53,4	52,7
Türkiye	21,4	24,9	28,2	31,1	34,8	41,9	46,5	49,1	57,2	59,9	62,9	65,7	66,5
OECD Ortalaması	82,9	86,4	90,4	93,2	90,6	88,3	87,0	85,3	83,8	82,2	80,6	81,2	
Dünya Ortalaması	77,4	79,7	82,6	84,1	84,9	82,7	81,5	81,6	82,5	83,4	86,5	87,7	97,7

Kaynak: Dünya Bankası finansal sektör istatistiklerinden derlenmiştir. <https://data.worldbank.org/indicator/FD.AST.PRVT.GD.ZS?view=chart> Erişim Tarihi: 01.02.2019

Tablo 2.1. incelendiğinde Güney Kore, Malezya, Çin gibi gelişmekte olan ülkelerde özel sektör kredi hacminin GSYH'ya oranı %100'ün üzerinde olup artmaya devam etmektedir. Almanya ve ABD'de bu oran %100'ün altında ve nispeten daha istikrarlı bir görünüm çizmektedir. Rusya, Türkiye ve Brezilya gibi ülkelerde %100'ün altında olmasına rağmen istikrarlı bir artış yaşanmaktadır. OECD ve AB ortalamalarında 2008 krizinden bu yana bir düşüş eğilimi, dünya ortalamasında ise özellikle 2011 yılından sonra artış gözlenmektedir. Tablo 2.1.'de

sunulan veriler yalnızca bankacılık sektörünün verdiği kredilerin GSYH'ya oranını göstermektedir. Ancak finansal sektör içerisinde leasing ve factoring kuruluşları gibi başka finansal kurumlar da yer almaktadır. Tablo 2.2.'de aynı ülke ve ülke gruplarında bankalar dahil tüm finansal kuruluşlarının sağladığı fonların GSYH'ya oranları yer almaktadır.

Tablo 2.2. Türkiye ve dünyada tüm finansal kuruluşlar tarafından özel sektöre sağlanan kredilerin GSYH'ya oranı (%).

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
AB	125,0	131,9	141,4	150,8	157,6	168,5	168,5	167,8	155,9	155,6	149,9	151,3	146,5
ABD	216,3	226,3	235,9	216,8	234,4	231,4	231,0	233,5	247,5	250,6	236,0	241,9	
Almanya	132,6	127,4	120,5	122,3	128,5	164,8	162,0	156,9	136,9	139,8	134,3	133,8	128,6
Avustralya	113,4	118,4	146,6	159,6	151,0	154,0	151,4	150,2	155,5	164,7	176,0	182,8	
Birleşik Krallık	146,5	155,8	171,6	194,7	208,9	206,2	197,2	192,2	180,0	166,9	161,1	165,8	167,5
Brezilya	76,2	82,9	87,3	85,9	90,5	93,4	95,2	101,1	100,0	103,4	107,1	111,3	111,3
Çin	132,6	131,6	125,7	118,7	141,7	142,2	140,6	149,1	155,7	167,2	193,4	215,2	215,2
Fransa	106,1	127,0	137,6	143,2	140,6	143,8	145,9	147,7	143,8	146,8	147,4	155,2	157,7
Hindistan	60,2	62,8	62,7	69,8	72,3	74,3	76,1	77,2	77,9	75,9	75,7	75,0	73,5
İspanya	155,6	179,0	199,8	223,2	233,8	241,0	248,9	245,6	223,6	211,2	193,8	187,5	178,5
İsviçre	161,3	164,9	167,2	165,0	175,5	172,8	174,8	182,3	172,7	174,0	174,9	179,7	
İtalya	104,7	108,6	124,8	137,6	146,3	160,5	164,1	177,4	172,7	172,1	169,7	170,6	166,2
Japonya	296,1	290,1	282,1	289,9	317,0	315,5	324,5	331,6	340,3	347,5	343,2	346,6	
Güney Kore	125,5	138,5	143,6	158,7	157,4	151,0	153,2	155,8	155,8	162,3	166,0	169,6	170,1
Malezya	117,7	114,6	109,4	110,8	131,1	123,3	124,4	129,8	138,4	140,5	144,6	145,2	140,3
Meksika	31,0	34,0	36,6	36,7	42,9	43,6	44,1	45,6	48,5	49,1	52,5	54,7	55,2
Norveç	106,8	103,7	114,3	119,0	126,3	126,0	125,3	123,2	129,0	134,7	144,8	150,3	150,9
Rusya	20,8	21,5	23,9	24,4	34,1	37,7	36,8	39,0	44,1	47,2	56,7	58,3	58,9
Türkiye	43,9	44,0	47,2	52,2	61,7	68,0	66,7	67,1	72,9	75,3	77,5	80,6	80,8
OECD Ortalaması	178,1	182,6	184,7	184,4	200,6	203,6	204,0	206,6	204,2	205,8	200,9	207,3	
Dünya Ortalaması	156,6	157,8	156,9	153,2	167,4	166,0	163,6	165,1	164,6	168,9	172,5	181,1	

Kaynak: Dünya Bankası finansal sektör istatistiklerinden derlenmiştir. <https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.DOMS.GD.ZS?view=chart> Erişim Tarihi: 01.02.2019

Tablo 2.2. incelendiğinde finansal gelişmişlik kavramı daha net anlaşılacaktır. Türkiye, Rusya, Hindistan, Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerde toplam finansal sektör kredileri ile banka kredilerinin GSYH'ya oranları arasında belirgin fark yoktur. Ancak özellikle ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde banka dışı finansal kurumların gelişmişliği açık şekilde görülmektedir. Aynı durum ABD ve Japonya'da olduğu kadar olmasa da Avrupa ülkelerinde de göze çarpmaktadır. Toplam finansal sektör kredilerinin GSYH'ya oranı AB ortalamasında %151'e; dünya ortalamasında %184'e; OECD ortalamasında ise %207'ye ulaşmıştır. Türkiye'de finansal

kurumların yeterince gelişmemesinden dolayı toplam finansal sektör kredilerinin GSYH içerisindeki payı %80 dolayındadır.

Tablo 2.3. Türkiye’de bankacılık sektörü seçilmiş bilanço büyüklükleri ve GSYH (milyon TL).

Yıllar	Krediler	Toplam Aktifler	Mevduat (Katılım Fonu)	Dönem Karı	Toplam Özkaynaklar	GSYH
2002	48.981,13	212.680,63	137.973,37	2.883,32	25.698,51	359.358,87
2003	66.221,84	249.687,54	155.311,64	5.608,28	35.538,39	468.015,15
2004	99.342,11	306.438,95	191.065,42	6.452,00	45.962,72	577.023,50
2005	156.410,48	406.908,90	251.490,08	5.964,88	54.687,14	673.702,94
2006	218.986,81	499.730,84	307.646,84	11.364,07	59.537,25	789.227,56
2007	285.616,21	581.605,91	356.865,05	14.858,89	75.849,77	880.460,88
2008	367.444,60	732.536,15	454.599,20	13.420,79	86.423,87	994.782,86
2009	392.620,58	834.014,00	514.620,38	20.182,40	110.887,01	999.191,85
2010	525.851,19	1.006.667,05	617.036,90	22.116,26	134.541,79	1.160.013,98
2011	682.893,17	1.217.695,31	695.496,12	19.844,49	144.646,21	1.394.477,17
2012	794.756,43	1.370.690,10	772.216,76	23.522,53	181.940,22	1.569.672,11
2013	1.047.410,23	1.732.400,83	945.769,97	24.664,34	193.723,52	1.809.713,09
2014	1.240.708,27	1.994.328,52	1.052.693,01	24.610,00	232.006,63	2.044.465,88
2015	1.484.960,21	2.357.431,99	1.245.427,87	26.052,43	262.258,67	2.338.647,49
2016	1.734.342,37	2.731.036,70	1.453.632,01	37.529,69	300.285,10	2.608.525,75
2017	2.098.246,43	3.257.842,40	1.710.919,34	48.647,86	358.675,69	3.106.536,75

Kaynak: BDDK Bankacılık verileri ve TÜİK Yıllık Hesaplar verilerinden derlenmiştir.

Tablo 2.3.’te yer alan verilere göre 2002 yılında yaklaşık 49 milyar TL olan krediler; toplam aktifler içerisinde %23 düzeyinde bir paya sahip iken, 2017 yılında yaklaşık 2,1 trilyon TL büyüklüğe ve toplam aktifler içerisinde %64,40’lık paya yükselmiştir. 2002 yılından 2012 yılına kadar kredi hacmi toplam mevduattan daha düşük iken, 2012’den itibaren kredi miktarı mevduat miktarını aşmıştır. Tablo 2.3.’te yer alan verilerden hesaplanan mevduatın krediye dönüşme oranını gösteren kredi/mevduat oranı 2002 yılında %35,50 iken 2017 yılında %122,60’a yükselmiştir. Bu durum bankaları ilave kaynak (sendikasyon kredisi, tahvil ve bono ihracı gibi) yaratmaya yöneltmiştir. Bankalar için önemli bir gösterge olan özkaynak karlılığı (Dönem Kârı/Özkaynaklar) ise izlenen dönemlerde ortalama %13,32 olarak hesaplanmıştır. 2015 yılından itibaren bankacılık sistemi aktif büyüklüğü GSYH’yı aşmıştır. 2002 yılında krediler/GSYH oranı %13,63 seviyesinde iken 2017 yılında %67,54’e yükselmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye’de seçilmiş kredi büyüklükleri (milyon TL).

Yıllar	Krediler	Diğer Yatırım Kredileri	İşletme Kredileri	Tüketici Kredileri	Kredi Kartları	Toplam KOBİ Kredileri
2002	48.981,13	2.166,87	7.814,84	2.269,65	4.335,18	
2003	66.221,84	2.160,71	9.237,83	5.812,81	7.029,53	
2004	99.342,11	3.207,01	18.335,48	12.696,10	13.920,29	
2005	156.410,48	5.112,48	24.695,54	29.434,88	17.600,74	
2006	218.986,81	10.521,24	33.104,69	47.544,87	22.037,27	59.613,85
2007	285.616,21	13.775,77	58.149,01	67.668,24	27.805,77	76.520,56
2008	367.444,60	23.632,51	82.672,99	83.157,87	34.852,67	84.604,54
2009	392.620,58	23.889,79	86.933,58	93.337,48	37.612,16	83.271,48
2010	525.851,19	24.893,22	135.174,37	129.033,35	45.190,92	125.467,79
2011	682.893,17	35.341,36	178.150,89	168.401,77	58.465,94	162.802,83
2012	794.756,43	40.079,69	221.646,73	194.317,67	77.501,49	199.742,69
2013	1.047.410,23	67.557,88	284.475,58	248.138,45	94.941,57	271.420,99
2014	1.240.708,27	87.028,95	361.020,44	281.933,57	86.780,18	333.277,99
2015	1.484.960,21	117.149,72	449.872,39	306.165,46	94.972,93	388.748,60
2016	1.734.342,37	147.659,15	544.276,69	337.594,43	102.181,80	420.539,43
2017	2.098.246,43	173.607,13	672.298,86	397.206,28	116.165,65	513.221,66

Kaynak: BDDK Bankacılık verilerinden derlenmiştir. <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis#> Erişim Tarihi: 01.02.2019

Tablo 2.4.’e göre 2002 yılından bu yana en hızlı artışı gösteren kredi türleri sırasıyla işletme kredileri ve tüketici kredileri olmuştur. 2006 yılında farklı bir kredi türü olarak hesaplanmaya başlanan KOBİ kredileri de büyük bir ivme yakalamıştır. Ancak tüketimi ve dolayısıyla talebi artırma özelliği bulunan tüketici kredileri ve kredi kartlarının toplamı, KOBİ kredilerinin üzerinde seyretmektedir. Bu nedenle parasal otoriteler tarafından zaman zaman tüketimi kısmak için bu kredi türlerine yönelik düzenlemeler yapılmaktadır.

Tablo 2.5. Türkiye’de tüketici kredileri (milyon TL).

Yıllar	Tüketici Kredileri	Konut	Taşıt	İhtiyaç	Bireysel Kredi Kartları	Bireysel Kredi Kartları - Taksitli	Bireysel Kredi Kartları - Taksitsiz
2002	1.973,11	266,15	472,25		4.335,18		
2003	5.330,63	506,09	1.655,07		7.029,53		
2004	11.830,87	2.007,58	3.973,50	5.534,24	13.717,39	3.776,45	9.937,63
2005	27.944,99	11.847,15	6.220,08	8.638,34	17.259,19	6.102,88	11.156,03
2006	45.738,80	21.880,63	6.469,24	15.613,77	21.526,24	9.026,80	12.498,87
2007	64.971,02	30.047,87	5.902,81	25.664,78	27.103,37	10.771,34	16.331,29
2008	78.971,04	35.306,48	5.280,31	33.099,19	33.990,05	12.327,48	21.651,59
2009	90.137,48	42.044,51	4.313,89	38.165,14	36.576,02	14.846,33	21.716,58

2010	126.931,19	58.830,68	5.634,87	45.754,74	43.581,90	19.364,90	24.209,91
2011	167.017,90	73.269,01	7.359,09	62.028,97	55.488,85	26.102,29	29.364,58
2012	193.369,87	85.127,72	8.041,75	67.356,37	71.592,82	38.363,95	33.207,26
2013	247.515,55	109.680,47	8.531,45	86.443,97	83.806,48	47.440,01	36.327,97
2014	281.543,11	125.371,39	6.832,15	96.235,53	74.126,27	33.524,28	40.579,83
2015	305.844,19	143.247,78	6.447,81	156.148,61	78.701,57	35.571,34	43.120,52
2016	337.392,92	163.734,16	6.719,50	166.939,26	82.384,25	38.681,64	43.702,52
2017	397.206,28	191.425,84	7.202,61	198.577,84	91.101,38	42.204,40	48.896,99

Kaynak: BDDK bankacılık verilerinden derlenmiştir. <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis#> Erişim Tarihi: 01.02.2019

2013 yılında özellikle kredi kartı harcamalarında yaşanan büyük artış, politika yapımcıların kredi büyüklüklerine müdahale etmesine neden olmuştur. Yurtiçi tasarrufların artırılması ve tüketimin enflasyon üzerindeki baskısını önlemek için 2013 yılı sonunda kredi kartları ve bireysel kredilere ilişkin bir takım kısıtlayıcı önlemler alınmıştır. Bireysel kredilerin taksit sayılarında ve taşıt kredilerinde kredi miktarı konusunda kısıtlamaya gidilmiştir. Kredi kartları ile ilgili olarak taksit sayısının çoğu sektörde 9 olması; gıda, kuyum, telekomünikasyon gibi sektörlerde ise taksitsiz satış uygulanmasına karar verilmiştir. Ayrıca kişilerin kredi kartı limitlerinde bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile tüm bankaların bir kişi için tahsis edeceği limitin kişinin gelirinin maksimum 4 katı olacak şekilde oluşturulması zorunlu kılınmıştır. Düzenlemeden bazı sektörlerin olumsuz etkilenmesi ve faaliyetlerinin büyük ölçüde azalması nedeni ile 2014 yılında kuyumcuların taksit sayısı yeniden 4'e çıkarılmıştır. 2016 yılında da beyaz eşya ve mobilya harcamaları için tekrar 12 taksit; elektronik ve bilgisayar harcamaları için 6 taksit; sağlık, seyahat, havayolları ve konaklama harcamaları için 9 taksit olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca konut ve taşıt dışı bireysel kredilerde uygulanan azami 36 ay vade uygulaması da yerini 48 aya bırakmıştır (BDDK'nın ilgili yönetmelikleri, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Banka_Kartlari_Kredi_Kartlari_Kanunu/Banka_Kartlari_Kredi_Kartlari_Kanunu.aspx.)

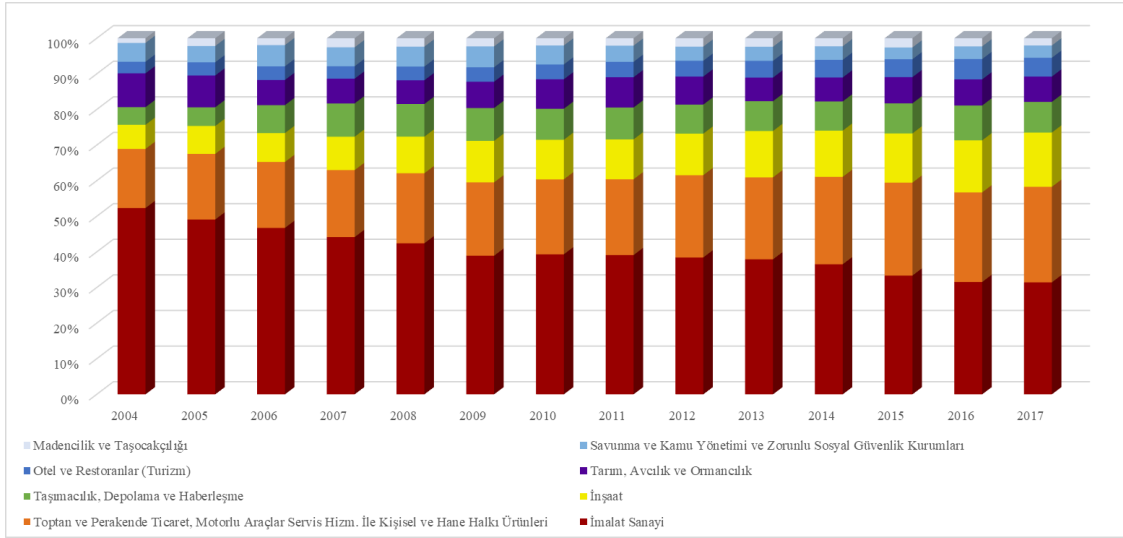
2013 yılı sonunda yapılan değişiklik sonrası özellikle taksitli harcamaların yarattığı etki ile birlikte toplam kredi kartı harcamalarında da keskin bir düşüş yaşanmıştır. Taşıt kredileri ise artık bankalardan ziyade taşıt satıcılarının kendi finansman şirketleri tarafından kullanıldığı için durumdan çok fazla etkilenmemiş görünmektedir.

Tablo 2.6. Sektör bazlı nakdi kredi büyüklükleri (milyon TL).

Yıllar	Tarım, Avcılık ve Ormancılık	Madencilik ve Taşocakçılığı	İmalat Sanayi	İnşaat	Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Araçlar Servis Hizm. İle Kişisel ve Hane Halkı Ürünleri	Otel ve Restoranlar (Turizm)	Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	Savunma ve Kamu Yönetimi ve Zorunlu Sosyal Güvenlik Kurumları
2004	5.279	723	29.054	3.755	9.225	1.805	2.750	2.939
2005	7.262	1.768	39.928	6.375	14.987	3.011	4.270	3.722
2006	8.294	2.253	54.953	9.537	21.770	4.518	9.223	7.006
2007	10.621	3.886	67.590	14.356	28.787	5.344	14.306	8.141
2008	13.550	4.791	86.310	20.910	40.033	7.809	18.680	11.384
2009	15.867	4.912	83.545	25.004	44.229	8.712	19.774	12.546
2010	23.357	5.724	111.072	31.389	59.452	11.774	24.625	15.038
2011	31.295	7.666	143.916	41.253	78.312	15.933	32.927	16.697
2012	32.946	9.867	161.008	48.847	96.796	18.581	34.146	16.588
2013	36.871	13.279	210.970	72.468	128.066	26.141	46.499	22.026
2014	46.205	15.415	250.486	89.082	168.343	34.000	56.227	26.182
2015	61.718	21.715	280.609	116.255	219.628	42.289	71.066	27.990
2016	73.445	22.749	315.556	146.174	251.575	56.996	97.795	35.671
2017	87.430	24.935	387.586	187.707	330.776	65.098	106.262	42.596

Kaynak: BDDK bankacılık verilerinden derlenmiştir, <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis#> Erişim Tarihi: 01.02.2019

Tablo 2.6.'da sektörlerin kullandıkları toplam nakit kredi büyüklükleri yer almaktadır. Tabloya göre sektörler içerisinde en fazla kredi kullanan sektör imalat sanayidir. En çok kredi artışı ise değişen ekonomik koşullara paralel olarak toptan ve perakende ticaret sektörü ile inşaat sektöründe yaşanmıştır. Şekil 2.2.'de ise sektörlerin toplam krediden aldıkları pay yer almaktadır.

Şekil 2.2. Sektörlerin toplam kredi içerisindeki payı.

Şekil 2.2.'ye göre toplam kredi hacmi içerisinde 2004 yılında %29,25'lik bir paya sahip olan imalat sanayi sektörünün payı 2017 yılında %18,47'ye gerilemiştir. Toplam kredilerden sürekli daha fazla pay alan faaliyet kolları ise inşaat ile toptan ve perakende ticaret sektörleri olmuştur. İnşaat sektörünün toplam kredi hacmi içerisindeki payı 2004 yılında %3,78'den 2017 yılında %8,95'e yükselmiştir. Bu durum birinci bölümde değinilen inşaat sektörünün GSYH içerisindeki payı ile de paralellik göstermektedir. GSYH içindeki payı giderek artan inşaat sektöründe finansman ihtiyaçları da artmış ve bu doğrultuda inşaat sektöründe kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı da yükseliş göstermiştir. 2004 ve 2017 yıllarında toplam kredilerden toptan ve perakende ticaret sektörü sırasıyla %9,29 ve %15,76 oranında pay almıştır. Ülkemizin son 15 yıllık kredi dağılımı incelendiğinde imalat sanayi sektörünün kullanması gereken kredilerin inşaat ile toptan ve perakende satış sektörüne kaydığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İMALAT SANAYİ BANKA KREDİLERİNİN TOPLAM İSTİHDAMA ETKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ

Türkiye’de imalat sanayi banka kredilerinin toplam istihdama etkisinin ampirik olarak test edileceği bu bölümde öncelikle konuyla ilgili mevcut literatüre yer verilecek ve bu çalışmalara ilişkin kısa açıklamalar yapılacaktır.

3.1. Literatür Taraması

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde banka kredilerinin ekonomik büyüme ile ilişkisine dair geniş bir literatür olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda banka kredileri finansal gelişmişliğin önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilerek finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çok az sayıda olmakla birlikte banka kredileri ile istihdam ve işsizlik ilişkisini inceleyen çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazıları ve ulaştıkları bulgular şunlardır:

Epstein ve Heintz (2006), finansal reformların ve para politikasının işsizliği ve yoksulluğu azaltma etkisini Gana özelinde inceledikleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı destekli çalışmalarında 1986-2004 dönemi verileri ile VAR analizi yapmışlardır. Çalışma sonucunda finansal sektöre yönelik reformlar ve bu reformlar ile koordineli bir para politikasının istihdam fırsatlarını artırmada ve yoksulluğu azaltmada etkili olacağı tespit edilmiştir.

Bertrand vd. (2007), Fransa’da 1985 yılında yapılan bankacılık sektörü reformlarının firma davranışlarını ve mal piyasalarını nasıl etkilediğini incelemek üzere firma ve sektör düzeyinde araştırmalar yapmışlardır. Çalışmada dış kaynak kullanımı, firma sayısı, ticari borç, banka kredisi, işçi sayısı, varlıklar gibi mikro ve makro değişkenler baz alınarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda 1985 reformu ile birlikte bankalar üzerindeki hazine baskısının azaltılması sonucunda banka kredisine daha çok bağımlı olan firmaların istihdam düzeylerinde ciddi artışlar görüldüğü ortaya konulmuştur.

Boevers (2009), kredi krizi kaynaklı resesyonlar ile kredi dışı etkenlerden kaynaklanan resesyonların temel sektörlerdeki istihdam üzerinde etkilerini incelediği çalışmasında Amerikan ekonomisine ait durgunluk dönemlerini aylık istihdam verileri ile analiz etmiştir. Kredi kaynaklı durgunluk dönemleri olarak 1969, 1980, 1990 ve 2007 yıllarını, kredi dışı durgunluk dönemi olarak 1973, 1981 ve 2001 yıllarını analize dahil etmiştir. Çalışma sonucunda kredi kaynaklı resesyonlar ve kredi dışı resesyonların istihdama etkilerinde kayda değer bir farklılık bulunamamıştır.

Dromel vd. (2010), kredi piyasalarındaki bozulmaların işsizliğin sürekliliği üzerine etkilerini inceledikleri çalışmalarında 20 OECD üyesi ülkenin 1982-2003 yıllarını kapsayan panel verileri ile genelleştirilmiş en küçük kareler testi yapılmıştır. Çalışma sonucunda kredi piyasasındaki aksaklıkların işsizliği artırmakla kalmadığı, aynı zamanda kalıcı bir işsizliğe neden olduğu ortaya koyulmuştur.

Pagano ve Pica (2012), OECD üyesi olmayan 63 ülke üzerinde, 1970 ve 2003 yıllarını kapsayan veriler ile yaptıkları analizlerinde finansal gelişmenin istihdamı artırdığı ancak reel ücret artışı ve işgücü verimine etkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Ayrıca çalışmalarında “finansal gelişmenin karanlık yönü” olarak adlandırdıkları bir başka sonuç ise, finansal gelişmişliğin yüksek olduğu ekonomilerde banka kredisine bağımlılığı yüksek olan firmaların olası bir finansal krizde istihdamlarında azalış olacağıdır.

Shabbir vd. (2012), Pakistan ekonomisinde finansal sektör gelişimi ile işsizlik arasındaki ilişkiyi 1973-2007 dönemi yıllık verilerini kullanarak incelemişlerdir. ARDL sınır testi kullanılarak yapılan analiz sonucunda ekonomide artan para dolaşımının istihdam üzerinde hem uzun hem de kısa dönemde olumlu etkilerinin olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca Granger Nedensellik Testi, iş olanaklarının geliştirilmesinde ve istihdam oranının artmasında özel sektöre kullanılan kredilerin önemini ortaya çıkarmıştır.

Tuğcu ve Aslan (2012), finansal gelişme ile istihdam arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi için incelemişlerdir. 1961-2010 dönemini kapsayan çalışmada yıllık M2 para arzı ve GSYH verileri kullanılarak VAR analizi yapılmıştır. Çalışma

sonucunda finansal gelişmişlik düzeyi ile istihdam arasında pozitif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Gatti vd. (2012), işgücü piyasası faktörleri ile finansal faktörlerin etkileşimini, 18 OECD üyesi ülke üzerinde, 1980-2004 dönemi yıllık verilerini kullanarak oluşturdukları panel veri modeli ile test etmişlerdir. Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)'nun kullanıldığı çalışmada finansal faktörlerin işgücü piyasası faktörleri ile sıkı bir etkileşim içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Artan pazar sermayesi ve azalan bankacılık yoğunluğu; piyasa düzeni, ücret pazarlığında koordinasyon ve sendika yoğunluğu düşük ise işsizliği azaltmaktadır. Piyasa düzenlemesi, sendika yoğunluğu ve ücret pazarlığındaki koordinasyon seviyesi yüksek ise kredi ve bankacılık faaliyetlerinin yoğunluğunun artırılması istihdam için faydalı olacaktır.

Feldmann (2013) finansal sistem gelişmişliğinin işsizlik üzerindeki etkilerini ölçmek için 78 ülkenin 1984-2008 dönemi yıllık verileri ile panel veri modeli oluşturmuştur. Modelde Rassal Etkiler yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda finansal kurumların ve ekonomiye sunulan finansal araç sayısının artırılmasının işsizlik düzeyinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Aliero vd. (2013), Nijerya ekonomisi için finansal sektör gelişimi ve işsizlik ilişkisini 1980-2011 dönemi yıllık verilerini kullanarak ARDL yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmada Nijerya'da kalıcı bir işsizlik probleminin olduğu, kırsal kesimlere yapılacak kredi tahsisatının hem kısa hem uzun dönemde işsizliği azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada parasal genişlemenin enflasyona önemli bir etkisinin olmadığı ve para otoritesinin ülkedeki çok sayıda işsiz gence finansal destek sağlaması için mevduat bankalarına kaynak aktarması gerektiği vurgulanmıştır.

Tunç (2013), tüketici kredilerinin alt ayrımı olan taşıt ve konut kredilerinin ekonomik büyüklükler üzerindeki etkilerini incelediği doktora tezi çalışmasında 1989-2013 yılı çeyrek dönemlik verilerini kullanmıştır. Johansen Eş Bütünleşme testi sonucunda taşıt ve konut kredileri ile uzun dönemli işsizlik arasında uzun dönem ilişkisi tespit edilememiştir. Kısa dönemli ilişkiyi tespit etmek için yapılan VAR

analizi sonucunda ise taşıt kredilerinin kısa dönemde işsizliği azalttığı, konut kredilerinin ise iki çeyreklik gecikme ile işsizliği düşürdüğü tespit edilmiştir.

Georgiou (2013), 1995-2006 dönemi verileri ile dünya ekonomisinde finansal derinleşme, büyüme ve işsizlik ilişkisini test etmiştir. Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi kullanılan çalışmada 1995 yılından itibaren artan kredi hacminin büyümeye etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca aşırı borçlanan özel sektörün depresyona sebep olabileceği, bu depresyon sonucu hane halklarının ve firmaların borçlarını ödemekte güçlük çekebileceği ve sonunda işsizliğin artabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Kleemann ve Wiegand (2013), banka kredilerindeki kısıtlamanın istihdam gelişimi üzerindeki etkilerini eşleştirme yaklaşımı ile incelemiştir. Araştırmada 2003-2011 dönemini kapsayan anketler, bilanço rakamları ve ulusal istatistiki raporlardan veriler kullanılmıştır. Alman imalat sanayi firmaları üzerine yoğunlaşan çalışma sonucunda banka kredilerindeki kısıtlamanın firmaların istihdamı üzerinde önemli bir negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Chodorow-Reich (2014), kredi piyasasında yaşanan olumsuzlukların istihdama olan etkilerini incelediği çalışmasında finansal sektör dışından 2000 firmanın 2008-2009 kriz yıllarındaki verilerinden faydalanmıştır. Çalışmada firma bazlı veriler ve banka bazlı veriler olmak üzere iki ayrı panel veri seti oluşturulmuştur. Sağlıklı bankalar ile çalışmanın önemli olduğu, kredi veren kaynakların güçlü yapılarına bağlı olarak istihdamda %5'e kadar değişim yaşanabileceği ortaya koyulmuştur. Ayrıca Lehman Brothers'ın çöküşünü takip eden yıllarda KOBİ'lerde yaşanan istihdam kaybının üçte biri ilâ yarısına kadar olan kısmının kredi kaynaklarına ulaşımında yaşanan sorunlarla ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Ogar vd. (2014), banka kredilerinin imalat sanayi sektörüne katkıları isimli çalışmalarında Nijerya ekonomisine ait 1992-2011 dönemi yıllık verilerinden faydalanmışlardır. En Küçük Kareler yöntemi ile regresyon modeli tahmin edilen çalışmada ticari banka kredilerinin imalat sanayi sektörü üzerinde önemli etkileri olduğu açığa çıkmıştır. Ticari kredilerde yaşanacak bir artış imalat sanayi

firmalarının iş hacimlerinin artmasına ve dolayısı ile Nijerya'nın daha iyi ekonomik performans göstermesine sebep olacaktır. Çalışmada vurgulanan bir başka sonuç ise Nijerya ekonomisindeki işsizliğin nedenlerinden birisinin de yetersiz kredi imkânları olduğudur.

Boustanifar (2014), 1970 ve 1990 yılları arasında Amerika'da yapılan bankacılık reformlarının işgücü piyasasına etkisini incelemiştir. Çalışmada bireysel ve firma düzeyli mikro verilerin yanı sıra işgücü piyasası, sektör ve ülke bazlı veriler de kullanılmıştır. Yapılan ampirik inceleme sonunda, kredi piyasasında yaşanan olumlu gelişmelerin istihdam artışına büyük etki yaptığı ortaya konulmuştur.

Kanberoğlu (2014) tarafından Türkiye'de finansal sektör gelişimi ile işsizlik arasındaki ilişki 1985-2010 dönemi yıllık verileri kullanılarak, çok değişkenli regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırmada finansal sektör göstergesi olarak M2/GSYH ve özel sektör kredi hacmi/GSYH değişkenleri kullanılmıştır. Çalışma sonunda M2/GSYH oranındaki yükselişin enflasyonu artırıcı etkisi nedeni ile işsizliği artırdığı, özel sektör kredi hacmindeki artışın ise yatırımlar üzerindeki olumlu etkisi nedeni ile işsizliği azalttığı tespit edilmiştir.

Göçer vd. (2015), 2000 ve 2012 yılları arası dönemi kapsayan çeyrek dönemlik veriler ile Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü toplam kredi hacminin istihdam ve ekonomik büyüme üzerine etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada toplam kredilerin istihdama ve büyümeye olan etkisini ortaya koymak üzere iki farklı model kullanılmıştır. Derlenen veriler Carrion-i-Silvestre vd. (2009) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi, Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve dinamik en küçük kareler yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda seriler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya konulmuş olup, kredi hacminin %1 oranda artırılması halinde işsizlik oranının %3,23 oranında azaldığı, GSYH'nın ise %0,28 oranında arttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Göçer (2015) tarafından Türkiye'de bankacılık sektörü toplam kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkileri 1986-2013 dönemi için yıllık, 2000-2013 dönemi için çeyrek dönemlik ve 2005-2013 dönemi için aylık bazlı veriler kullanılarak Carrion-i-Silvestre vd. (2009) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi, Maki (2012) çoklu

yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve dinamik en küçük kareler testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda yurtiçi kredi hacmi %1 artırıldığında; işsizlik oranının 1986-2013 dönemi için %1,14; 2000-2013 dönemi için %2,04; 2005-2013 dönemi için %10,97 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Popov ve Rocholl (2015), ABD’de küresel finans krizi sonrası yaşanan finansal kısıtlamaların firmaların işgücü talepleri üzerindeki etkilerini Alman ekonomisi için incelemiştir. 64.745 firmanın 2005-2012 dönemine ait bilanço verileri ile yapılan analiz sonucunda kriz başlangıcında krizden etkilenen bankalardan en az biri ile çalışan firmaların işgücü talepleri sağlıklı bankalar ile çalışan firmaların işgücü taleplerine göre büyük oranda düşüş sergilemiştir. Ayrıca çalışmada finansal krizlerin sürekli bir işsizliğe neden olduğu ortaya koyulmuştur.

Karaçayır ve Karaçayır (2016), Türkiye ekonomisinde kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında 2006 ve 2015 yıllarını kapsayan aylık verileri kullanarak ARDL analizi yapmışlardır. Finansal gelişmişlik düzeyi için yurtiçi kredi hacmi verisi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda finansal gelişmişlik düzeyinin işsizliği kısa dönemde azalttığı, uzun dönemde ise işsizlik üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Glancy (2016), konut fiyatlarındaki düşüş, banka kredileri ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında emlak şokları karşısında bankaların yalnızca emlak fiyatlarının düştüğü yerlerde değil tüm faaliyet gösterdikleri noktalarda kredi işlemine son verdiklerini tespit etmiştir. Bunun sonucunda bankalara bağımlı olan yerlerde lokal olarak istihdam kayıplarının yaşandığı görülmüştür. 2007-2010 döneminde yaşanan istihdam kayıplarının yaklaşık %39’luk kısmı konut fiyatlarının düşmesi nedeni ile kesilen banka kredileri ile ilişkilidir.

Cingano vd. (2016), İtalya’da 2007-2008 krizinin etkilerini ölçtükleri araştırmalarında firmaların kriz dönemindeki verileri ile kriz öncesi dönemdeki verilerini karşılaştırmışlardır. Krizin bankaların kredi imkânlarını ani bir şekilde daralttığına, aynı kredi müşterisine risk düzeyi yüksek bankaların daha katı yaklaşmasına, risk düzeyi düşük bankaların daha esnek yaklaşmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Kredi piyasasında bir arz şokunun olmaması durumunda

yatırımların %24 oranında artmış olacağı ve dolayısıyla istihdam ve katma değer üretiminin olumsuz etkilenmemiş olacağı ortaya koyulmuştur.

Bentolila vd. (2017), kriz döneminde İspanya'daki en güçsüz bankaların borç verme sorunlarının finansal sektör dışında istihdam kaybına neden olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmada İspanyol yetkililer tarafından kurtarılan zayıf bankaların müşterilerinin 2006-2010 yılları arası istihdam değişimleri ile zayıf bankalar ile çalışmayan firmaların istihdam rakamları karşılaştırılmıştır. İlgili dönemde zayıf bankalarla çalışan firmalarda %24 oranında istihdam kaybı yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Chen vd. (2017), Amerika ekonomisi için büyük ölçekli bankalardan küçük işletmelere kredi akışının azalmasının işgücü piyasası ve yerel kredi sağlayıcılar üzerindeki dinamik etkilerini 2008-2014 dönemi için incelemiştir. Büyük bankalardan küçük işletmelere kredi akışının yavaşlaması faiz oranlarının yükselmesine, küçük işletmelerin büyüyememesine, işsizliğin artmasına ve ücretlerin azalmasına sebep olmuştur. 2010 yılından sonra kredi akışını diğer borç verenler yavaş yavaş tekrar sağlamış olsa da faiz oranları yüksek seyretmeye devam etmiştir. 2014 yılına kadar işsizlik normale dönmüş olsa da ücretler üzerindeki baskının varlığını devam ettirdiği tespit edilmiştir.

Akcan ve Ener (2018), makro ekonomik değişkenlerin işsizlik ile ilişkisini inceledikleri çalışmalarında 2000-2015 dönemine ait faiz oranı, kredi hacmi, GSYH, ithalat, ihracat, para arzı, enflasyon ve işsizlik gibi değişkenlere ait verileri etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizine tabi tutmuşlardır. Çalışma sonucunda enflasyon ve kredi hacmi değişkenlerinde yaşanan bir birimlik şokun iki yıldan daha fazla süre ile işsizlik oranını pozitif etkilediği tespit edilmiştir.

Alfaro vd. (2018), kredi şoklarının doğrudan ve dolaylı reel etkilerini inceledikleri çalışmalarında İspanyol ekonomisine ait 2003-2013 dönemi verilerini kullanmışlardır. Çalışmada firma düzeyli veriler ile banka kredisi verileri eşleştirilmiştir. Ele alınan dönem, ekonominin daralma ve genişleme dönemleri için ayrı ayrı değerlendirme yapılmasına olanak tanımaktadır. Daralma döneminde kredi arzında yaşanan şokların ele alınan bütün reel değişkenler (yatırım, çıktı, istihdam)

üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ve aşağı doğru bir yayılma izlediği görülmüştür. Genişleme döneminde yaşanan kredi şoklarının ise yatırım ve çıktı düzeyinde olumsuz etkilere sahip olmasına rağmen istihdam oranı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Benmelech vd. (2019), Büyük Buhran döneminde arızı kredi şoklarının işsizlik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Verilerinde herhangi bir kayıp olmayan 1026 firmanın 1928-1933 dönemine ait bilanço ve istihdam rakamlarının kullanıldığı çalışmada, kriz sırasında firmaların vadesi gelen bonolarının yeniden finansmanını sağlayacak yerel bankaların sıkıntı içerisinde olması ve bu bonoları finanse edecek başka bir dış kaynak bulunamamasının istihdam oranını -finansal şokların olmadığı döneme göre- %9 ile %30 oranında düşürdüğü tespit edilmiştir. Ayrıca 1930'larda yaşanan ekonomik daralmanın şiddetine en büyük katkı sağlayan faktörlerden birisinin de finansal aracılıkta yaşanan aksaklıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.1. Literatür özeti.

Yazar ve Konu Başlığı	İlişki, Değişkenler ve Yöntem	Bulgu
Epstein ve Heintz (2006)	Enflasyon, Büyüme, Faiz Oranı, Petrol Fiyatları, Parasal Büyüme	Finansal sektör reformları ve bu reformlar ile koordineli bir para politikasının istihdam fırsatlarını artırmada ve yoksulluğu azaltmada etkili olacağı tespit edilmiştir.
Finansal reformlar ve para politikasının işsizlik ve yoksulluk üzerine etkileri	VAR ve Nedensellik Analizi	
Bertrand vd. (2007)	Dış Kaynak Kullanımı, Firma Sayısı, Ticari Borç, Banka Kredisi, İşçi Sayısı, Varlıklar	1985 reformu ile birlikte bankalar üzerindeki hazine baskısının azaltılması sonucunda banka kredisine daha çok bağımlı olan firmaların istihdam düzeylerinde ciddi artışlar görüldüğü ortaya konulmuştur.
1985'te yapılan bankacılık sektörü reformlarının firma davranışları ve mal piyasalarına etkileri	Panel Veri Analizi	
Boevers (2009)	İstihdam ve İşsizlik	Kredi kaynaklı durgunluk dönemleri olarak 1969, 1980, 1990 ve 2007 yıllarını, kredi dışı durgunluk dönemi olarak 1973, 1981 ve 2001 yıllarını analize dahil etmiştir. Çalışma sonucunda kredi kaynaklı resesyonlar ve kredi dışı resesyonların istihdama etkilerinde kayda değer bir farklılık bulunamamıştır.
Kredi krizi kaynaklı resesyonlar ile kredi dışı etkenlerden kaynaklanan resesyonların geniş sektörlerdeki istihdam üzerine etkileri	Hareketli ortalamalar ve Regresyon analizi	
Dromel vd. (2010)	İşsizlik, Kredi/GSYH, Ortalama İşsizlik Ücretinden Yararlanma Oranı, Toplu Sözleşme ve Sendikalaşma Oranları, Vergi Takozu, İstihdam Koruma Mevzuatı	Kredi piyasasındaki aksaklıkların işsizliği artırmakla kalmadığı, aynı zamanda kalıcı bir işsizliğe neden olduğu ortaya koyulmuştur.
Kredi piyasalarındaki bozulmaların işsizliğin sürekliliği üzerine etkileri		

	Panel veri En Küçük Kareler Yöntemi	
Pagano ve Pica (2012) Finans ve istihdam ilişkisi	Finansal Gelişme, Bankacılık Krizleri, Yıllık Büyüme Oranları, İstihdam ve Ücretler Panel veri Regresyon Analizi	Finansal gelişmenin istihdamı artırdığı ancak reel ücret artışı ve işgücü verimine etkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Ayrıca finansal gelişmişliğin yüksek olduğu ekonomilerde banka kredisine bağımlılığı yüksek olan firmaların olası bir finansal krizde istihdamlarının azalacağı tespit edilmiştir.
Shabbir vd. (2012) Finansal sektör gelişimi ile işsizlik arasındaki ilişki	M2/GSYH, Kredi/GSYH, Ortalama Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH, Merkez Bankası Varlıkları/GSYH, İşsizlik Oranı ARDL Sınır Testi ve Granger Nedensellik Analizi	Artan para dolaşımının istihdam üzerinde hem uzun hem de kısa dönemde olumlu etkilerinin olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca iş olanaklarının geliştirilmesinde ve istihdam oranının artmasında özel sektöre kullanılan kredilerin önemi ortaya çıkarılmıştır.
Tuçcu ve Aslan (2012) Finansal gelişme ile istihdam arasındaki ilişki	M2, GSYH, İstihdam VAR Analizi	Finansal gelişmişlik düzeyi ile istihdam arasında pozitif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.
Gatti vd. (2012) İşgücü piyasası faktörleri ile finansal faktörlerin etkileşimi	Sendika Yoğunluğu, İstihdam Koruma Mevzuatı, Ücret Pazarlığında Koordinasyon Derecesi, Sermaye Piyasası Kapitalizasyonu/GSYH, Kredi/GSYH, İşsizlik Ücretinden Yararlanma Oranı, Vergi Takozu, Kısa Dönem Faiz Oranı, Reel Döviz Kuru, Panel veri Genelleştirilmiş Momentler Metodu	Finansal faktörlerin işgücü piyasası ile sıkı bir etkileşim içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Artan pazar sermayesi ve azalan bankacılık yoğunluğu; piyasa düzeni, ücret pazarlığında koordinasyon ve sendika yoğunluğu düşük ise işsizliği azaltmaktadır. Piyasa düzenlemesi, sendika yoğunluğu ve ücret pazarlığındaki koordinasyon seviyesi yüksek ise kredi ve bankacılık faaliyetlerinin yoğunluğunun artırılması istihdam için faydalı olacağı tespit edilmiştir.
Feldmann (2013) Finansal sistem gelişmişliğinin işsizlik üzerindeki etkileri	Kredi, Mevduat, Sermaye Piyasası Büyüklüğü, Finans Piyasası Regülasyonları, Gelir ve Bordro Vergileri, Mal Piyasası Düzenlemeleri, İşgücü Piyasası Düzenlemeleri, Dış Ticaret ve Sermaye Hareketleri İşlemleri, Doğrudan Yabancı Yatırım Panel veri Rassel Etkiler Yöntemi	Finansal kurumların ve finansal araçların sayısının artırılması işsizliği düşürücü bir etkiye sahiptir.
Aliero vd. (2013) Finansal sektör gelişimi ve işsizlik ilişkisi	İşsizlik Oranı, GSYH, Doğrudan Yabancı Yatırım, Nüfus, Enflasyon, Kredi, M2/GSYH, Kırsal Kesim Mevduatı ve Kredileri	Nijerya'da kalıcı bir işsizlik probleminin olduğu, kırsal kesimlere yapılacak kredi tahsisatının hem kısa hem uzun dönemde işsizliği azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca parasal genişlemenin enflasyona önemli bir

	ARDL Sınır Testi	etkisinin olmadığı ve para otoritesinin ülkedeki çok sayıda işsiz gence finansal destek sağlaması için mevduat bankalarına kaynak aktarması gerektiği vurgulanmıştır.
Tunç (2013) Tüketici kredilerinin (konut ve taşıt) ekonomik büyüklükler üzerindeki etkileri	İşsizlik, Konut Kredileri, Taşıt Kredileri Johansen Eşbütünleşme Analizi	Taşıt ve konut kredileri ile uzun dönemli işsizlik arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Ayrıca taşıt kredilerinin kısa dönemde işsizliği azalttığı, konut kredilerinin ise iki çeyreklik gecikme ile işsizliği azalttığı tespit edilmiştir.
Georgiou (2013) Dünya ekonomisinde finansal derinleşme, büyüme ve işsizlik ilişkisi	Kredi/GSYH, Büyüme Oranı, İşsizlik Oranı Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi	1995 yılından itibaren artan kredi hacminin büyümeye etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca aşırı borçlanan özel sektörün depresyona sebep olabileceği, bu depresyon sonucu hane halklarının ve firmaların borçlarını ödemekte güçlük çekebileceği ve sonunda işsizliğin artabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.
Kleemann ve Wiegand (2013) Banka kredilerindeki kısıtlamanın istihdam gelişimi üzerindeki etkileri	Anketler, Firmalara Ait Bilanço ve İşgücü Rakamları, Eşleştirme Yaklaşımı	Banka kredilerindeki kısıtlamanın firmaların istihdamı üzerinde ciddi negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Chodorow-Reich (2014) Kredi piyasasında yaşanan olumsuzlukların istihdama olan etkileri	Firma Bazlı veriler (işgücü, çıktı, firma sayısı), Banka Bazlı veriler (kredi, faiz oranı, mevduat) Panel Veri Analizi	Sağlıklı bankalar ile çalışmanın önemli olduğu, kredi verenlerin sağlığına bağlı olarak istihdamda %5'e kadar değişim yaşanabileceği ortaya koyulmuştur. Ayrıca Lehman Brothers'ın çöküşünü takip eden yıllarda KOBİ'lerde yaşanan istihdam kaybının üçte biri ilâ yarısına kadar olan kısmının kredi kaynaklarına ulaşımında yaşanan sorunlarla ilgili olduğu tespit edilmiştir.
Ogar vd. (2014) Banka kredilerinin imalat sanayi sektörüne katkıları	İmalat Sanayi Çıktı Düzeyi, Ticari Kredi Büyüklüğü, Kredi Faiz Oranı En Küçük Kareler Yöntemi	Ticari kredilerde yaşanacak bir artış imalat sanayi firmalarının iş hacimlerinin genişlemesine ve dolayısı ile Nijerya ekonomisinin performansının artmasına sebep olacaktır. Nijerya ekonomisindeki işsizliğin nedenlerinden birisi de yetersiz kredi imkânlarıdır.
Boustanifar (2014) Amerika'da yapılan bankacılık reformlarının işgücü piyasasını nasıl etkilediği	Bankacılık Reformları, İstihdam, Kapanan ve Açılan İşletme Sayıları, Toplam Ücretler, Hane halkı Araştırmaları, Endüstri Akma Değerleri, Faiz Oranı Panel Veri Regresyon Analizi	Kredi piyasasında yaşanan olumlu gelişmelerin istihdam artışına büyük etki yaptığı ortaya koyulmuştur.
Kanberoğlu (2014)	M2/GSYH, Özel Sektör Kredileri/GSYH, Mali Varlık	M2/GSYH oranındaki yükselişin enflasyonu artırıcı etkisi nedeni ile

Finansal sektör gelişimi ile işsizlik arasındaki ilişki	Stoğu/GSYH, Hisse Senedi Değeri/GSYH, İşsizlik Oranı Çok Değişkenli Regresyon Analizi	işsizliği artırdığı, özel sektör kredi toplamındaki artışın ise yatırımlar üzerindeki olumlu etkisi nedeni ile işsizliği azalttığı tespit edilmiştir.
Göçer vd. (2015) Bankacılık sektörü toplam kredi hacminin istihdam ve ekonomik büyüme üzerine etkileri	GSYH, Kredi Hacmi, İşsizlik Carrion-i-Silvestre vd. (2009) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi, Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve dinamik en küçük kareler yöntemi	Seriler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya konulmuş olup, kredi hacminin %1 oranda artırılması halinde işsizlik oranı %3,23 oranında azalmakta, GSYH ise %0,28 oranında artmaktadır.
Göçer (2015) Türkiye’de bankacılık sektörü toplam kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkileri.	Toplam Kredi Hacmi, İşsizlik Carrion-i-Silvestre vd. (2009) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi, Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve dinamik en küçük kareler testi	Yurtiçi kredi hacmi %1 artırıldığında; işsizlik oranının,1986-2013 dönemi için %1,14; 2000-2013 dönemi için %2,04; 2005-2013 dönemi için %10,97 oranında azaldığı tespit edilmiştir.
Popov ve Rocholl (2015) ABD yaşanan finansal krizden kaynaklanan finansal kısıtlamaların firmaların işgücü talepleri üzerindeki etkileri (Alman ekonomisi üzerine)	Firma Bilançoları, Firmaların İşgücü Maliyetleri, Kriz Öncesi ve Sonrası Firmaların İşgücü Sayıları, Bu Firmaların Banka Kredileri, İlişki İçerisinde Oldukları Bankalar Panel Veri Analizi	Kriz başlangıcında krizden etkilenen bankalardan en az biri ile çalışan firmaların işgücü talepleri sağlıklı bankalar ile çalışan firmaların işgücü taleplerine göre büyük oranda düşüş sergilemiştir. Ayrıca finansal krizlerin sürekli bir işsizliğe neden olduğu ortaya koyulmuştur.
Karaçayır ve Karaçayır (2016) Türkiye ekonomisinde kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkileri	Yurtiçi Kredi Hacmi, İşsizlik ARDL Sınır Testi	Finansal gelişmişlik düzeyinin işsizliği kısa dönemde azalttığı, uzun dönemde ise işsizlik üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.
Glancy (2016) Konut fiyatlarındaki düşüş, banka kredileri ve istihdam arasındaki ilişki	Mortgage Kredileri, Banka Şube Sayıları, Krediye Konu Konutların İlgili Banka Şubesine Uzaklıkları, Sağlıklı Bankalarla Çalışma Durumu, İstihdam, Toplam Kredi, Ticari Krediler, Hisse Değerleri Panel Veri En Küçük Kareler	Emlak şokları karşısında bankaların yalnızca emlak fiyatlarının düştüğü yerlerde değil tüm faaliyet gösterdikleri noktalarda kredi vermeyi kestiklerini tespit etmiştir. Bunun sonucunda bankalara bağımlı olan yerlerde lokal olarak istihdam kayıplarının yaşandığı görülmüştür. 2007-2010 arasında yaşanan istihdam kayıplarının yaklaşık %39’luk kısmı konut fiyatlarının düşmesi nedeni ile kesilen banka kredileri ile ilişkilidir.
Cingano vd (2016) İtalya’da 2007-2008 krizinin etkileri	Banka Kredileri, Garantiler, Kredi Borçlularına İlişkin Bilgiler, Bilançolar, İstihdam Rakamları, Büyüme Panel Veri En Küçük Kareler	Kredi piyasasında bir arz şokunun olmaması durumunda yatırımların %24 oranında artmış olacağı ve dolayısıyla istihdam ve katma değer üretiminin olumsuz etkilenmeyeceği ortaya koyulmuştur.
Bentolila vd. (2017)	Banka İlişkileri, İhracatçılar,	İspanyol yetkililer tarafından kurtarılan

Kriz döneminde İspanya'daki en güçsüz bankaların borç verme sorunlarının finansal sektör dışında istihdam kaybına neden olup olmadığı	Banka Borçları, İstihdam, Geçici İstihdam, Krediler/Toplam Firma Değeri, Likidite Oranı, Özsermaye Oranı, Güncel ve Geçmişteki Kredi Durumları, Güncel ve Geçmişteki Kredi Sorunları, Kredi Limitleri	zayıf bankaların müşterilerinin 2006-2010 yılları arası istihdam değişimleri ile zayıf bankalar ile çalışmayan firmaların istihdam rakamları karşılaştırılmıştır. İlgili dönemde zayıf bankalarla çalışan firmalarda %24 oranında istihdam kaybı yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır.
	En Küçük Kareler Yöntemi	
Chen vd. (2017) Amerika ekonomisi için büyük ölçekli bankalardan küçük işletmelere kredi akışının azalmasının işgücü piyasası ve yerel kredi sağlayıcılar üzerindeki dinamik etkileri	En Büyük 4 Bankanın Mevduatı, Kredi Büyüme Oranı, Ücretler, İşgücü/Nüfus, İşsizlik Oranı, İstihdam Artışı/Nüfus Artışı, Nüfus, Eğitim Durumu, Cinsiyet, Yaş	Büyük bankalardan küçük işletmelere kredi akışının yavaşlaması faiz oranlarının yükselmesine, küçük işletmelerin büyüyememesine, işsizliğin artmasına ve ücretlerin 2006'dan 2010'a azalmasına sebep olmuştur. 2014 yılına kadar işsizlik normale dönmüş olsa da ücretler üzerindeki baskının devam ettiği tespit edilmiştir.
Akcan ve Ener (2018) Makro ekonomik değişkenlerin işsizlik ile ilişkisi	Faiz Oranı, Kredi Hacmi, GSYH, İthalat, İhracat, Para Arzı, Enflasyon, İşsizlik	Enflasyon ve kredi hacminde yaşanan bir birimlik şokun iki yıldan daha fazla süre ile işsizlik oranını artırdığı tespit edilmiştir.
	Etki-Tepki ve Varyans Ayrıştırma Analizi	
Alfaro vd. (2018) Kredi şoklarının doğrudan ve dolaylı reel etkileri	Finans Dışı Sektöre Verilen Kredi Hacmi, Firmaların Mali Tabloları, Adresleri, Hammadde ve Hizmet Maliyetleri, Çalışan Sayıları, İşgücü Maliyetleri, Toplam Sabit Kıymet Yatırımları, 64 Endüstri Kolunun Girdi-Çıktı Verileri	Daralma döneminde kredi arzında yaşanan şokların ele alınan bütün reel değişkenler (yatırım, çıktı, istihdam) üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ve aşağı doğru bir yayılma izlediği görülmüştür. Genişleme döneminde yaşanan kredi şoklarının ise yatırım ve çıktı düzeyinde olumsuz etkilere sahip olmasına rağmen istihdam oranı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.
	En Küçük Kareler ve Sabit Etkiler Yöntemi	
Benmelech vd. (2019) Büyük Buhran döneminde arazi kredi şoklarının işsizlik üzerindeki etkileri	1026 Firmanın İstihdam Rakamları ve Bilanço Verileri	Kriz sırasında firmaların vadesi gelen bonolarının yeniden finansmanını sağlayacak yerel bankaların sıkıntı içerisinde olması ve bu bonoları finanse edecek başka bir dış kaynak bulunamamasının istihdam oranını - finansal şokların olmadığı döneme göre - %9 ile %30 oranında düşürdüğü tespit edilmiştir.
	Panel Veri Analizi	

3.2. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada imalat sanayi sektörüne verilen kredilerin istihdam hacmi üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Kredilerin istihdama etkisinin kredinin vadesine göre farklılaşabileceği hususu dikkate alınarak 5 farklı model

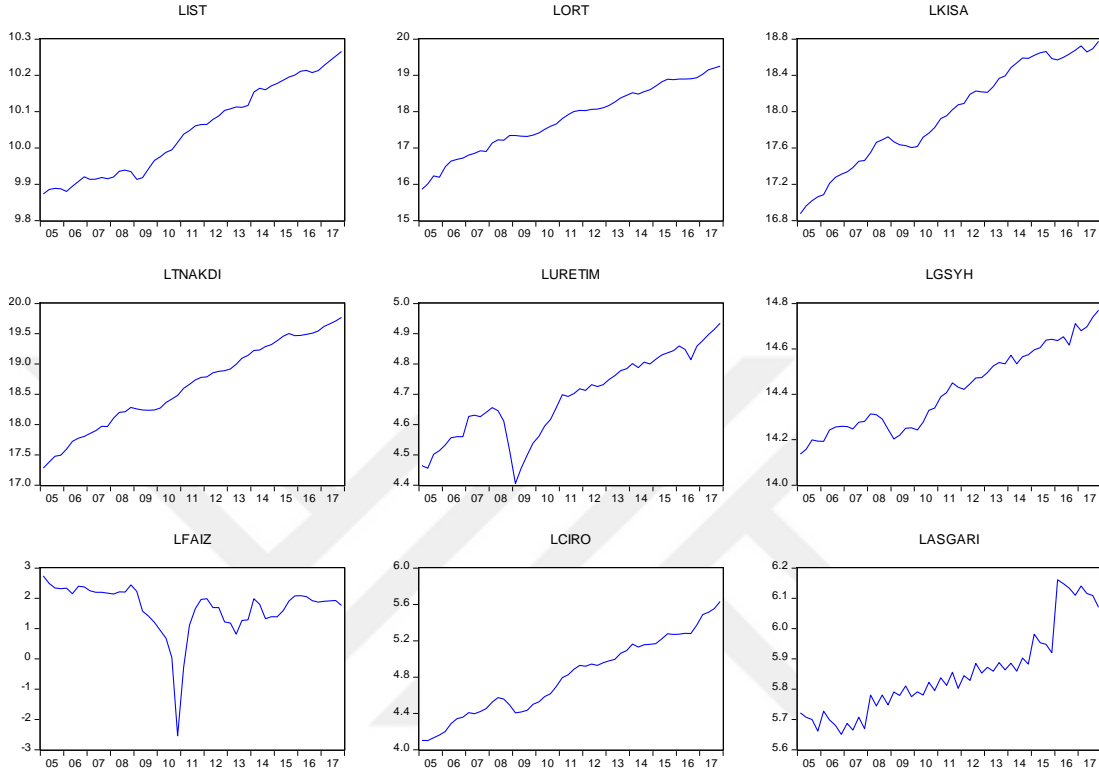
tahmin edilmiştir. Modelin tahmin gücünü artırmak için konuyla ilgili geçmiş literatür çalışmalarından yararlanarak regresyon denklemlerine bazı kontrol değişkenler ilave edilmiştir. Bu değişkenler; mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış imalat sanayi üretim ve ciro endeksleri, asgari ücret, GSYH, kredi faiz oranıdır. 2005:1-2017:4 dönemine ait üçer aylık verilerin kullanıldığı ekonometrik analizde mevsimsellikten arındırma işlemi için Census-X 13 metodundan yararlanılmıştır. Ayrıca GSYH ve asgari ücret serilerinin reele dönüştürülmesi için 2003 yılı bazlı TÜFE endeksinden faydalanılmıştır. Çalışmada kullanılan tüm verilerin analize dahil edilmeden önce doğal logaritmaları alınmıştır. Bankacılık sektörü kredi verileri BDDK veri tabanından; istihdam, GSYH, imalat sanayi üretim ve ciro endeks verileri TÜİK veri tabanından; faiz oranı verileri TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'nden derlenmiştir. Asgari ücrete ilişkin veriler ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı resmi internet sitesinden elde edilmiştir. Veri analizleri için E-Views 10 paket programı kullanılmıştır.

Ekonometrik analizlerde kullanılacak doğal logaritması alınmış değişkenler ve tanımlamaları, kısaltmalar ve veri kaynakları Tablo 3.2.'de yer almaktadır.

Tablo 3.2. Ekonometrik analizde kullanılacak değişkenlere ait tanımlar, kısaltmalar ve veri kaynakları.

Değişken Adı	Değişken Tanımı	Kaynak
LIST	Toplam İstihdam	TÜİK İşgücü Göstergeleri
LORT	İmalat Sanayine Verilen Orta-Uzun Vadeli Nakdi Krediler (takipteki krediler hariç)	BDDK Veri Tabanı
LKISA	İmalat Sanayine Verilen Kısa Vadeli Nakdi Krediler (takipteki krediler hariç)	BDDK Veri Tabanı
LTNAKDI	İmalat Sanayine Verilen Toplam Nakdi Krediler (takipteki krediler dahil)	BDDK Veri Tabanı
LGSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	TÜİK Ulusal Hesaplar
LFAIZ	Kredi Faiz Oranı	TCMB EVDS
LASGARI	Asgari Ücret	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
LURETIM	İmalat Sanayii Üretim Endeksi (2010: 100)	TÜİK Sanayi İstatistikleri
LCIRO	İmalat Sanayii Ciro Endeksi (2010: 100)	TÜİK Sanayi İstatistikleri

Analizde kullanılan tüm değişkenlerin zaman içindeki seyirleri Şekil 3.1.'de yer almaktadır. İlgili grafikler mevsimsel düzeltme ve logaritmik dönüşümler yapıldıktan sonra elde edilmiştir.

Şekil 3.1. Değişkenlerin zaman içindeki seyirleri.

İmalat sanayi kredilerinin istihdama etkisini ölçmek üzere tahmin edilecek modeller şunlardır:

$$\text{Model-1 } LIST = \mu_0 + \alpha_1(LORT) + \beta_1(LURETIM)$$

$$\text{Model-2 } LIST = \delta_0 + \alpha_2(LKISA) + \beta_2(LURETIM)$$

$$\text{Model-3 } LIST = \theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$$

$$\text{Model-4 } LIST = \lambda_0 + \alpha_4(LKISA) + \beta_4(LGSYH) + \gamma_4(LFAIZ)$$

$$\text{Model 5 } LIST = \rho_0 + \alpha_5(LTNAKDI) + \beta_5(LASGARI) + \gamma_5(LCIRO)$$

3.2.1. Birim Kök Testleri

Kurulan ekonometrik modellerden tutarlı sonuçlar elde edilebilmesi için değişkenlerin durağanlık mertebeleri hakkında bilgi sahibi olunmalıdır (Vogelvang,

2005: 278). Değişkenlerin durağan sayılabilmesi için, değişkenlere ait varyans ve ortalamanın zaman içerisinde değişmemesi, iki dönem arasındaki kovaryans değerinin ise yalnızca bu zaman dilimleri arasındaki uzaklığa bağlı olması gerekmektedir (Gujarati, 2004: 797). Durağan olmayan seriler ile yapılan regresyon tahminlerinde R^2 ve t istatistiği sonuçları yüksek hesaplanmış olsa da bu sonuçlar sahte regresyon olarak kabul edilmektedir (Granger ve Newbold, 1974: 111).

Serilerde birim kökün varlığını araştırmak için genellikle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testlerinden faydalanılmaktadır (Kutlar, 2017: 153).

3.2.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi

Dickey-Fuller testi serilerin durağanlığının sınanması için sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir. Bu test serinin birim kök içerdiğini ifade eden boş hipotezin (H_0), birim kök içermediğini ifade eden alternatif hipoteze (H_1) karşı sınanmasına dayanmaktadır. Bir zaman serisinin uzun dönemli görünümünü anlamak için serinin daha önceki dönemlerde aldığı değerler ile regresyon tahmininin yapılması gerekmektedir (Torun, 2015: 55).

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + e_t \quad (1)$$

Eşitlik 1, Y_t değişkeninin bir önceki değeri olan Y_{t-1} değişkeni ile olan ilişkisini göstermektedir. e_t ise hata terimini simgelemektedir. Bu denklem bir otoregresif (AR) model olup $\rho < 1$ ise serinin durağan olduğu, $\rho \geq 1$ ise serinin birim kök içerdiği (durağan olmadığı) kabul edilir (Dickey ve Fuller, 1979: 427).

$$\Delta Y_t = \phi Y_{t-1} + e_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \phi Y_{t-1} + e_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \phi Y_{t-1} + e_t \quad (4)$$

Dickey-Fuller testi sabit terimsiz (Eşitlik 2), sabit terimli (Eşitlik 3) ve sabit terimli-trendli (Eşitlik 4) olmak üzere 3 şekilde uygulanmaktadır. 4 numaralı denklemde yer alan t, zaman değişkenini ifade etmektedir.

Hata terimleri (e_t) ardışık bağımlı ise bu durumda DF testinin yerine modele korelasyonu giderecek sayıda bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin eklenmesi ile oluşturulan Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dicky-Fuller-ADF) testi kullanılmaktadır (Gujarati, 2004: 817).

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \phi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta Y_{t-i} + e_t \quad (5)$$

Eşitlik 5'te m maksimum gecikme uzunluğunu göstermektedir. Bağımlı değişkenin gecikmeli değeri $\Delta Y_{t-1} = (Y_{t-1} - Y_{t-2})$ veya $\Delta Y_{t-2} = (Y_{t-2} - Y_{t-3})$ eşitliklerindeki gibi hesaplanmaktadır (Gujarati, 2004: 817). Modelde otokorelasyon sorunu devam ettiği sürece modelin derecesi artırılır. Gecikme uzunluğunun tespiti için genellikle Akaike (AIC) ve Schwarz (SIC) Bilgi Kriterleri kullanılmaktadır (Torun, 2015: 59). ϕ katsayısının değerinin negatif olması ve t istatistiğinin mutlak değerinin MacKinnon (1996) kritik değerinden büyük olması durumunda değişkenin durağan olduğu, bir diğer ifadeyle birim kök içermediğine karar verilir (Samut, 2016: 40).

3.2.1.2. Phillips-Perron (PP) Testi

Dickey-Fuller testi hata terimlerinin bağımsız ve sabit varyanslı olduğuna ilişkin temel varsayımlara dayanmaktadır. Ayrıca yapısal kırılmanın olduğu serilerde DF testi yeterli sonuçlar vermemektedir. Phillips-Perron tarafından, DF testinin hata terimleri ile ilgili varsayımları yumuşatılarak genelleştirilmeye çalışılmıştır (Demirel, 2015: 28). Bu dönüşümde parametrik olmayan yöntemden faydalanılmıştır (İnce, 2015: 30).

PP testi de ADF testindeki gibi sabitsiz, sabitli, sabitli ve trendli olmak üzere üç farklı şekilde uygulanmaktadır (Samut, 2016: 40).

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + e_t \quad (6)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + e_t \quad (7)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + \beta_2 \left(t - \frac{N}{2} \right) + e_t \quad (8)$$

Eşitlik 8'de N gözlem sayısını, e_t hata terimlerini ifade etmektedir.

Hata terimleri arasında içsel bağıntı olmaması veya homojen dağılım varsayımlarının sağlanmasına gerek yoktur ve hata terimlerinin beklenen değeri sıfıra eşittir (Torun, 2015: 60).

Phillips-Perron testi için de Dickey-Fuller testi ile aynı kritik değerler kullanılmaktadır. Her iki testin t istatistiğinin mutlak değerlerinin kritik değerlerden büyük olması, serinin durağan olduğunu göstermektedir (Demirel, 2015: 29).

3.2.2. Johansen Eşbütünleşme Testi

Johansen eşbütünleşme testinin uygulanabilmesi için öncelikli olarak değişkenlerin birinci farkında durağan olmaları gerekmektedir.

Johansen eşbütünleşme testi, Engle ve Granger (1987) tarafından ilk kez kullanılan tek denklemlilik eş bütünleşme testinin Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) tarafından genişletilerek çok denklemlilik bir test haline getirilmesi ile oluşturulmuştur. Vektör Otoregresif (VAR) temelli bir yaklaşım olan Johansen eşbütünleşme testi, birden fazla açıklayıcı değişkenin olduğu bir modelde seriler arasındaki birden fazla eşbütünleşme ilişkisinin varlığını tespit etmede güçlü bir test olarak kabul edilmektedir (Doğan vd., 2016: 415).

Johansen eşbütünleşme testinde birden fazla eşbütünleşme olabileceği için öncelikle maksimum eşbütünleşik vektör sayısı tespit edilmekte, daha sonra bu vektörlerin katsayıları tahmin edilmektedir. Eğer modelde iki değişken var ise yalnızca bir tane eşbütünleşme vektörü olabilecek iken n tane değişkenin olması durumunda n-1 kadar eşbütünleşme vektörü olabilecektir. n kadar değişkenin yer aldığı bir modelde Engle-Granger eşbütünleşme testi doğru sonuçlar veremeyeceği için Johansen'in kullandığı maksimum olabilirlik (maximum likelihood) yönteminin kullanılması daha uygun olmaktadır (Demirezen, 2015: 91).

Johansen eşbütünleşme testinde modeldeki her bir değişken, tüm değişkenlerin gecikmeli değerleri ile birlikte bir VAR modelinde yer almaktadır. Eşitlik 9, n tane değişkenin bulunduğu k gecikmeye sahip bir VAR modelini göstermektedir.

$$Y_t = \sum_{i=1}^k A_i Y_{t-i} + e_t \quad (9)$$

Eşitlik 9'da Y_t ; n değişkeninin t zamanındaki gözlem değerlerinden oluşan vektör, A_i ; i'nci gecikme için katsayı matrisi, e_t ; n değişken için hata terimi vektörünü ifade etmektedir.

Eşitlik 9'a eşbütünleşme dönüşümü uygulanarak Eşitlik 10 elde edilir.

$$\Delta Y_t = \Pi Y_{t-k} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Y_{t-i} + e_t \quad k \geq 2 \quad (10)$$

Eşitlik 9 hata düzeltme modeli olarak Eşitlik 11'deki gibi gösterilebilir.

$$\Delta Y_t = \Pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i^* \Delta Y_{t-i} + e_t \quad (11)$$

Eşitlik 11'de Π matrisinde hem hata düzeltme katsayılarını hem de eşbütünleşik vektörler yer almaktadır. Dolayısıyla Π matrisinin Eşitlik 12'de olduğu gibi iki parçalı olarak ifade edilmesi de mümkündür.

$$\Pi = \alpha \beta' \quad (12)$$

Eşitlik 12'de α hata düzeltme katsayılarına ilişkin vektörü, β ise eşbütünleşme matrisini ifade etmektedir. Eşitlik 12'deki Π matrisinin rankı $r(\Pi)$ sıfıra veya n'e eşit ise değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı, $1 \leq r(\Pi) \leq n-1$ ise $r(\Pi)=r$ sayıda bütünleşik vektör olduğu sonucuna varılır (Demir, 2015: 153).

Johansen (1988), eşbütünleşme ilişkisini göstermek için iki test istatistiği önermiştir. Bunlar Maksimum Özdeğer istatistiği ve İz istatistiğidir. Maksimum özdeğer testinde en fazla r vektörünün varlığını öne süren hipotez, r+1 sayıda eşbütünleşme vektörünün olduğunu öne süren alternatif hipoteze karşı test edilirken, iz testinde en fazla r sayıda eşbütünleşme vektörünün olduğu sıfır hipotezi test edilmektedir (Demirezen, 2015: 91).

3.2.3. Granger Nedensellik Testi

Eşbütünleşme analizi bir değişkenin diğer değişkenler ile uzun dönem ilişkisinin olup olmadığını ölçerken, değişkenler arası nedenselliği veya nedenselliğin kaynağını belirlemede etkisiz olmaktadır. Ancak zaman serisi analizlerinde durum biraz farklıdır. Çünkü geçmişte yaşanan olaylar geleceği etkileyebilmesine rağmen, gelecekte yaşanacak olayların geçmişi etkilemesi

mümkün değildir. İşte Granger nedensellik testinin çıkış noktası bu durumdur (Gujarati, 2004: 696).

Bir zaman serisi modelinde değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemede Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Granger nedensellik testinin uygulanabilmesi için serilerin durağan olması ön koşuldur. Granger nedensellik testinde değişkenler arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu, değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu ve değişkenlerin birbirinden bağımsız olduğu ve birbirini etkilemediği gibi üç farklı sonuca ulaşılmaktadır (Göktaş Yılmaz, 2005: 67-68).

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_j X_{t-j} + u_{1t} \quad (13)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{t-j} + u_{2t} \quad (14)$$

Eşitlik 13 ve 14'te m gecikme uzunluğunu; α , β , λ ve δ gecikme katsayılarını; u_{1t} ve u_{2t} ise birbirinden bağımsız hata terimlerini ifade etmektedir. Granger nedensellik testi hata terimlerinin önündeki bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayılarının sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Hipotez çift taraflı kurularak bu etkinin tek yönlü mü yoksa karşılıklı mı olduğu tespit edilmeye çalışılır. Eğer bağımsız değişkenlerin katsayıları (β ve δ) sıfırdan farklı ve anlamlı ise karşılıklı bir nedensellik ilişkisinden söz edilmektedir. Eğer katsayılardan yalnızca bir tanesi sıfırdan farklı ve belirli bir anlamlılık düzeyine sahip ise, bu durumda o değişkenden diğer değişkene doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu durum X_t Y_t 'nin Granger nedeni veya Y_t X_t 'nin Granger nedenidir şeklinde ifade edilmektedir (Uzunöz ve Akçay, 2012: 8).

3.3. Ampirik Analiz ve Bulgular

İmalat sanayi sektörüne verilen kredilerin toplam istihdama etkisini incelemek üzere beş ayrı model tahmin edilmiştir. Bu modellerden ikisinde kredi değişkeni olarak orta ve uzun vadeli krediler; diğer ikisinde kısa vadeli krediler, birinde ise toplam nakdi krediler yer almaktadır. Elde edilen bulgularda orta ve uzun vadeli kredilerin yatırıma ve dolayısıyla istihdama olan etkisinin daha yüksek olması beklenmektedir. Ancak uzun dönemde değişkenler arası ilişkinin eşbütünlüşme

yöntemleri ile test edilmesinin öncesinde değişkenlerin durağanlık mertebelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla değişkenlerin seviye değerleri ve birinci farklarına ADF ve PP birim kök testleri uygulanmıştır.

3.3.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Eşbütünleşme yöntemleri ile değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin incelenmesine geçmeden evvel değişkenlerin durağanlık testlerine tabi tutulması gerekmektedir. Johansen eşbütünleşme testi, uzun dönem denklemde yer alan değişkenlerin birinci farkında durağan olması halinde kullanılabilir. ADF ve PP birim kök testlerinde boş hipotez seride birim kök olduğunu, alternatif hipotez ise serinin birim kök içermediğini ifade etmektedir. Değişkenlerin seviye değerleri ve birinci farklarına ait ADF ve PP birim kök testi sonuçları Tablo 3.3.'te sunulmuştur.

Tablo 3.3. ADF ve PP birim kök testleri sonuçları.

Değişkenler	Orijinal Seriler				Birinci Farkları Alınan Seriler			
	Sabit		Sabit ve trend		Sabit		Sabit ve trend	
	ADF	PP	ADF	PP	ADF	PP	ADF	PP
LIST	0.787	0.802	-2.872	-2.130	-5.674*	-5.052*	-5.809*	-5.174*
LORT	-2.316	-2.328	-3.870**	-3.872**	-6.685*	-6.683*	-6.944*	-6.943*
LKISA	-1.949	-1.787	-2.206	-2.082	-5.283*	-5.288*	-5.337*	-5.337*
LTNAKDI	-1.789	-1.596	-2.870	-2.918	-5.657*	-5.644*	-5.709*	-5.701*
LURETIM	-1.102	-0.740	-2.890	-2.326	-4.947*	-4.959*	-4.895*	-4.907*
LGSYH	0.107	0.217	-1.985	-1.964	-8.147*	-8.147*	-8.151*	-8.152*
LFAIZ	-2.748***	-2.858***	-2.672	-2.785	-6.820*	-7.186*	-6.769*	-7.168*
LCIRO	0.042	0.334	-2.693	-2.213	-4.824*	-4.829*	-4.803*	-4.810*
LASGARI	-0.396	-0.485	-2.749	-3.819	-2.936**	-13.696*	-2.909	-17.726*

Kritik Değerler

%1	-3.515	-4.081	-3.512	-4.081
%5	-2.898	-3.469	-2.897	-3.469
%10	-2.586	-3.161	-2.585	-3.161

Not: *, **, *** serinin birim kök içerdiğini ifade eden boş hipotezin sırasıyla %99, 95 ve 90 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Orijinal seriler üzerinde gerçekleştirilen ADF ve PP testi sonuçlarına göre; istihdam, kısa vadeli nakdi krediler, toplam nakdi krediler, imalat sanayi üretim ve ciro endeksleri, GSYH ve asgari ücret serileri için %99 önem düzeyinde serilerin birim kök içerdiğini ifade eden boş hipotez hem sabit hem de sabit ve trend içeren modeller için kabul edilmektedir. Orta-uzun vadeli krediler için sabit ve trend içeren modelde serilerin birim kök içerdiğine ilişkin boş hipotez %95, faiz oranı değişkeni

için ise sabit içeren modelde serilerin birim kök içerdiğine ilişkin boş hipotez %90 önem düzeyinde reddedilmektedir. Serilerin seviye değerlerinin sabit ve sabit-trendli modellerin tamamında durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle birinci farkı alınan serilere yeniden birim kök testleri uygulanmıştır. Farkı alınan serilere uygulanan ADF ve PP testi sonuçlarına göre; asgari ücret değişkenine ait ADF testi sabit-trendli versiyon hariç tüm değişkenler için birim kökün varlığını ifade eden boş hipotez %99 önem düzeyinde reddedilmektedir. Bu sonuca göre değişkenlerin tamamı birinci farkında durağan çıkmıştır.

ADF ve PP birim kök testleri ile değişkenlerin birinci farkında durağan olduğunun tespit edilmesinin ardından eşbütünleşme ilişkisinin varlığını için Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Uzun dönem ilişkisinin varlığı tespit edildikten sonra kısa dönem katsayılar Vektör Hata Düzeltme modeli ile, nedensellik ilişkileri ise Granger nedensellik testi ile araştırılmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere kısa ve orta-uzun vadeli kredilerin etkilerinin ayrı ayrı inceleneceği beş farklı model tahmin edilmiştir.

3.3.2. Model-1 İçin Ampirik Bulgular

Model-1’de orta-uzun vadeli nakdi kredilerin toplam istihdama etkisi araştırılmaktadır. Kontrol değişken olarak imalat sanayi üretim endeksi kullanılmıştır.

$$LIST = \mu_0 + \alpha_1(LORT) + \beta_1(LURETIM)$$

Eşbütünleşme ilişkisini test edebilmek için öncelikle VAR modeli kurularak modele ilişkin uygun gecikme uzunluğu tayin edilmektedir. Gecikme uzunluğunun tahmininde Akaike (AIC), Schwarz (SC), Hannan-Quinn (HQ) bilgi kriterlerinden faydalanılmaktadır. Tablo 3.4.’te uygun gecikme uzunluğuna ilişkin tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.4. Model-1 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.

LIST = $\mu_0 + \alpha_1(LORT) + \beta_1(LURETIM)$			
Gecikme	AIC	SC	HQ
0	-6.861572	-6.739.923	-6.816458
1	-14.16441	-13.67781*	-13.98395
2	-14.50503	-13.65349	-14.18924*
3	-14.60895	-13.39245	-14.15781
4	-14.36258	-12.78114	-13.77610

5	-14.48.751	-12.54112	-13.76570
6	-14.50197	-12.19063	-13.64481
7	-14.61687*	-11.94058	-13.62437
8	-14.59947	-11.55824	-13.47163

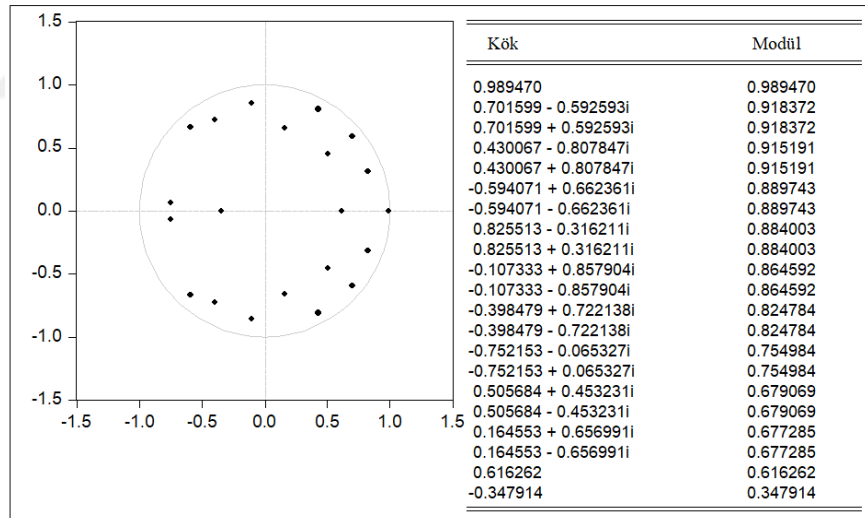
Not: *, bilgi kriterleri tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Tablo 3.4.'te yer alan sonuçlara göre bilgi kriterleri tarafından 1, 2 ve 7 gecikme uzunluğu önerilmektedir. Akaike Bilgi Kriteri (AIC)'nin gösterdiği 7 gecikme uzunluğu analizlerde kullanılacak uygun gecikme uzunluğu olarak tercih edilmiştir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra bu gecikme uzunluğu ile kurulan VAR modeli istikrarlılık, otokorelasyon ve değişen varyans testlerine tabi tutulmalıdır.

Modelin istikrarlı olup olmadığını test etmek için AR karakteristik polinomunun ters köklerini içeren grafiğe ve polinom köklerini içeren tabloya bakmak gerekir. Şekil 3.2.'de ilgili grafik ve tablo yer almaktadır.

Şekil 3.2. Model-1 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.

Model istikrarlılığının bir göstergesi olan AR karakteristik polinomunun ters köklerinin Şekil 3.2.'de yer alan çemberin içerisinde olması ve tabloda yer alan modül değerlerinin 1'den küçük olması Model-1 için istikrar koşulunun sağlandığının göstergesidir.

Modelde otokorelasyon sorunu olup olmadığı LM testi yardımı ile kontrol edilmiştir. Tablo 3.5'te otokorelasyon testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.5. Model-1 için otokorelasyon LM testi sonuçları.

Model-1: $LIST = \mu_0 + \alpha_1(LORT) + \beta_1(LURETIM)$			
Gecikme	LM İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
1	13.20198	9	0.1537
2	5.736431	9	0.7660
3	12.25601	9	0.1993
4	5.000274	9	0.8343
5	9.738394	9	0.3721
6	10.09398	9	0.3429
7	8.303393	9	0.5039

H_0 : Gecikme aralıklarında seri korelasyon yoktur. H_1 : Gecikme aralıklarında seri korelasyon vardır

LM istatistiğine göre seriler arasında otokorelasyonun olmadığından söz edebilmek için otokorelasyonun olmadığını ifade eden H_0 hipotezinin kabul edilmesi gerekmektedir. Yukarıdaki sonuçlara göre olasılık değerleri tüm gecikme uzunluklarında 0,05'ten büyük olduğu için otokorelasyonun olmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilir. Bir diğer ifadeyle VAR modelinde bütün gecikme uzunlukları için otokorelasyon sorunu yoktur.

Modelde değişen varyans (heteroskedasticity) sorununun varlığını test etmek için White değişen varyans testi kullanılmıştır. Tablo 3.6.'da White değişen varyans testine ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 3.6. Model-1 için White değişen varyans testi

$LIST = \mu_0 + \alpha_1(LORT) + \beta_1(LURETIM)$		
Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
117.1087	108	0.2584

H_0 : Değişen varyans yoktur. H_1 : Değişen varyans vardır.

White testi sonuçlarına göre olasılık değeri 0,05'ten büyük olduğu için değişen varyansın olmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilir. Bu sonuç modelin sabit varyansa sahip olduğunu göstermektedir.

7 gecikmeyle kurulan VAR modeline ilişkin tüm ön koşullar sağlandıktan sonra Johansen Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Elde edilen test sonuçları Tablo 3.7.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.7. Model-1'e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.

LIST = $\mu_0 + \alpha_1(LORT) + \beta_1(LURETIM)$						
Hipotezler	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık	Maksimum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
r=0*	73.61072	29.79707	0.0000	40.61933	21.13162	0.0000
r≤1*	32.99139	15.49471	0.0001	23.06400	14.26460	0.0016
r≤2*	9.927388	3.841466	0.0016	9.927388	3.841466	0.0016

Not: *, eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezinin %95 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Johansen Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre Model-1 için eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezi %99 gibi yüksek bir önem düzeyinde reddedilmiştir. İz ve maksimum özdeğer istatistiği sonuçları 3 adet eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Model-1'e ilişkin normalize edilmiş uzun dönem eşbütünleşme katsayıları Tablo 3.8.'de yer almaktadır.

Tablo 3.8. Model-1'e ilişkin normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.

	LIST	LORT	LURETIM
Katsayı	1.000000	-0.113130	-0.291406
Std.Hata		(0.01201)	(0.07043)
t-istatistiği		[-9.41676]	[-4.13748]

Eşbütünleşme katsayıları istatistiksel olarak anlamlı olup, normalize edilmiş vektör aşağıdaki şekilde yeniden yazılabilir.

$$LIST=0,11(LORT)+0,29(LURETIM)$$

Eşbütünleşme katsayılarına baktığımızda katsayıların anlamlı ve teori ile uyumlu işaretlere sahip olduğu görülmektedir. Model-1 sonuçlarına göre orta-uzun vadeli krediler ve imalat sanayii üretim endeksi, istihdam üzerinde uzun dönemde pozitif ve %99 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir. Orta-uzun vadeli kredilerde yaşanacak %1'lik artış istihdamı uzun dönemde %0,11 oranında artırmakta iken, imalat sanayi üretim endeksindeki %1'lik artış istihdamı uzun dönemde %0,29 düzeyinde artırmaktadır. Bu durum literatürdeki birçok çalışma (Bertrand vd. (2007), Pagano ve Pica (2012), Shabbir vd. (2012), Feldmann (2013), Aliero vd. (2013), Kleemann ve Wiegand (2013), Chodorow-Reich (2014), Ogar vd. (2014), Kanberoğlu (2014), Göçer vd. (2015), Popov ve Rocholl (2015), Glancy (2016), Cingano vd (2016), Bentolila vd. (2017), Chen vd. (2017), Akcan ve Ener (2018), Alfaro vd. (2018), Benmelech vd. (2019))'nın sonucu ile örtüşmektedir.

Johansen eşbütünleşme testi ile değişkenlerin uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesinin ardından kısa dönem ilişkileri için vektör hata düzeltme modeli (VECM) kurulmalıdır. VECM kısa dönemde yaşanabilecek dengesizlikleri uzun dönemde dengeye doğru yaklaştıran bir vektörün olup olmadığını araştırmaktadır. Kısa dönem nedensellik ilişkisinin tespiti için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Model-1'de yer alan değişkenlere ait kısa ve uzun dönem Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 3.9'da raporlanmıştır.

Tablo 3.9. Model-1 için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken			HDM _{t-1} Katsayısı (Olasılık Değeri)
	Ki-Kare İstatistikleri (Olasılık Değeri)			
	LIST	LORT	LURETIM	
LIST	-	6.48 (0.371)	10.41 (0.108)	-0.135 (0.286)
LORT	15.62** (0.016)	-	12.99** (0.043)	1.999 (0.003)
LURETIM	4.17 (0.654)	8.32 (0.216)	-	0.857 (0.079)

Not: *, ** ve *** nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden boş hipotezin sırasıyla %99, %95 ve %90 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Hata düzeltme katsayısı negatif işaret almasına rağmen istatistiki olarak anlamlı değildir. Bu durum hata düzeltme mekanizmasının çalışmadığının göstergesidir. Kısa dönemde yaşanan dengeden uzaklaşmalar uzun dönemde de devam etmekte, düzelmemektedir. Yani seriler arasında uzun dönemli bir nedensellik söz konusu değildir. Kısa dönem Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise; istihdam hacmi ve sanayi üretim endeksinden orta-uzun vadeli nakdi kredilere doğru %95 önem düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Nedensellik testi sonucunda orta-uzun vadeli kredilerden istihdama ve imalat sanayi üretim endeksi yönüne doğru bir nedensellik tespit edilememiştir. Bu durum ülkemizde imalat sanayi tarafından kullanılan kredilerin, kapasite artırımı veya üretim ve istihdam yaratacak yeni yatırımlarda kullanılmaktan çok verimli olmayan amaçlar için (lüks ofislerin yapımı, lüks makam araçlarının alımı, diğer banka kredilerinin anapara ve faiz ödemelerinde kullanımı, firma ortaklarının kişisel ihtiyaçları için kullanılması vb.) kullanıldığının bir göstergesidir. Ancak hem istihdamdan hem de imalat sanayi üretim endeksinden orta-uzun vadeli kredilere

doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu durum imalat sanayiindeki üretim ve istihdam artışı veya azalışından orta-uzun vadeli kredi kullanımının etkilendiğini göstermektedir.

3.3.3. Model 2 İçin Ampirik Bulgular

Model-2’de kısa vadeli nakdi kredilerin toplam istihdama etkileri araştırılmaktadır. Kontrol değişken olarak imalat sanayi üretim endeksi kullanılmıştır.

$$LIST = \delta_0 + \alpha_2(LKISA) + \beta_2(LURETIM)$$

Eşbütünleşme ilişkisi için öncelikle VAR modeli kurularak modele ilişkin uygun gecikme uzunluğu tahmin edilmektedir. Tablo 3.10.’da uygun gecikme uzunluğuna ilişkin tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.10. Model-2 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.

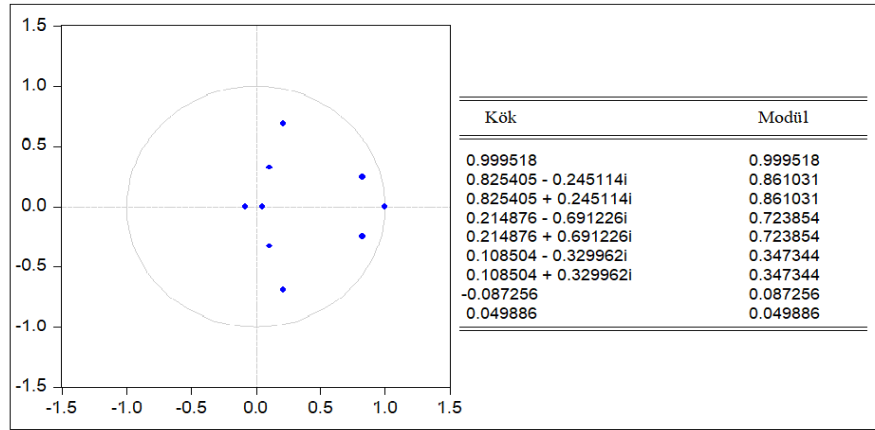
$LIST = \delta_0 + \alpha_2(LKISA) + \beta_2(LURETIM)$			
Gecikme	AIC	SC	HQ
0	-6.897415	-6.775766	-6.852301
1	-14.49574	-14.00914*	-14.31529
2	-14.80299	-13.95144	-14.48719*
3	-14.87388*	-13.65739	-14.42275
4	-14.71248	-13.13104	-14.12601
5	-14.53049	-12.58410	-13.80867
6	-14.65181	-12.34048	-13.79466
7	-14.86998	-12.19369	-13.87748
8	-14.84301	-11.80178	-13.71518

Not: *, bilgi kriterleri tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Tablo 3.10.’da yer alan sonuçlara göre bilgi kriterleri tarafından 1, 2 ve 3 gecikme uzunluğu önerilmektedir. Akaike Bilgi Kriteri (AIC)’nin önerdiği 3 gecikme, uygun gecikme uzunluğu olarak tercih edilmiştir.

3 gecikme ile tahmin edilen VAR modelinin istikrarlılık koşullarını taşıyıp taşımadığına ilişkin test sonuçları Şekil 3.3.’te raporlanmıştır.

Şekil 3.3. Model-2 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.

Şekil 3.3.'e göre VAR modeline ait AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çemberin içerisinde olduğu ve modül değerlerinin 1'den küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Model-2 için istikrar koşulunun sağlandığının göstergesidir.

VAR modelinde otokorelasyon sorununun varlığı LM testi yardımı ile kontrol edilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 3.11'de sunulmuştur.

Tablo 3.11. Model-2 için otokorelasyon LM testi sonuçları.

$LIST = \delta_0 + \alpha_2(LKISA) + \beta_2(LURETIM)$			
Gecikme	LM İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
1	7.177806	9	0.6186
2	7.397418	9	0.5958
3	5.554569	9	0.7835

H₀: Gecikme aralıklarında seri korelasyon yoktur. H₁: Gecikme aralıklarında seri korelasyon vardır

Elde edilen LM testi sonuçlarına göre olasılık değerleri tüm gecikme uzunluklarında 0,05'ten büyük olduğu için seriler arasında otokorelasyonun olmadığını ifade eden H₀ hipotezi %99 önem düzeyinde kabul edilir. Bu doğrultuda VAR modeli otokorelasyon sorunu taşımamaktadır.

VAR modelinde değişen varyansın varlığı ise White testi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 3.12.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.12. Model-2 için White değişen varyans testi

$LIST = \delta_0 + \alpha_2(LKISA) + \beta_2(LURETIM)$		
Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
259.3259	252	0.3621

H₀: Değişen varyans yoktur. H₁: Değişen varyans vardır.

White testi sonuçlarına göre olasılık değeri 0,05'ten büyük olduğu için değişen varyansın olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %99 önem düzeyinde kabul edilir. Bu sonuç VAR modelinin sabit varyanslı olduğunun göstergesidir.

Tahmin edilen modele ilişkin tüm varsayımlar sağlandıktan sonra Johansen Eşbütünlüme testi uygulanmıştır. Ulaşılan bulgular Tablo 3.13.'te raporlanmıştır.

Tablo 3.13. Model-2'ye ait Johansen eşbütünlüme testi sonuçları.

LIST = $\delta_0 + \alpha_2(LKISA) + \beta_2(LURETIM)$						
Hipotezler	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık	Maksimum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
r=0*	36.92053	29.79707	0.0064	22.76540	21.13162	0.0292
r≤1	14.15512	15.49471	0.0788	13.72211	14.26460	0.0608
r≤2	0.433015	3.841466	0.5105	0.433015	3.841466	0.5105

Not: *, eşbütünlüme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezinin %95 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Johansen Eşbütünlüme testi sonuçlarına göre Model-2 için eşbütünlüme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezi %99 önem düzeyinde reddedilmiştir. İz ve maksimum özdeğer istatistiği sonuçları 1 adet eşbütünlüme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Model 2'ye ilişkin normalize edilmiş uzun dönem eşbütünlüme katsayıları Tablo 3.14.'te yer almaktadır.

Tablo 3.14. Model-2 için normalize edilmiş eşbütünlüme katsayıları.

	LIST	LKISA	LURETIM
Katsayı	1.000000	0.583551	-2.956005
Std.Hata		(0.16258)	(0.62626)
t-İstatistiği		[3.58940]	[-4.72006]

Eşbütünlüme katsayıları istatistiksel olarak anlamlı olup, normalize edilmiş vektör aşağıdaki şekilde yeniden yazılabilir.

$$LIST = -0,58(LKISA) + 2,95(LURETIM)$$

Eşbütünlüme katsayılarına göre kısa vadeli imalat sanayi kredileri istihdam hacmini uzun dönemde negatif etkilemekte, imalat sanayi üretim endeksi istihdamı Model-1'deki sonuca benzer şekilde pozitif etkilemektedir. Her iki değişkene ait sonuçlar %99 önem düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlıdır. Literatürdeki çalışmalarda kısa vadeli ve uzun vadeli kredi ayırımı yapılmaksızın genellikle toplam kredi hacmi veya finansal sektör gelişmişliği dikkate alındığı için, çıkan sonucun literatür ile çeliştiğini veya örtüştüğünü söylemek mümkün değildir. Sonuca göre

imalat sanayi sektörüne kullandırılan kısa vadeli (12 aya kadar) kredilerde yaşanacak %1’lik artış istihdamı %0,58 oranında azaltmakta, imalat sanayi üretim endeksinde yaşanacak %1’lik artış ise istihdamı %2,95 oranında artırmaktadır.

Johansen eşbütünleşme testi ile değişkenlerin uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesinin ardından nedensellik ilişkisini tespit etmek için VECM’ye dayalı Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.15.’te yer almaktadır.

Tablo 3.15. Model-2 için VECM’ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken			HDM _{t-1} Katsayısı (Olasılık Değeri)
	Ki-Kare İstatistikleri (Olasılık Değeri)			
	LIST	LKISA	LURETIM	
LIST	-	7.41** (0.025)	20.78* (0.000)	-0.011* (0.004)
LKISA	0.62 (0.733)	-	0.43 (0.805)	0.044 (0.037)
LURETIM	1.14 (0.565)	3.08 (0.214)	-	-0.017 (0.237)

Not: *, ** ve *** nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden boş hipotezin sırasıyla %99, %95 ve %90 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre hata düzeltme katsayısının işareti negatif ve katsayı istatistik olarak anlamlıdır. Bu durum değişkenler arasında uzun dönemli nedensellik ilişkisi bulunduğu ve hata düzeltme modelinin çalıştığını göstermektedir. Ancak kısa dönemde dengeden sapmaların bir sonraki dönemde yalnızca yaklaşık %1’lik kısmı düzelmektedir. Yani dengeden uzaklaşıldığında yeniden dengeye gelme yaklaşık 22 yıl sürmektedir. Kısa dönem Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise; kısa vadeli nakdi kredilerden %95, imalat sanayi üretim endeksinden %99 önem düzeyinde istihdam hacmine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Model-2’ye ilişkin kısa ve uzun dönem sonuçları Model-1’den ayrılmaktadır. Model-1’de kullanılan orta-uzun vadeli kredi ve imalat sanayi üretim endeksi serilerinden istihdamı doğru bir nedensellik tespit edilememişken, Model-3’te kısa vadeli krediler ve imalat sanayi üretim endeksinden istihdamı doğru nedensellik tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre kısa vadeli krediler kısa dönemde istihdamın

granger nedeni iken orta-uzun vadeli krediler kısa dönemde istihdamın granger nedeni değildir.

3.3.4. Model-3 İçin Ampirik Bulgular

Model-3'te orta-uzun vadeli nakdi kredilerin istihdam hacmine etkisi test edilmektedir. Modelin tahmin gücünün artırılması için kullanılan kontrol değişkenler GSYH ve faiz oranıdır.

$$LIST = \theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$$

Eşbütünleşme testine geçmeden önce VAR modeli kurularak modele ilişkin uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Yapılan testler sonucunda önerilen gecikme uzunlukları Tablo 3.16.'da raporlanmıştır.

Tablo 3.16. Model-3 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.

$LIST = \theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$			
Gecikme	AIC	SC	HQ
0	-4.884242	-4.722043	-4.824091
1	-12.62368	-11.81269*	-12.32293
2	-12.70566	-11.24587	-12.16430
3	-12.74692	-10.63834	-11.96496
4	-12.31463	-9.557250	-11.29206
5	-12.09368	-8.687496	-10.83050
6	-12.31536	-8.260383	-10.81158
7	-12.99924	-8.295468	-11.25485
8	-14.97473*	-9.622158	-12.98974*

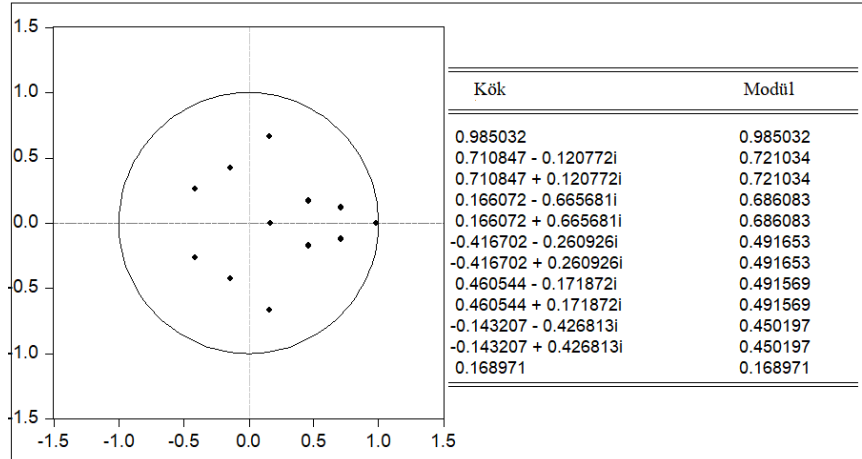
Not: *, bilgi kriterleri tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Tablo 3.16'da yer alan sonuçlara göre Model-3 için bilgi kriterleri tarafından önerilen gecikme uzunlukları 1 ve 8'dir. Ancak bu gecikme uzunluklarında otokorelasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Tarafımızca yapılan denemeler sonucu uygun gecikme uzunluğu olarak 3 belirlenmiştir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra bu değer kullanılarak VAR modeli tahmin edilmeli ve ardından istikrarlılık, otokorelasyon ve değişen varyans testleri uygulanmalıdır.

3 gecikmeli VAR modelinin istikrarlılık şartlarını sağlama durumu kontrol edilmiş ve sonuçlar Şekil 3.4.'te gösterilmiştir.

Şekil 3.4. Model-3 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.

Şekil 3.4.'te yer alan bulgular kurulan VAR modelinin istikrarlılık koşulunu sağladığını ispat etmektedir.

Modelin otokorelasyon sorunu olup olmadığı LM testi yardımı ile belirlenebilmektedir. Tablo 3.17'de otokorelasyon testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.17. Model-3 için otokorelasyon LM testi sonuçları.

$LIST = \theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$			
Gecikme	LM İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
1	21.26728	16	0.1685
2	13.16303	16	0.6608
3	7.225769	16	0.9687

H_0 : Gecikme aralıklarında seri korelasyon yoktur. H_1 : Gecikme aralıklarında seri korelasyon vardır.

3 gecikmeli VAR modeline ait otokorelasyon test sonuçları Tablo 3.17'den kontrol edildiğinde modelde otokorelasyon sorununun olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.18. Model-3 için White değişen varyans testi sonuçları.

Model-3: $LIST = \theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$		
Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
253.4036	240	0.2640

H_0 : Değişen varyans yoktur. H_1 : Değişen varyans vardır.

White testi sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığını belirten H_0 hipotezinin de %99 önem düzeyinde kabul edildiği görülmüştür.

Bu sonuçlara göre tahmin edilen VAR modelinde 3 gecikmede istikrarlılık koşulu sağlanmış, otokorelasyon ve değişen varyans sorunu ortaya çıkmamıştır. Uygun gecikme uzunluğunun tespitinin ardından uzun dönem ilişkisinin varlığı

Johansen eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Test sonuçları Tablo 3.19.'da yer almaktadır.

Tablo 3.19. Model-3'e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.

LIST = $\theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$						
Hipotezler	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık	Maksimum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
$r=0^*$	59.99101	47.85613	0.0024	25.16501	27.58434	0.0989
$r\leq 1^*$	34.82600	29.79707	0.0121	19.48198	21.13162	0.0837
$r\leq 2$	15.34402	15.49471	0.0527	13.64007	14.26460	0.0626
$r\leq 3$	1.703956	3.841466	0.1918	1.703956	3.841466	0.1918

Not: * eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezinin %95 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Model-3'e ait Johansen Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezi %99 önem düzeyinde reddedilmekte ve Model-3'te yer alan değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu görülmektedir. İz istatistiği sonuçları %99 önem düzeyinde 2 adet eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Model 3'e ilişkin normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları Tablo 3.20.'de yer almaktadır.

Tablo 3.20. Model-3 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.

	LIST	LORT	LGSYH	LFAIZ
Katsayı	1.000000	-0.005829	-0.738273	0.047065
Std.Hata		(0.04668)	(0.22384)	(0.01579)
t-İstatistiği		[-0.12489]	[-3.29828]	[2.98049]

Model-3'e ait eşbütünleşme katsayıları incelendiğinde katsayı işaretlerinin teori ile uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak orta-uzun vadeli kredilere ilişkin katsayı istatistiki olarak anlamlı değildir. GSYH istihdamı uzun dönemde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı şekilde; faiz oranı ise istihdamı negatif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir. Modele göre uzun dönemde GSYH'da %1 oranında artış istihdamı %0,74 oranında artırmakta, faiz oranında yaşanacak %1'lik artış ise istihdamı %0,4 oranında azaltmaktadır. Nitekim faiz oranlarındaki artış yatırımları olumsuz etkilemekte ve sonuç olarak bu durumdan istihdam da negatif etkilenmektedir. Model-3'e ait katsayılardan oluşturulan eşbütünleşme vektörü aşağıdaki şekilde yeniden yazılabilir.

$$LIST=0,006(LORT)+0,74(LGSYH)-0,05(LFAIZ)$$

Eşbütünleşme ilişkisinin varlığına yönelik ulaşılan bulguların ardından nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi için VECM ve VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 3.21.'de yer almaktadır.

Tablo 3.21. Model-3 için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken				HDM _{t-1} Katsayısı (Olasılık Değeri)
	Ki-Kare İstatistikleri (Olasılık Değeri)				
	LIST	LORT	LGSYH	LFAIZ	
LIST	-	0.50 (0.778)	1.35 (0.509)	0.97 (0.616)	-0.001 (0.892)
LORT	3.64 (0.162)	-	4.11 (0.128)	1.59 (0.452)	-0.034 (0.002)
LGSYH	0.30 (0.862)	0.43 (0.806)	-	0.36 (0.834)	-0.009 (0.009)
LFAIZ	11.44* (0.003)	0.04 (0.978)	19.34* (0.000)	-	-0.483 (0.000)

Not: *, ** ve *** nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden boş hipotezin sırasıyla %99, %95 ve %90 önem düzeyinde reddildiğini göstermektedir.

Vektör hata modeli sonucuna göre hata düzeltme katsayısı negatif işaret almasına rağmen istatistiki olarak anlamlı değildir. Bu nedenle uzun dönem nedensellik ilişkisinden söz edilememektedir. Model-1 sonuçlarına benzer şekilde kısa vadede yaşanan dengeden uzaklaşmalar uzun dönemde de düzelmemektedir. Kısa dönem Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; istihdam hacmi ve GSYH değişkenlerinden faiz oranı değişkenine doğru %99 önem düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Model-3 için yapılan Granger nedensellik testi sonucunda istihdam ve GSYH'dan faiz oranına doğru kısa dönem nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durumda kısa dönemde istihdamda ve GSYH'da yaşanacak artış ve azalışlar reel faiz oranlarında değişmeye sebep olmaktadır.

3.3.5. Model-4 İçin Ampirik Bulgular

Model-4'te kısa vadeli nakdi kredilerin istihdam hacmine etkisi, GSYH ve faiz oranı değişkenlerinin de yer aldığı bir modelle tahmin edilmektedir.

$$LIST = \lambda_0 + \alpha_4(LKISA) + \beta_4(LGSYH) + \gamma_4(LFAIZ)$$

Johansen eşbütünleşme testi öncesinde VAR modeli yardımıyla uygun gecikme uzunluğu tespit edilmelidir. Yapılan testler sonucu ulaşılan uygun gecikme uzunluğu önerileri Tablo 3.22.'de sunulmuştur.

Tablo 3.22. Model-4 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.

$$LIST = \lambda_0 + \alpha_4(LKISA) + \beta_4(LGSYH) + \gamma_4(LFAIZ)$$

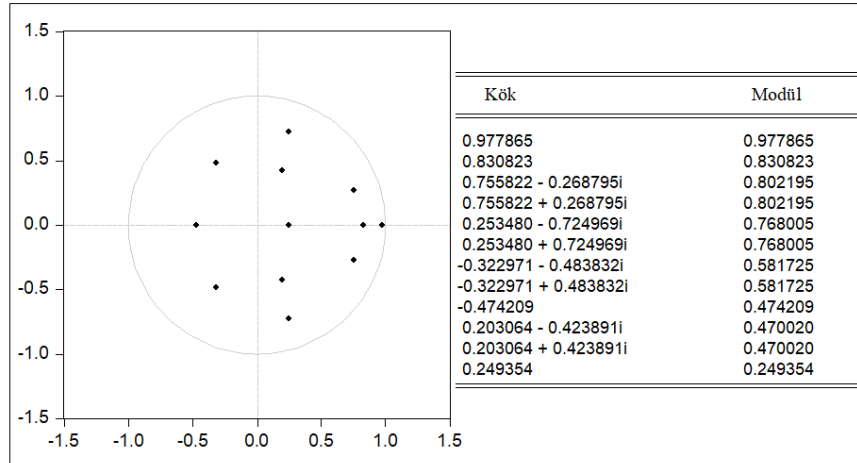
Gecikme	AIC	SC	HQ
0	-5.289227	-5.127028	-5.229076
1	-12.76491	-11.95391*	-12.46415*
2	-12.99722	-11.53743	-12.45586
3	-13.05735*	-10.94876	-12.27538
4	-12.58868	-9.831296	-11.56611
5	-12.26975	-8.863572	-11.00658
6	-12.22339	-8.168410	-10.71961
7	-12.76742	-8.063644	-11.02303
8	-12.63326	-7.280694	-10.64827

Not: *, bilgi kriterleri tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.
AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Tablo 3.22.'de yer alan sonuçlara göre bilgi kriterleri tarafından önerilen gecikme uzunlukları 2 ve 3'tür. Akaike Bilgi Kriteri (AIC)'nin önerisi dikkate alınarak uygun gecikme uzunluğu olarak 3 tercih edilmiştir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra bu gecikme uzunluğu ile VAR modeli kurularak modelin istikrarlılık, otokorelasyon ve değişen varyans sınamalarına tabi tutulması gerekmektedir.

Modelin istikrarlı olup olmadığını test etmek için AR karakteristik polinomunun ters köklerini içeren grafiğe ve polinom köklerini içeren tabloya bakmak gerekir. Şekil 3.5.'te yer alan bulgulara göre AR karakteristik polinomunun ters kökleri birim çemberin içerisinde ve modül değerleri 1'den küçüktür. Bu sonuçlar VAR modelinin istikrarlılık koşulunu sağladığını göstermektedir.

Şekil 3.5. Model-4 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.

Modelin otokorelasyon sorunu taşıyıp taşımadığı LM testi yardımı ile kontrol edilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 3.23'te sunulmuştur.

Tablo 3.23. Model-4 için otokorelasyon LM testi sonuçları.

$LIST = \lambda_0 + \alpha_4(LKISA) + \beta_4(LGSYH) + \gamma_4(LFAIZ)$			
Gecikme	LM İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
1	6.952567	16	0.9742
2	12.52209	16	0.7073
3	10.36758	16	0.8467

H₀: Gecikme aralıklarında seri korelasyon yoktur. H₁: Gecikme aralıklarında seri korelasyon vardır.

Tablo 3.23'te yer alan bulgulara göre tüm gecikme uzunluklarında seriler arasında otokorelasyonun olmadığını ifade eden H₀ hipotezi %99 önem düzeyinde kabul edilmektedir.

Değişen varyansın varlığını sınamak için yapılan White testi sonuçları ise Tablo 3.24.'te yer almaktadır.

Tablo 3.24. Model-4 için White değişen varyans testi sonuçları.

Model-3: $LIST = \theta_0 + \alpha_3(LORT) + \beta_3(LGSYH) + \gamma_3(LFAIZ)$		
Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
239.3636	240	0.4995

H₀: Değişen varyans yoktur. H₁: Değişen varyans vardır.

White testi sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığını belirten H₀ hipotezi Model-4 için kabul edilmektedir. Bu sonuca göre 3 gecikmeli VAR modelinde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Tespit edilen gecikme uzunluğunun tüm ön koşulları sağlamasının ardından uzun dönem ilişkisinin varlığını tespit etmek için Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 3.25.'te sunulmuştur.

Tablo 3.25. Model-4'e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.

$LIST = \lambda_0 + \alpha_4(LKISA) + \beta_4(LGSYH) + \gamma_4(LFAIZ)$						
Hipotezler	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık	Maksimum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
$r=0^*$	55.03614	47.85613	0.0091	22.03131	27.58434	0.2188
$r\leq 1^*$	33.00483	29.79707	0.0206	16.84643	21.13162	0.1794
$r\leq 2^*$	16.15840	15.49471	0.0397	14.32992	14.26460	0.0488
$r\leq 3$	1.828478	3.841466	0.1763	1.828478	3.841466	0.1763

Not: * eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezinin %95 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Johansen Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre Model-4 için eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H_0 hipotezi %95 önem düzeyinde reddedilmekte ve İz istatistiği sonuçlarına göre 3 adet eşbütünleşme ilişkisinin varlığını rmektedir. Model 4'e ilişkin normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları Tablo 3.26.'da yer almaktadır.

Tablo 3.26. Model-4 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.

	LIST	LKISA	LGSYH	LFAIZ
Katsayı	1.000000	0.186625	-1.289278	0.075106
Std.Hata		(0.08099)	(0.25068)	(0.01641)
t-İstatistiği		[2.30428]	[-5.14317]	[4.57693]

Eşbütünleşme katsayıları daha önce kurulan modellerden elde edilen katsayılar ile örtüşmekte ve tüm değişkenler istatistiki açıdan anlamlılığa sahiptir. Eşbütünleşme vektörü aşağıdaki şekilde yeniden yazılabilir.

$$LIST = -0,19(LKISA) + 1,29(LGSYH) - 0,08(LFAIZ)$$

Elde edilen katsayılara göre kısa vadeli kredilerde yaşanacak %1'lik artış istihdamda %0,18 oranında azalışa, GSYH'da yaşanacak %1'lik artış istihdamda %1,29 oranında artışa ve reel faiz oranında yaşanacak %1'lik artış ise istihdamda %0,8 oranında azalışa sebep olmaktadır. Ulaşılan bu bulguların tamamı %99 önem düzeyinde anlamlılığa sahiptir.

Eşbütünleşme ilişkisinin tespitinden sonra nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi için VECM ve VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 3.27.'de yer almaktadır.

Tablo 3.27. Model-4 için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken				HDM _{t-1} Katsayısı (Olasılık Değeri)
	Ki-Kare İstatistikleri (Olasılık Değeri)				
	LIST	LKISA	LGSYH	LFAIZ	
LIST	-	5.54*** (0.063)	1.41 (0.494)	0.42 (0.809)	-0.013 (0.2779)
LKISA	0.23 (0.892)	-	5.99** (0.049)	5.40*** (0.067)	-0.216 (0.000)
LGSYH	0.31 (0.855)	1.10 (0.576)	-	0.18 (0.913)	-0.090 (0.023)
LFAIZ	5.96*** (0.051)	0.49 (0.782)	14.05* (0.000)	-	-3.302 (0.000)

Not: *, ** ve *** nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden boş hipotezin sırasıyla %99, %95 ve %90 önem düzeyinde reddildiğini göstermektedir.

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre hata düzeltme katsayısı negatif işaret olsa da istatistiki olarak anlamlı değildir. Bu durumda değişkenler arasında uzun dönemli nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilememektedir. Yani hata düzeltme modeli çalışmamaktadır. Kısa dönemde meydana gelen dengeden sapmalar, uzun dönemde de dengeye yaklaşmamaktadır. Kısa dönem Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise; kısa vadeli nakdi kredilerden istihdam hacmine doğru %90 önem düzeyinde tek yönlü; GSYH'dan %95, faiz oranından %90 önem düzeyinde kısa vadeli nakdi kredilere doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. Ayrıca istihdam hacminden %90, GSYH'dan %99 önem düzeyinde faiz oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri mevcuttur. Bu sonuçlar Model-2 ve Model-3 sonuçları ile örtüşmektedir.

3.3.6. Model-5 İçin Ampirik Bulgular

Şu ana kadar tahmin edilen modellerde kısa ve orta-uzun vadeli kredilerin toplam istihdam hacmi üzerindeki etkisi ayrı ayrı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tahmin edilecek son modelde ise imalat sanayi sektörüne verilen toplam nakdi kredilerin (takipteki krediler dahil) toplam istihdama etkisi incelenmektedir. Kontrol değişkenler olarak reel asgari ücret ve imalat sanayi ciro endeksi kullanılmıştır.

$$LIST = \rho_0 + \alpha_5(LTNAKDI) + \beta_5(LASGARI) + \gamma_5(LCIRO)$$

Gecikme uzunluğunun belirlenmesi için yapılan kriter testi sonuçları Tablo 3.28.'de yer almaktadır.

Tablo 3.28. Model-5 için gecikme uzunluğunun belirlenmesi.

$LIST = \rho_0 + \alpha_5(LTNAKDI) + \beta_5(LASGARI) + \gamma_5(LCIRO)$			
Gecikme	AIC	SC	HQ
0	-9.062897	-8.906963	-9.003969
1	-17.69114	-16.91147*	-17.39650
2	-17.93546	-16.53205	-17.40511*
3	-18.01874*	-15.99160	-17.25268
4	-17.90386	-15.25299	-16.90209

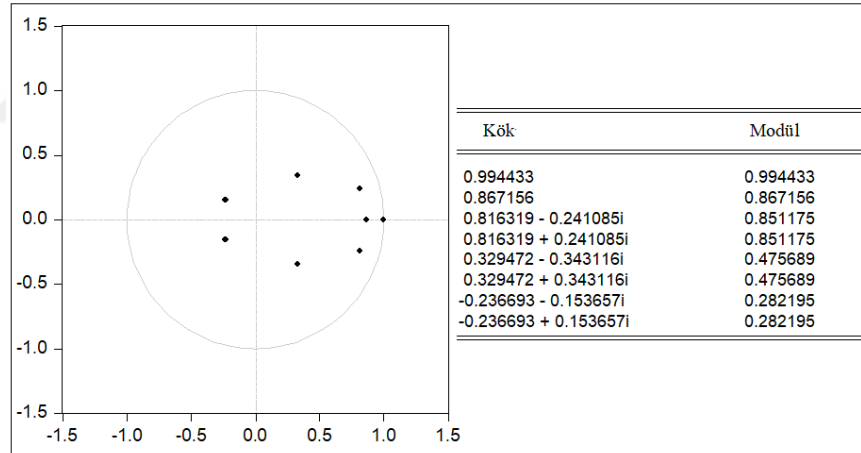
Not: *, bilgi kriterleri tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Akaike, Schwarz ve H-Q bilgi kriterlerinin tamamı farklı gecikme uzunlukları önermiş olup, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı H-Q bilgi kriterinin işaret ettiği 2 gecikme uzunluğuna göre analizler yapılmıştır.

Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinden sonra bu gecikme ile kurulacak VAR modeline istikrarlılık, otokorelasyon ve değişen varyans testleri uygulanmıştır.

İstikrarlılık için yapılan test sonuçları Şekil 3.6'da yer almaktadır.

Şekil 3.6. Model-5 için AR karakteristik polinomunun ters kökleri ve birim çember içindeki yeri.

2 gecikme ile kurulan VAR modeline ait AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çemberin içerisinde olması ve modül değerlerinin 1'den küçük olması Model-5 için istikrar koşulunun sağlandığının göstergesidir.

Otokorelasyon sorununun kontrolü için uygulanan LM testi sonuçları Tablo 3.29.'da raporlanmıştır.

Tablo 3.29. Model-5 için Otokorelasyon LM testi sonuçları.

LIST = $\rho_0 + \alpha_5(LTNAKDI) + \beta_5(LASGARI) + \gamma_5(LCIRO)$			
Gecikme	LM İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
1	24.87595	16	0.0720
2	23.19844	16	0.1085

H₀: Gecikme aralıklarında seri korelasyon yoktur. H₁: Gecikme aralıklarında seri korelasyon vardır.

Elde edilen LM testi sonuçlarına göre tüm gecikme uzunluklarında seriler arasında otokorelasyonun olmadığını ifade eden H₀ hipotezi kabul edilmekte ve otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir.

Değişen varyansın kontrolü için uygulanan White testi sonuçları ise Tablo 3.30.'da yer almaktadır.

Tablo 3.30. Model-5 için White değişen varyans testi sonuçları.

LIST = $\rho_0 + \alpha_5(LTNAKDI) + \beta_5(LASGARI) + \gamma_5(LCIRO)$		
Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
182.7777	160	0.1049

H₀: Değişen varyans yoktur. H₁: Değişen varyans vardır.

White testi sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığını belirten H₀ hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuca göre 2 gecikmeli VAR modeli sabit varyansa sahiptir.

VAR modeline ilişkin tüm ön sınamaların yapılmasının ardından uzun dönem ilişkinin varlığını araştırmak için Johansen Eşbütünleşme testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.31.'de sunulmuştur.

Tablo 3.31. Model-5'e ait Johansen eşbütünleşme testi sonuçları.

LIST = $\rho_0 + \alpha_5(LTNAKDI) + \beta_5(LASGARI) + \gamma_5(LCIRO)$						
Hipotezler	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık	Maksimum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
r=0*	52.46588	47.85613	0.0173	24.99089	27.58434	0.1037
r≤1	27.47499	29.79707	0.0905	16.47372	21.13162	0.1984
r≤2	11.00127	15.49471	0.2114	10.00021	14.26460	0.2119
r≤3	1.001060	3.841466	0.3171	1.001060	3.841466	0.3171

Not: * eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H₀ hipotezinin %95 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Johansen Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre Model-5 için eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten H₀ hipotezi %95 önem düzeyinde reddedilmiştir. İz

istatistiği sonuçları 1 adet eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Model 5'e ilişkin normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları Tablo 3.32.'de yer almaktadır.

Tablo 3.32. Model-5 için normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları.

	LIST	LTNAKDI	LASGARI	LCIRO
Katsayı	1.000000	-0.313674	2.857899	-0.593745
Std.Hata		(0.40178)	(0.58331)	(0.67591)
t-İstatistiği		[-0.78071]	[4.89945]	[-0.87844]

Model-5'e ait eşbütünleşme katsayıları incelendiğinde katsayı işaretlerinin teori ile uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak toplam nakdi krediler ve imalat sanayi ciro endeksi arasındaki ilişkiyi katsayılar istatistiki olarak anlamlı değildir. Model 5'te toplam istihdamı etkileyen istatistiksel olarak anlamlı tek değişken asgari ücrettir. Ulaşılan sonuca göre uzun dönemde asgari ücrette yaşanacak %1'lik artış toplam istihdamı %2,86 oranında azaltmaktadır. Böylece asgari ücret ve istihdam arasındaki negatif yönlü ilişki ekonometrik olarak da ortaya konulmuştur.

Eşbütünleşme vektörü aşağıdaki şekilde yeniden yazılabilir.

$$LIST=0,31(LTNAKDI)-2,86(LASGARI)-0,59(LCIRO)$$

Uzun dönem katsayı tahmininin ardından nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi için VECM ve VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.33.'te sunulmuştur.

Tablo 3.33. Model-5 için VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi sonuçları.

Bağımsız Değişken					
Bağımlı Değişken	Ki-Kare İstatistikleri (Olasılık Değeri)				HDM_{i-1} Katsayısı (Olasılık Değeri)
	LIST	LTNAKDI	LASGARI	LCIRO	
LIST	-	2.21 (0.137)	1.06 (0.303)	8.58* (0.003)	-0.09** (0.042)
LTNAKDI	1.93 (0.164)	-	0.01 (0.934)	1.65 (0.198)	0.445 (0.183)
LASGARI	0.00 (0.976)	5.01** (0.025)	-	0.03 (0.852)	-0.044 (0.216)
LCIRO	1.70 (0.193)	1.52 (0.218)	0.02 (0.901)	-	0.246 (0.186)

*, ** ve *** nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade eden boş hipotezin sırasıyla %99, %95 ve %90 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

Vektör hata düzeltme modeli sonucuna göre hata düzeltme katsayısının negatif işaretli olma koşulu sağlanmış ve katsayı istatistiki olarak da anlamlıdır. Bu durum kısa dönemde meydana gelen dengeden sapmaların uzun dönemde ortadan

kalkacağının bir işaretidir. Bir dönem önceki dengeden sapmanın yaklaşık %9'luk kısmı bir sonraki dönemde düzelmektedir. Bir diğer ifadeyle kısa dönemde görülen bozukluklar yaklaşık 11 dönem (2,75 yıl) sonra tamamen ortadan kalkmaktadır. Model-5 için kısa dönem Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; imalat sanayi ciro endeksinden istihdam hacmine doğru %99 önem düzeyinde tek yönlü nedensellik mevcuttur. Her ne kadar imalat sanayi ciro endeksi, imalat sanayi üretim endeksi kadar imalat sanayi üretimini yansıtmasa da (fiyat değişikliklerini de bünyesinde barındırmasından dolayı) kısa dönemde istihdamı etkileyebilmektedir. Ayrıca toplam nakdi krediler kısa dönemde %95 önem düzeyinde asgari ücretin Granger nedenidir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İktisat biliminin çözüm üretmeye çalıştığı ekonomik sorunların başında kaynakların etkin kullanımı gelmektedir. Emek faktörünün üretim sürecinde istihdam edilmesi ise etkin kaynak kullanımının göstergelerinden biridir. Bu nedenle istihdamı artırmak, ekonomi politikalarının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. İstihdam kapasitesinin artırılması için yeni yatırım projelerine girişilmesi veya mevcut imkanların genişletilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle imalat sanayi sektöründe yapılacak her yeni yatırım, ülkenin istihdam kapasitesine, ihracat hacmine ve reel büyüme oranlarına katkı sağlamaktadır. İmalat sanayinin, bu misyonunu etkin bir şekilde yerine getirebilmesi ve yeni yatırım imkanlarının hayata geçirilebilmesi için efektif bir finans ve kredi sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada imalat sanayi sektörüne verilen kredilerin istihdam hacmi üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Kredilerin istihdama etkisinin kredinin vadesine göre farklılaşabileceği hususu dikkate alınarak 5 farklı model tahmin edilmiştir. Modelin tahmin gücünü artırmak için konuyla ilgili geçmiş literatür çalışmalarından yararlanarak regresyon denklemlerine bazı kontrol değişkenler ilave edilmiştir. Bu değişkenler; mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış imalat sanayi üretim ve ciro endeksleri, asgari ücret, GSYH, kredi faiz oranıdır.

Model-1 de imalat sanayi sektörüne kullanılan orta-uzun vadeli krediler ile imalat sanayi üretim endeksinin istihdam hacmine etkisi araştırılmıştır. Yapılan eşbütünleşme testi sonucunda teori ile uyumlu bir biçimde hem imalat sanayi sektörüne kullanılan orta-uzun vadeli krediler hem de imalat sanayi üretim endeksi ile istihdam hacmi arasında uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Model-2’de ise Model-1’den farklı olarak aynı kontrol değişken ile kısa vadeli nakdi kredilerin istihdama etkisi araştırılmıştır. Yapılan Johansen eşbütünleşme testi sonucunda imalat sanayi sektörüne kullanılan kısa vadeli kredilerin uzun dönemde istihdamı olumsuz etkilediği, Model-1’dekine benzer şekilde imalat sanayi üretim endeksinin ise istihdamı pozitif etkilediği tespit

edilmiştir. Kısa vadeli kredilerin uzun dönemde istihdamı negatif etkilemesinin nedeni; bu kredilerin istihdam veya yatırım artışı yapmaktan ziyade kısa vadeli (çek/senet/cari hesap) borç ödemesi, işçi maaşları, SGK ve vergi ödemeleri, hammadde-nakliye-navlun ödemeleri ve hatta başka bankalarda vadesi gelen kredilere ilişkin anapara ve faiz ödemeleri gibi amaçlarla kullanılmasıdır.

Model-3'te imalat sanayi sektörüne kullandırılan orta-uzun vadeli kredilerle birlikte reel GSYH ve reel faiz oranının toplam istihdama etkisi incelenmiştir. Model-1'de tespit edilen sonuçlara benzer şekilde Model-3'te de imalat sanayi sektörüne kullandırılan orta-uzun vadeli kredilerin istihdamı yönde pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Ancak bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Diğer değişkenlerden reel GSYH ile istihdam arasında pozitif ve anlamlı, reel faiz oranı ile istihdam arasında uzun dönemde negatif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Model-4 ise Model-3'te yer alan aynı kontrol değişkenlerle kısa vadeli nakdi kredilerin toplam istihdama etkisini test etmektedir. Model-4 sonuçları, Model-2 sonuçlarını ve Model-3 sonuçlarını destekler niteliktedir. Model-2'de ulaşılan kısa vadeli nakdi krediler ile istihdam arasındaki negatif ve anlamlı ilişkiye Model-4'te de rastlanmıştır. Ayrıca reel faiz ile istihdam arasındaki negatif ve anlamlı ilişki ile reel GSYH ve istihdam arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki Model 3 ve 4'ün ortak bulgularıdır.

İmalat sanayi sektörüne kullandırılan toplam nakdi kredilerin, asgari ücretin ve imalat sanayi ciro endeksinin yer aldığı son modelin bulguları teorik açıklamaları ve ampirik bulguları destekler niteliktedir. Ulaşılan bulgulara göre imalat sanayi sektörüne kullandırılan toplam nakdi krediler ve imalat sanayi ciro endeksi istihdamı pozitif yönde etkilerken; asgari ücret negatif yönde etkilemektedir. Ancak toplam nakdi krediler ve imalat sanayi ciro endeksi değişkenlerine ait bulgular istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yalnızca asgari ücret değişkenine ilişkin uzun dönemli eşbütünlük katsayısı anlamlı olup, asgari ücrette yaşanacak %1'lik artışın istihdamda %2,86 oranında azalışa yol açacağına işaret etmektedir.

Tahmin edilen beş modele ilişkin sonuçlar bir araya getirildiğinde; imalat sanayi sektörüne kullandırılan orta-uzun vadeli kredilerin uzun dönemde istihdamı

artırdığı, kısa vadeli nakdi kredilerin ise uzun dönemde istihdama olumlu bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Ayrıca imalat sanayi üretim ve ciro endeksleri ile GSYH değişkenlerinin teori ile uyumlu bir şekilde istihdamı artırdığı, asgari ücret ve faiz oranının ise istihdam üzerinde negatif yönlü etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Reel sektöre sağlanan finansal teşvikler, genellikle orta-uzun vadeli kredilere faiz desteği veya orta-uzun vadeli kredilerin ödemesiz dönem içermesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yatırım teşvik belgeli faiz desteklerinde kredilerin ne amaçla kullanıldığı kamu otoritesi tarafından takip edilmekte iken, özellikle küçük esnaf ve zanaatkarlara Hazine tarafından faiz desteği şeklinde sunulan kredilerde denetim eksikliği görülmektedir. Bu durum kredilerin verilmiş amacına uygun olarak kullanılmamasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda ise kredilerin istihdamı yüksek oranda pozitif etkilemesi beklenirken, ilişki ya negatife dönmekte ya da etki beklenenden çok küçük olabilmektedir. Ekonomideki kayıp ve kaçakların önüne geçebilmek ve teşvikli kredilerin istihdam yaratan alanlarda kullanılmasını sağlamak için, bu tür krediler harcama belgesi karşılığı serbest bırakılmalı veya doğrudan tedarikçi-üretici hesabına gönderilmek sureti ile kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKCAN**, Ahmet Tayfur ve Meliha Ener (2018). "Makroekonomik Değişkenlerin İşsizlik İle İlişkisi: Türkiye Örneği", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 31, 263-285.
- AKHİSAR**, İlyas, K. Batu Tunay (2017). "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kredi Riskinin Belirleyicileri Temelinde Banka Sıralaması", **Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD)**, Cilt: 4, Sayı: 1, 1-20.
- ALFARO**, Laura, Manuel Garcia-Santana, and Enrique Moral-Benito (2018). "On the Direct and Indirect Real Effects of Credit Supply Shocks", **Centre for Economic Policy Research**, London, Discussion Paper No: 12794.
- ALIERO**, Haruna Mohammed, Saifullahi Sani Ibrahim, and Mukhtar Shuaibu (2013). "An Empirical Investigation into the Relationship between Financial Sector Development and Unemployment in Nigeria", **Asian Economic and Financial Review**, Volume: 3, Issue: 10, 1361-1370.
- ARAS**, Güler (1996). **Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No: 30, Ankara.
- ARAS**, Güler (2007). "Basel II Bankacılık Düzenlemelerinin Ekonomiye ve Reel Sektöre Yansımaları", **Deloitte CEO/CFO Serisi**: İstanbul, 2-20.
- AREN**, Sadun (2008). **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, 13. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ARSLAN**, İbrahim, and Sevda Yapraklı (2008). "Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)." **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, Sayı: 7, 88-103.
- AYAŞ**, Necla (2011). "Türk İmalat Sanayi Sektörlerinin Stratejik Önem Analizi", **Ege Akademik Bakis**, Cilt: 11, Sayı: 4, 525-535.
- AYDIN**, Nurhan (2006). **Bankacılık Uygulamaları**, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 211, Eskişehir.
- BABUŞCU**, Şenol ve Hazar Adalet (2017). **Meslek Yüksekokulları İçin Genel Bankacılık Bilgileri, 1. Baskı**, Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- BALTACI**, İlknur (2012). "Banka Kredilerinin Ekonomik Etkileri Türkiye Üzerine Bir Uygulama", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.
- BALTHAZAR**, Laurent (2006). "From Basel 1 to Basel 3. In From Basel 1 to Basel 3: The Integration of State-of-the-Art Risk Modeling in Banking Regulation", **Palgrave Macmillan**, London, 209-213.
- BAŞTAV**, Leyla (2011). "Dışa Açık Büyüme Modelinde Sanayii Politikalarının Gelişimi: Türk İmalat Sanayiinin Yapısı Ve Rekabet Gücü (1980-2011)." **Türkiye Ekonomisi'nin Dinamikleri: Politika Arayışları Kongresi**, Gazi Üniversitesi.
- BENMELECH**, Efraim, Carola Frydman, and Dimitris Papanikolaou (2019). "Financial Frictions and Employment During The Great Depression", **Journal of Financial Economics**, Accepted Manuscript, 1-60.
- BENTOLILA**, Samuel, Marcel Jansen, and Gabriel Jiménez (2017). "When Credit Dries Up: Job Losses in The Great Recession." **Journal of the European Economic Association**, Volume: 16, Issue: 3, 650-695.

- BERNANKE**, Ben S. (1993). "Credit in the Macroeconomy." **Quarterly Review-Federal Reserve Bank of New York**, Volume: 18, 50-70.
- BERTRAND**, Marianne, Antoinette Schoar, and David Thesmar (2007). "Banking deregulation and industry structure: Evidence from the French banking reforms of 1985." **The Journal of Finance**, Volume: 62, Issue: 2: 597-628.
- BOCUTOĞLU**, Ersan (2013). **Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 6. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- BOCUTOĞLU**, Ersan (2016). **İktisadi Düşünceler Tarihi**, 3. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- BOEVERS**, Michael (2009). "Effects of a Credit Crunch on Employment by Sector in the US: How have Recessions Associated with Credit Crunches Differed from Other Recessions?", *Major Themes in Economics*. Volume: 11, Issue: 1, p: 71-82.
- BOUSTANIFAR**, Hamid (2014). "Finance and Employment: Evidence from US Banking Reforms", **Journal of Banking & Finance**, Volume: 46, 343-354.
- CANGÜREL**, Ozan vd. (2010). "Sorularla Basel III", **Risk Yönetim Dairesi**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- CINGANO**, Federico, Francesco Manaresi, and Enrico Sette (2016). "Does Credit Crunch Investment Down? New Evidence on The Real Effects of The Bank-Lending Channel", **The Review of Financial Studies**, Volume: 29, Issue: 10, 2737-2773.
- CHEN**, Brian S., Samuel G. Hanson, and Jeremy C. Stein (2017). "The Decline Of Big-Bank Lending To Small Business: Dynamic Impacts on Local Credit and Labor Markets", **National Bureau of Economic Research**, NBER Working Paper Series, No. w23843.
- CHODOROW-REICH**, Gabriel (2014). "The Employment Effects of Credit Market Disruptions: Firm-level Evidence from the 2008–9 Financial Crisis", **The Quarterly Journal of Economics**, Volume: 129, Issue: 1, 1–59.
- ÇOBAN**, Orhan (2012). **İktisada Giriş**, 3. Baskı, Konya: Atlas Akademi Yayınları.
- DEMİR**, Aysel (2013). "Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Yönetimi: Türkiye Garanti Bankası Örneği", **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DEMİR**, Selçuk (2015). "Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul.
- DEMİREL**, A. Kübra (2015). "Asimetrik Nedensellik Testi ve İhracat-Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Uygulama", **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- DEMİREZEN**, Önder (2015). "Türkiye’de Kredilerin Özel Tüketim Harcamalarına Etkisi", T.C. Kalkınma Bakanlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2941.
- DENİZ**, Müjgân, and Elif Haykır Hobikoğlu (2012). "Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği", **International Conference on Eurasian Economies**, 123-130.
- DİNLER**, Zeynel (2001). **İktisada Giriş**, 7. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.

- DICKEY**, David A., and Wayne A. Fuller (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root", **Journal of the American Statistical Association**, Volume: 74, Issue: 366a, 427-431.
- DOĞAN**, Buhari, Ömer Eroğlu, and Osman Değer (2016). "Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 405-425.
- DONALDSON**, Jason Roderick, Giorgia Piacentino, and Anjan Thakor (2015). "Bank Capital, Bank Credit And Unemployment", 2015 Meeting Papers. No. 1403. **Society for Economic Dynamics**.
- DROMEL**, Nicolas L., Elie Kolakez, and Etienne Lehmann (2010). "Credit constraints and the persistence of unemployment." **Labour Economics**, Volume: 17. Issue: 5, 823-834.
- D'SOUZA**, Errol (2008). **Macroeconomics**, New Delhi: Person Publication.
- EMSEN, Ö. Selçuk (1999)**. "Kapitalist Kentleşme ve Marksist Yedek Sanayi Ordusu: Analitik Bir Bakış", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 161-172.
- EPSTEIN**, Gerald, and James Heintz (2006). "Monetary Policy and Financial Sector Reform for Employment Creation and Poverty Reduction in Ghana." **PERI Working Papers**, 97.
- ERDOĞDU**, Seyhan (2013). "Türkiye'de İşgücü", Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Aydoğdu Ofset, 137: 162.
- EREN**, Ercan (2006). **Makro İktisat**, 4. Baskı, İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- FELDMANN**, Horst (2013) "Financial System Sophistication And Unemployment Around The World, **Applied Economics Letters**, Volume: 20, Issue: 16, 1491-1496.
- FİSUNOĞLU**, Mahir ve Bilge Köksel Tan (2009). "Keynes devrimi ve Keynesyen iktisat", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 20, Sayı: 70, 31-60.
- GATTI, Donatella**, Christophe Rault, Anne-Gaël Vaubourg (2012). "Unemployment And Finance: How Do Financial And Labour Market Factors Interact?", **Oxford Economic Papers**, Volume 64, Issue 3, 464-489.
- GEORGIU**, Miltiades N. (2013). Financial Deepening, Economic Growth and Unemployment: A Panel Data Analysis Worldwide (1995-2006). SSRN Electronic Journal. Volume: 10, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2196034>.
- GLANCY**, David P. (2017). "Housing Bust, Bank Lending & Employment: Evidence from Multimarket Banks", **Board of Governors of the Federal Reserve System (US)**, No. 2017-118.
- GOLIN**, Jonathan, and Philippe Delhaise (2013). "The Bank Credit Analysis Handbook: A Guide For Analysts, Bankers And Investors", **John Wiley & Sons**.
- GÖÇER**, İsmet (2015). "Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi Genişlemesinin İşsizlik Üzerindeki Etkileri: Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş-tümleşme Analizi", **ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources**, Volume: 17, Issue: 2 109-129.

- GÖÇER**, İsmet, Mehmet Mercan, Mehmet Bölükbaş (2015), “Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Çoklu Yapısal Kırılma Bütünleşme Analizi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 2, 65-84.
- GÖKTAŞ YILMAZ**, Özlem (2005). "Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, Sayı: 2, 63-76.
- GÖDEŞ**, Merve (2016). “Basel-III Kriterlerinin Katılım Bankacılığına Etkileri: Türkiye Örneği”, **Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- GRANGER**, Clive WJ, and Paul Newbold (1974). "Spurious Regressions in Econometrics", **Journal of econometrics**, Volume: 2, Issue: 2, 111-120.
- GUJARATI**, Damodar N. (2004). **Basic Econometrics**, Tata McGraw-Hill Education.
- GÜNÇAVDI**, Öner, Suat Küçükçiğçi, and Andrew McKay. (2003) “Adjustment, Stabilisation and the Analysis of the Employment Structure in Turkey: An Input - Output Approach”, **Economics of Planning**, Volume: 36, Issue: 4 315-331.
- HATUNOĞLU**, E. Emrah, and Feyza ELDENİZ (2012). “2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları”, **Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıstay Dergisi**, Sayı 86, 27-56.
- HAZAR**, Adalet ve Şenol Babuşcu (2017). **Bankacılığa Giriş- Temel Bankacılık Bilgileri-**, 1. Baskı, Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- ILO** (1993), “Resolution Concerning The International Classification of Status in Employment (ICSE)”, adopted by the Fifteenth International Conference of Labour Statisticians.
- İŞİL**, Gökhan, Başak Tanınmış Yücememiş, ve Ufuk Alkan (2016). "Tasarrufların Yatırıma Dönüşümünde Banka Kredilerinin Rolü" **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 53, Sayı: 622, 9-32.
- İNAĞ**, Nihat (1990). **Tüketici Kredileri**, TCMB Araştırma Planlama Ve Eğitim Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği, No: 9011.
- İNCE**, Tuğba (2015). “Ab’ye Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Yakınsama Analizi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- İŞCAN**, Ayşen (2003). “Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi”. **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- KANBEROĞLU**, Zafer (2014). Finansal Sektör Gelişimi ve İşsizlik: Türkiye Örneği, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 83-93.
- KARAÇAYIR**, Emine, and Ebubekir Karaçayır (2016). "Yurtiçi kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkisi: Türkiye uygulaması", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 30, 13-18.
- KARAKAYALI**, Hüseyin (2002). **Makro Ekonomi**, 4. Baskı, Manisa: Emek Matbaası.
- KAYA**, Feridun (Edt) (2015). **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, 4.Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- KAVCIOĞLU**, Şahap (2011). "Ticari Bankacılıkta Kredi Riskinin ve Kredi Riski Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesi", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 5, 11-19.
- KERR**, William, and Ramana Nanda (2009). "Financing Constraints and Entrepreneurship," **National Bureau of Economic Research Inc**, NBER Working Papers 15498.
- KILIÇ**, Figen ve Mustafa Torun (2018). "Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1, 18-40.
- KLEEMANN**, Michael, and Manuel Wiegand (2013). "The Causal Effect of Restrictive Bank Lending on Employment Growth: A Matching Approach", No. 43529, **University Library of Munich**, Germany.
- KUTAL**, Gülten (1992). "Eksik İstihdam Kavramı ve Türkiye'de Tarım Dışı Sektörlerde Eksik İstihdam Sorunu", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 275-282.
- KUTLAR**, Aziz (2017). **Ekonometrik Zaman Serileri**, 2. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- KÜÇÜKKALAY**, Abdullah Mesut (2011). **İktisadi Düşünce Tarihi**, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- MANAVGAT**, Gökçe ve Ayten Ayşen Kaya (2016). "Türk İmalat Sanayinin Uluslararası Rekabet Gücünün Belirleyenleri: Panel Veri Analizi", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 3, 1-22.
- MANGIR**, Fatih (2006). "Finansal Deregülasyonun (1989–2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, 459-472.
- MANKIW**, N. Gregory, and Mark P. Taylor(2014). **Economics**, 3rd Edition, Publisher Andrew Ashwin.
- LORDOĞLU**, Kuvvet ve Nurcan Özkaplan (2003). **Çalışma İktisadi**, 1. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- OCAKCI**, Hatice Ayşe (2009). "Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Kredi Riskinin Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi ve Uygulamalar", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- OGAR**, A., S. E. Nkamare, and Charles Effiong (2014). "Commercial Bank Credit and Its Contributions on Manufacturing Sector in Nigeria." **Research Journal of Finance and Accounting**, Volume: 5, Issue: 22, 188-196.
- ÖNDER**, Timur (2005) "Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması". **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- ÖZKAN**, Gökçen ve Hüseyin YILMAZ (2017). "Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı ve Kişi Başı Gelir Üzerindeki Etkileri: 12 Ab Ülkesi Ve Türkiye İçin Uygulama (1996-2015)", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, 1-12.
- ÖZSAĞIR**, Arif, and Aliye Akın (2012). "Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41, 311-331.

- PAGANO**, Marco, and Giovanni Pica(2012). "Finance and employment." **Economic Policy**, Volume: 27, Issue: 69, 5-55.
- PARASIZ**, M.İlker (1998). **Makro Ekonomi, Teori ve Politika**, 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- PARASIZ**, M. İlker (2000). **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları,
- PEKİN**, Çiğdem (2014). "İktisat Teorisinde İstihdam Yaklaşımları Çerçevesinde Türkiye’de İstihdam Sorunu ve Çözüm Önerileri", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- PEHLİVAN**, Ömer Sinan (2011). "İktisat Teorisinde İstihdam Sorunu", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- POLAT**, Hatice (2011). "Türkiye Ekonomisinde İmalat Sanayi." **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 24-39.
- POLAT**, Özgür, and Enes Ertad Uslu (2010). "Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi." **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3, 489-504.
- POPOV**, Alexander, **Jörg Rocholl (2015)**. "Financing Constraints, Employment, and Labor Compensation: Evidence From The Subprime Mortgage Crisis", **European Central Bank**, Working Paper, No: 1821.
- SAMUT**, Serkan (2016). "Döviz Kuru ve Parite Oynaklığının Dış Ticaret Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- SHABBİR**, Ghulam, vd (2012). "Contribution of Financial Sector Development in Reducing Unemployment in Pakistan", **International Journal of Economics and Finance**. Volume: 4, Issue: 1, 260-268.
- SHAKDWIPEE**, Pushpkant and Masuma Mehta (2017). "From Basel I to Basel II to Basel III", **International Journal of New Technology and Research (IJNTR) ISSN: 2454-4116**, Volume: 3, Issue: 1, 66-70.
- SNOWDON**, Brian, and Howard R. Vane (2005). **Modern Macroeconomics: its origins, development and current state**, Edward Elgar Publishing.
- SÖZER**, Çağıl (2013). "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi", **Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- SUNGUR**, Onur (2015). "2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler." **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Cilt: 9, 19-20.
- ŞENDOĞDU**, A. Aslan (2010). "Basel II Kriterlerinin Dünü Bugünü ve Gelecek İçin Bir Üst Sürümüne Olan İhtiyacın Kaçınılmazlığı", **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 4-13.
- ŞAKAR**, Birgül (2015). **Banka Kredileri ve Yönetimi**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- TBB** (Türkiye Bankalar Birliği) (1999). **Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin İlkeler**, TBB Araştırma ve Sunumları, <https://www.tbb.org.tr/>

- [//www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yonetim.doc](http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yonetim.doc). (Erişim Tarihi: 03.12.2018)
- TORUN, Nazlı** (2015), “Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırılması”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TUNÇ, Hakan** (2013). “Ekonomik Göstergeler Işığında Banka Kredilerinin Büyüme ve Kalkınmadaki Rolü: Tüketici Kredileri, Taşıt Kredileri, Konut Kredileri Ayrımı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Isparta.
- TUĞCU, Can Tansel and Alper Aslan** (2012). “Financial Development and Employment: A VAR Analysis for the Case of Turkey”, Clute Institute International Conference, June, Rome, Italy, 561- 565.
- ÜİS (Ulusal İstihdam Stratejisi)** (2016). “4.İzleme ve Değerlendirme Toplantısı, 2014-2023 Taslak Mevcut Durum Raporu”, http://www.uis.gov.tr/media/1386/4_idk_taslak_rapor.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- UMUT, Gökhan** (2012). "2001 Sonrasında Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İstihdam: Türkiye'deki İşsizliğin Dinamikleri", **İnsan & Toplum Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 111-133.
- UNAY, Cafer** (1993). **Makro Ekonomi**, 5.Baskı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- UZUNÖZ, Meral ve Yaşar Akçay** (2012) "Türkiye'de Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1970-2010." **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 1-16.
- ÜNAL, Halit Targan** (1985). **Kredi Sözleşmeleri**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- ÜNSAL, Erdal M.** (2005). **Makro İktisat**, 6. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- VOGELVANG, Ben** (2005). **Econometrics: Theory and Applications with Eviews**. Pearson Education.
- YAVUZ, Suat ve Erkan Tokucu** (2006). “Post Keynesyen İktisat ve Belirsizlik”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 147-16.1
- YAY, Gülsün Gürkan** (2001). “Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı: 24, 196-207.
- YILDIRIM, Ezgi** (2007). “Bankalarda Ticari Kredilendirme. Süreci; Karşılaşılan Sorunlar ve. Çözüm Yolları İle İlgili Ampirik. Bir Çalışma”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- YILDIRIM, Kemal ve Doğan Karaman** (2003). **Makroekonomi**, 3. Baskı, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları.
- YILMAZ, Songül** (2010). "Ticari Bankalarda Kredi Portföyü ve Kredi Riski Yönetimi-Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama.", **Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi
- [https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Banka_Bilgileri_\(Secilmis_Tablolar,_Konsolide\(\(Konsolidasyona_tabi_finansal_kuruluslar_dahil\)\)/3749](https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Banka_Bilgileri_(Secilmis_Tablolar,_Konsolide((Konsolidasyona_tabi_finansal_kuruluslar_dahil))/3749), (Erişim Tarihi: 01.03.2018)

- http: //www.mahfiertilmez.com/2015/03/parasal-buyuklukler-ve-aralarndaki.html, (Erişim Tarihi: 01.02.2018)
- http: //ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis#, (Erişim Tarihi: 01.02.2018)
- https: //www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Banka_Kartlari_Kredi_Kartlari_Kanunu/Banka_Kartlari_Kredi_Kartlari_Kanunu.aspx, (Erişim Tarihi: 01.02.2018)
- https: //data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS, (Erişim Tarihi: 05.03.2018)
- https: //data.worldbank.org/indicator/FD.AST.PRVT.GD.ZS?view=chart, (Erişim Tarihi: 05.04.2018)
- http: //www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html, (Erişim Tarihi: 25.12.2017)
- https: //stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=778, (Erişim Tarihi: 25.12.2017)
- http: //www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf., (Erişim Tarihi: 01.02.2018)
- http: //www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?_adf.ctrl-state=s90e9c0bh_45&_afLoop=212657326001290#! (Erişim Tarihi: 01.02.2019)

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	---

Özgeçmiş

Yazar 23.11.1983 tarihinde Konya’da doğmuştur. İlkokulu Kızılören İlköğretim Okulu’nda, Ortaokulu Seydişehir İmam Hatip Lisesi Ortaokul Kısmında tamamlamıştır. Konya İmam Hatip Lisesinden 2000 yılında mezun olmuştur. Akabinde özel bir inşaat firmasında büro elemanı olarak yaklaşık bir yıl çalıştıktan sonra 2002 yılında Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi bölümüne başlamış, 2007 yılında mezun olmuştur. 2008 yılı kasım ayında Türkiye Halk Bankası A.Ş’de Uzman Yardımcısı olarak göreve başlamış, 2016 yılı haziran ayında Selçuk Üniversitesi, Taşkent Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık programına Öğretim Görevlisi olarak atanması sebebi ile bankadan ayrılmıştır. Yazar bankacılık yaptığı sürede birçok sınıf içi ve elektronik eğitime katılmıştır. Bankacılık ve sigortacılık mesleği gereği aldığı SEGEM Sigorta Teknik Personel Lisansı, Bireysel Emeklilik Aracısı Lisansı ve Sermaye Piyasası Faaliyetleri Düzey-2 Lisansları bulunmaktadır. Halen öğretim görevlisi olarak görevini sürdüren yazar, evli ve 2 çocuk babasıdır.